

Ruututekstien sidosteisuus

Maiju Raami
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelma
B-työkieli saksa
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2013

Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen koulutusohjelma
B-työkieli saksa

RAAMI, MAIJU: Ruututekstien sidosteisuus

Pro gradu -tutkielma 89 sivua, saksankielinen lyhennelmä 16 sivua
Marraskuu 2013

Tässä pro gradu -tutkielmassa perehdytään ruututekstien sidosteisuuteen ja siihen, millainen vaikutus tekstien sidosteisuudella tai sen puutteella on ruututekstien ymmärrettävyyteen. Tutkimusstrategia on yhdistelmä kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusta. Tutkielmassa muodostetun koheesiokeinomallin avulla pyritään selvittämään, kuinka sidosteisia ruututekstit ovat ja millaisia sidoskeinoja niissä on käytetty. Koska aihetta ei ole tutkittu aiemmin, tässä tutkielmassa pyritään analysoimaan ruututekstien sidosteisuutta mahdollisimman kattavasti. Koheesiokeinomalliin kuuluvat koheesiokeinot ovat toisto, substituoitio, ellipsi, pro-muodot, puhuttelulisäykset, artikkelit ja sidossanat.

Tutkielman aineistona toimivat saksalaisten rikossarjojen *Der Alte (Kettu)*, *Der Staatsanwalt (Syyttäjä)* ja *Kommissar Stolberg (Stolberg)* yhdet jaksot, joiden alusta on rajattu noin 15 minuutin puheosuudet. Aineisto koostuu jaksojen lähtö- ja kohdeteksteistä, joista etsittiin muodostettuun koheesiomalliin kuuluvia koheesiokeinoja. Lähtö- ja kohdeteksteistä löydettyjä koheesiokeinoja verrattiin toisiinsa ja tarkasteltiin, ovatko lähtöteksteissä esiintyneet koheesiokeinot käännetty kohdetekstiin vastaavilla koheesiokeinoilla, korvattu muilla elementeillä vai onko koheesiokeinot poistettu kohdetekstistä kokonaan tai onko kohdetekstiin lisätty koheesiokeinoja. Näitä käännösmenetelmiä tarkasteltiin myös ymmärrettävyyden näkökulmasta. Koheesiokeinoiden käännösmenetelmien perusteella selvitettiin, kuinka sidosteisia ruututekstit ovat ja millaisia sidoskeinoja niissä esiintyy.

Analyysi osoitti, että kaikkia koheesiokeinomallin sidoskeinoja esiintyy ruututeksteissä. Näin ollen ruututekstit ovat sidosteisia, mutta eivät kuitenkaan yhtä sidosteisia kuin lähtötekstit, sillä lähtöteksteissä esiintyy enemmän koheesiokeinoja kuin kohdeteksteissä. Tämä johtuu siitä, että yleisimmin lähtötekstin koheesiokeinoja ei ole käännetty kohdetekstiin. Se ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että sidosteisuus katoaisi käännöksestä täysin, sillä kielellisten erojen vuoksi sidosteisuutta voidaan osoittaa muillakin keinoilla. Kielellisten eroavaisuuksien lisäksi myös kulttuurisilla eroavaisuuksilla on suuri vaikutus koheesiokeinoiden poisjättöön. Toiseksi yleisintä on kääntää koheesiokeino vastaavalla koheesiokeinolla, toisaalta koheesiokeinoja oli myös korvattu toisilla koheesiokeinoilla tai muilla elementeillä käännöksissä. Koheesiokeinoja oli lisätty käännöksiin odotettua enemmän. Analyysi osoitti myös sen, että teksti voi olla ymmärrettävä ilman sidosteisuuttakin, mutta sidosteisuudella tekstistä tulee ymmärrettävämpää.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että tiivistämisellä on suuri vaikutus ruututekstien sidosteisuuteen. Tiivistäminen on oleellinen osa ruututekstien luonnetta, mutta mikäli koheesiokeinot poistetaan ruututeksteistä tiivistämisen myötä kokonaan, ruututekstit eivät ole enää tekstejä vaan irrallisia lauseita ruudulla, jotka eivät muodosta mielekästä kokonaisuutta kuvan ja äänen kanssa. Koheesiokeinoiden avulla teksti mielletään ehyeksi tekstiksi, mutta ne myös lisäävät tekstin ymmärrettävyyttä ja siten vastaanottokokemuksesta tulee mielekkäämpi.

Avainsanat: av-kääntäminen, koheesio, ruututeksti, sidosteisuus, ymmärrettävyys

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Audiovisuaalinen kääntäminen	4
2.1 Audiovisuaalinen kääntäminen ja muita alan termejä.....	4
2.2 Av-kääntäminen kääntämisen lajina	5
2.3 Av-kääntämisen monimuotoisuus	6
2.4 Tekstitys ja ruututekstit	7
2.4.1 Ruututekstien ominaispiirteitä	8
2.4.2 Tiivistäminen ja poistot	9
2.4.3 Ruututekstien koheesio ja koherenssi	11
3 Koheesio ja koherenssi osoittamassa tekstin sidosteisuutta.....	12
3.1 Koheesio ja koherenssin määrittelyä	12
3.1.1 Koheesio tai koherenssi	12
3.1.2 Koheesio ja koherenssi	14
3.2 Koheesiokeinoja	16
3.2.1 Toisto	16
3.2.2 Leksikaalinen koheesio.....	17
3.2.3 Referenssi	17
3.2.4 Substituutio	18
3.2.5 Ellipsi.....	18
3.2.6 Pro-muodot	20
3.2.7 Artikkelit	21
3.2.8 Sidossanat	21
3.2.9 Aikamuoto	22
3.2.10 Vertailu ja looginen sidosteisuus	23
3.2.11 Muita koheesiokeinoja.....	23
3.3 Oma koheesiokeinomallini.....	24
3.3.1 Toisto	24
3.3.2 Substituutio	25
3.3.3 Ellipsi	26
3.3.4 Pro-muodot	27
3.3.4.1 Pronominit.....	27
3.3.4.2 Proadverbit	28
3.3.4.3 Proadjektiivit.....	28
3.3.5 Puhuttelulisäykset	29
3.3.6 Artikkelit.....	30
3.3.7 Sidossanat	31
4 Ymmärrettävyys.....	33
4.1 Tekstin ymmärtäminen ja ymmärrettävyys	33
4.2 Ymmärrettävyys ja kääntäminen.....	34
4.3 Ymmärrettävyyden tutkimussuuntia	35

4.3.1 Kognitiivinen malli	36
4.3.2 Ymmärrettävyyden tekstuaaliset tunnusmerkit	37
4.3.2.1 Yksinkertaisuus	37
4.3.2.2 Jäsentely – järjestys	38
4.3.2.3 Lyhyys – tiiviys	38
4.3.2.4 Stimuloivat lisäykset	39
5 Ruututekstien sidosteisuus	40
5.1 Aineiston esittely	40
5.2 Tutkimusmetodi	41
5.3 Analyysi	43
5.3.1 Toisto	43
5.3.2 Substituutio	46
5.3.3 Ellipsi	49
5.3.4 Pro-muodot	50
5.3.4.1 Pronominit	50
5.3.4.1.1 Persoonapronominit	50
5.3.4.1.2 Demonstratiivipronominit	54
5.3.4.1.3 Muut pronomini muodot	57
5.3.4.2 Proadverbit	58
5.3.4.3 Proadjektiivit	61
5.3.5 Puhuttelulisäykset	62
5.3.5.1 Erisnimet	62
5.3.5.2 Luokkanimet	66
5.3.5.3 Yleisnimet	67
5.3.5.4 Muut puhuttelulisäykset	68
5.3.6 Artikkelit	71
5.3.7 Sidossanat	73
5.3.7.1 Konjunktiot	73
5.3.7.2 Konnektiivit	75
5.3.8 Tulosten yhteenveto	78
6 Lopuksi	83
Lähteet	85

Deutsche Kurzfassung

1 Johdanto

Ruututekstit kuuluvat Suomen luetuimpiin tekstilajeihin (Jääskeläinen 2007, 120). Suomessa katsotaan paljon televisiota ja samalla ruututekstejä luetaan paljon, joten niillä on tärkeä osa monien ihmisten arjessa (Vertanen 2007, 149; Pedersen 2011, 1). Ruututekstejä esiintyy erittäin paljon televisiotarjonnassa, sillä Vertanen (2007, 149) mukaan Ylen ulkomaisista ohjelmista käännetään ruututeksteinä noin 80 prosenttia ja MTV3:n sekä Nelosen ulkomaisten ohjelmien tekstittämisen osuus on Yleäkin suurempi. Juuri ruututekstien yleisyyden sekä laajan vastaanottajaryhmän vuoksi ei ole täysin yhdentekevää, millaista tekstiä ruuduilla esitetään. (Jääskeläinen 2007, 120.)

Ruututekstit ovat ainutlaatuisia, sillä ne eroavat erilaisin tavoin monista muista tekstilajeista ja niillä on monia erityisesti niille ominaisia piirteitä. Ruututekstit ovat yleensä kaksirivisiä tekstejä, jotka ilmestyvät erilaisilla ruuduilla (mm. Díaz Cintas & Remael 2007, 8; Gambier 2007, 85; Vertanen 2007, 150). Yksi tyypillisimmistä ruututekstien piirteistä on tiivistäminen, sillä kaikkea sanottua ei rajatun tilan ja ajan vuoksi voida kirjoittaa ruutuun. Tavoitteena on välittää vain olennaisin asia katsojalle ruututekstien avulla, jolloin monia elementtejä jää väistämättä pois käännöksestä. Tiivistämisessä opastetaan ensimmäiseksi jättämään ruututeksteistä pois toistot, sidossanat ja huudahdukset. (Helin 2008, 142.) Mikäli toistot ja sidossanat jätetään pois, voivatko ruututekstit olla enää sidosteisia? Millainen vaikutus sidoskeinoilla tai niiden poisjätöllä on ruututekstien ymmärrettävyyteen? Näiden kysymysten pohjalta valitsin tämän tutkimuksen aiheeksi ruututekstien sidosteisuuden.

Ruututekstien ja esimerkiksi painettujen tekstien sidosteisuuden välillä on huomattavia eroja. Painetut tekstit ilmestyvät useimmiten kerralla kokonaisuudessaan, eivätkä kahden rivin mittaisina käännöksinä ruudulla kuten ruututekstit. Tästä syystä pohdin, ovatko ruututekstit samaan tapaan sidosteisia ja kokonaisuutena ehyitä tekstejä, kuten painetut tekstit. Painettua tekstiä lukiessaan vastaanottajan on mahdollista esimerkiksi palata tekstissä taaksepäin tarkistamaan viittaussuhteita tai ymmärrettävyyttä hankaloittavia seikkoja. Olen henkilökohtaisesti kokenut ruututekstejä lukiessani joskus hämmentäviä hetkiä, kun niissä esiintyy vaikeaselkoinen sana tai viittaussuhdetta ilmaiseva elementti, jonka viittauskohde on epäselvä. Esimerkiksi jos ruututekstissä lukee ”hän on rakastunut häneen”, kun kuvassa näkyy mies ja nainen, vastaanottajan on lähes mahdotonta päätellä pelkän ruututekstin perusteella, kumpi on rakastunut kumpaan. Mikäli aiemmastakaan kontekstista ei selviä, kumpi on rakastunut toiseen osapuoleen, vastaanottajan täytyy tukeutua ääninauhaan löytääkseen viittaussuhteet. Mutta jos lähtökieli on vieras vastaanottajalle, hän ei voi täsmentää rakastavaa

ja rakastettua osapuolta. Näin ollen vatsaanottaja saattaa hämmentyä ja hänen katsomiskokemuksensa voi häiriintyä, sillä viittaussuhde on epäselvä ja siten ruututeksti ei ole ymmärrettävä.

Sidosteisuudella on näin ollen suuri merkitys teksteille, vaikka usein sidossanat ja -keinot saattavat olla kokonaisuuteen nähden rakenteellisesti pieniä tekijöitä. Tekstissä sidosteisuus on kuin näkymättömtä liimaa, joka liittää tekstissä yhteen sekä vierekkäisiä että vähän kauempana toisistaan sijaitsevia elementtejä. Sidoksisuus vaikuttaa paljon siihen, että teksti mielletään tekstiksi. Tekstiksi ei voida kutsua peräkkäin asetettuja lauseita tai virkkeitä ilman yhtään yhdistävää tekijää, vaan teksti on sidoskeinojen avulla koottu lausejoukko, joka muodostaa yhtenäisen ja mielekkään kokonaisuuden (Halliday & Hasan 1990, 293). Sidoksisuus on mielenkiintoinen tutkimuskohde sen vuoksi, että se voi vaikuttaa yllättävänkin paljon lauseiden, virkkeiden sekä kokonaisten tekstien rakenteisiin ja ymmärrettävyyteen.

Audiovisuaalista kääntämistä ja tekstin sidosteisuutta tai sidoskeinoja on tutkittu jonkin verran, mutta kumpaakin erillään toisistaan. Vaikka audiovisuaalisen kääntämisen ensimmäisiä tutkimuksia julkaistiin jo 1950–1960-luvuilla, on audiovisuaalisen kääntämisen tutkimusala vielä nuori (Gambier 2007, 96; Remael 2010). Audiovisuaalisen kääntämisen alan tutkimus alkoi nimittäin varsinaisesti vasta vuoden 1995 jälkeen, kun teknologisen kehityksen myötä sähköisten tuotteiden ja palvelujen määrä lisääntyi ja samalla av-ala laajentui (Gambier 2007, 75–76). Ruututeksteistä on aiemmin tutkittu muun muassa kulttuurisidonnaisia ilmauksia, huumorin välittymistä ja sanaleikkien kääntämistä (Jääskeläinen 2007, 117). Viimeisimpiin audiovisuaalisen kääntämisen tutkimuksiin lukeutuu muun muassa Tiina Tuomisen (2012) väitöskirja, joka käsittelee ruututekstien vastaanottoa.

Tekstien sidosteisuutta ja sidosteisuuden kääntämistä on tutkittu jonkin verran. Esimerkiksi Tiina Puurtinen (2005) tarkastelee artikkelissaan muutamia käännetylle lastenkirjallisuudelle tyypillisiä lauserakenteita ja sanaston piirteitä, joihin lukeutuvat myös konnektorit, ja hän vertaa käänno-suomea ja alkuperäissuomea toisiinsa. Viktor Becher (2011) tarkastelee konnektorien kääntämistä, mutta tutkimusaineistona ovat kaupalliset tekstit ja kieliparina englanti-saksa. Liimataisen (2013) tutkimus puhuttelulisäysten kääntämisestä ensi- ja uudelleenkäännöksessä liittyy tavallaan myös sidosteisuuden kääntämiseen. Ruututekstejä on tutkittu paljon, mutta niiden sidosteisuutta ei kuitenkaan ole vielä tutkittu lainkaan. Täten tutkimukselleni on tarvetta, sillä ruututekstien sidosteisuuden tiedostamisesta voi olla hyötyä kääntäjille heidän työssään. Tekstin sidosteisuus vaikuttaa olen-

naisesti esimerkiksi viestin ymmärrettävyyteen. Uskon, että tutkimuksestani on hyötyä avkääntäjille, mutta mahdollisesti myös muiden tekstilajien kääntäjille.

Tutkin sitä, kuinka sidosteisia ruututekstit ovat ja millaisia sidoskeinoja niissä on käytetty. Tarkastelun alla on myös tekstin sidosteisuuden vaikutus ruututekstien ymmärrettävyyteen. Tutkimuskohteenani ovat koheesiokeinot sekä käännöksissä että lähtöteksteissä. Lisäksi vertailen, onko käännösten ja lähtötekstien koheesiokeinojen välillä eroja. Tutkimukseeni liittyy myös kuvan ja tekstin välisen sidosteisuuden tarkastelu. Tutkimuksessani tarkastelen ruututekstien sidosteisuutta oman koheesiokeinomallini avulla. Tutkimusaineistonani toimivat yhdet jaksot kolmesta eri Ylellä esitetystä saksalaissarjasta: *Komissar Stolbergin (Stolberg)* jakso ”Geld oder Liebe” (”Rahasta vai rakkaudesta”, esitetty Suomessa 1.12.2012), *Der Staatsanwaltin (Syyttäjä)* jakso ”Liebe und Hass” (”Viha ja rakkaus”, esitetty Suomessa 15.12.2012) ja *Der Alten (Ketun)* jakso ”Die Maske des Bösen” (”Pahan naamio”, esitetty Suomessa 22.12.2012).

Tutkielmassa on yhteensä kuusi päälukua. Johdannon jälkeen perehdyn luvussa 2 audiovisuaaliseen kääntämiseen ja etenkin ruututeksteihin. Luvussa 3 käsittelen koheesiota ja koherenssia osoittamassa tekstin sidosteisuutta. Esittelen alaluvuissa eri tutkijoiden teorioissa esitettyjä koheesiokeinoja ja niiden pohjalta muodostamani koheesiokeinomallin. Kolmannessa teoriakokonaisuudessa luvussa 4 käsittelen tekstin ymmärrettävyyttä. Teorialukujen jälkeen luvussa 5 pyrin analyysissäni selvittämään, kuinka sidosteisia ruututekstit ovat vai ovatko ne sidosteisia lainkaan. Vertailevassa ja kuvailevassa analyysissäni käytän apunani luvussa 3.3 muodostamaani koheesiokeinomallia. Viimeisessä luvussa esittelen tutkimukseni johtopäätökset sekä pohdintaani siitä, kuinka tutkimusaiheittani voisi laajentaa tulevaisuudessa.

2 Audiovisuaalinen kääntäminen

2.1 Audiovisuaalinen kääntäminen ja muita alan termejä

Audiovisuaalinen kääntäminen (av-kääntäminen) alana on kehittynyt nopeasti. Alan laajentumisen ja lisääntyneen tutkimuksen vuoksi sitä on nimitetty eri tavoin. (Remael 2010.) Nimitysten muuttumiseen vaikuttaa osaltaan myös aikojen muuttuminen (Díaz Cintas & Remael 2007, 12). Ennen kuin televisio ja videot yleistyivät, käytettiin nimitystä elokuvien kääntäminen (*film translation* ja *cinema translation*), joka oli samalla ensimmäisiä alasta käytössä olleita termejä (Díaz Cintas & Remael 2007, 12; Gambier 2007, 76; Remael 2010). Elokuvien kääntäminen terminä ei kuitenkaan myöhemmin enää kattanut laajenevan av-alan tarpeita, sillä termi rajoittui elokuviin, joten se ei kattanut esimerkiksi television animaatio- ja dokumenttiohjelmien kääntämistä (Díaz Cintas & Remael 2007, 12; Remael 2010).

Sittemmin kehitettiin kattavampia termejä, kuten *language transfer* ja *screen translation*. Termillä *language transfer* tarkoitetaan siirtämistä toiselle kielelle. Tämä termi korostaa kielen merkitystä, eikä se huomioi yhtä paljon kuvallisia ja visuaalisia elementtejä. (Gambier 2007, 76.) *Screen translation* -termillä taas tarkoitetaan kaikkea ruudulle (esim. television, elokuvan ja tietokoneen ruuduille) tarkoitettua käännöstä (Díaz Cintas & Remael 2007, 12; Remael 2010). *Screen translation* kattaa myös lokalisaation (*localization*), jota kaikki eivät kuitenkaan luokittele av-kääntämisen muodoksi. *Screen translation* ei sisällä teattereille suunnattuja käännöksiä, vaikka ne on tehty av-käännöksiksi. (Remael 2010.) Díaz Cintas ja Remael (2007) esittelevät termin *multimedia translation*, jossa tekstit välittävät viestin monien medioiden ja kanavien kautta. Termi on kuitenkin erittäin laaja. (Díaz Cintas & Remael 2007, 12.)

Vaikka alasta on ollut ja on yhä käytössä monia termejä, yleisimmin käytetään termiä audiovisuaalinen kääntäminen (*audiovisual translation*) (Díaz Cintas & Remael 2007, 12; Gambier 2007, 76; Remael 2010). Termin suosio perustuu osittain siihen, että se kokoaa yhteen kaikki julkaisumuodot, kuten television, elokuvat, radion ja videot (Gambier 2007, 76; Remael 2010). Myös multisensiootisuus sekä viestimien monipuolisuus ilmenevät termistä av-kääntäminen (Gambier 2007, 77).

Alkuperänsä latinankielestä saaneessa termissä audiovisuaalisuus yhdistyvät kuuleminen ja näkeminen. Audio tarkoittaa 'minä kuulen', eli se on kuulla-verbin yksikön ensimmäinen muoto. Visuaalisuuden perustana on videre-verbin taipunut muoto video, joka tarkoittaa 'minä näen'. Videosta

on johdettu visio eli näkeminen sekä visus eli näkeminen ja katse. Termi audiovisuaalisuus liittyy esittämiseen, sillä siinä yhdistyy kuva ja ääni, jotka on välitetty. (Lehtonen 2007, 30–31.)

2.2 Av-kääntäminen kääntämisen lajina

Toiset eivät pidä av-kääntämistä kääntämisen muotona, sillä av-kääntämistä on pidetty rajoitettuna kääntämisenä. Väitettä perustellaan esimerkiksi dubbauksessa sillä, että synkronian eri muodot rajoittavat kääntämistä. Tekstityksessä taas rajoittavina tekijöinä pidetään tiivistystä, muuntelua ja mukauttamista, jotka ovat tarpeellisia, kun puhe muutetaan kirjalliseen muotoon. (Remael 2010.) Toisaalta puheen muuttamista kirjalliseen muotoon pidetään jo itsessään rajoittavana tekijänä, kuten myös kuvan ja lähtötekstin läsnäoloa (Díaz Cintas & Remael 2007, 145; Pedersen 2011, 18). Rajoitteiden vuoksi lopputuloskin on rajoittunut, minkä vuoksi toiset pitävät av-kääntämistä enemmän esimerkiksi adaptaationa (Díaz Cintas & Remael 2007, 9; Gambier 2007, 93). Tämä saattaa olla yksi syy siihen, miksi av-kääntämistä ei ole aina sisällytetty kääntämisen piiriin (Díaz Cintas & Remael 2007, 9). Suuri av-käännösten rajoja säätelevä tekijä on sen julkaisuväline. Kuitenkin kaikkia kääntämislajeja rajoittaa sen julkaisuväline, oli kyseessä esimerkiksi novellin tai käyttöohjeen käännös. (Gambier 2007, 84.) Mielestäni av-kääntämistä ei voi sulkea käännöstieteen ulkopuolelle sen rajoitteiden vuoksi. Näen kaiken kääntämisen ytimenä kielen vaihtumisen toiseen, mikä on etenkin ruututeksteissä selkeästi näkyvissä ja kuultavissa, sillä lähtöteksti ja käännös ovat samanaikaisesti havaittavissa. Väite siitä, että av-kääntäminen olisi enemmän adaptaatiota kuin kääntämistä, on myös mielestäni av-kääntämisen väheksymistä, esiintyyhän jo yleisesti käytetyssä termissä *av-kääntäminen* termi kääntäminen.

Av-kääntäminen eroaa oleellisesti muusta kääntämisestä. Monelle av-käännösmuodolle ominainen, mutta muulle kääntämisimuodolle epätavallinen piirre on lähtökielen läsnäolo käännöksen kanssa. Etenkin ruututekstit erottuvat muusta kääntämisestä tämän ominaispiirteen vuoksi. Kun lähtö- ja kohdekieli esitetään samanaikaisesti, vastaanottajalla on mahdollisuus verrata tekstejä toisiinsa. Muussa kääntämisessä tällainen vertailu ei ole yleensä mahdollista. (Díaz Cintas & Remael 2007, 55.)

Av-kääntämisessä merkittävässä osassa ovat kuva, sana ja ääni, jotka muodostavat käännettävän kokonaisuuden. Kääntäjä ei siis käännä vain dialogia, vaan elementtien muodostamaa kokonaisuutta. Elementtien välillä on erilaisia suhteita, jotka kääntäjän täytyy huomioida kokonaisuutta unohtamatta. (Kokkola 2007, 203.) Esimerkiksi kuvan ja sanan täytyy toimia yhteistyössä ja niiden välil-

lä täytyy olla muun muassa synkroniaa. Kuvan kertomaa ei välttämättä tarvitse kääntää, sillä vastaanottaja pystyy havainnoimaan ja tulkitsemaan kuvan välittämän viestin. (Ranta & Surakka 2007, 133.) Immonen (2007, 222) korostaa sanan ja kuvan yhteistyötä, sillä hänen mukaansa yhteistyön tuloksena syntyy av-tekstin kokonaismerkitys. Immonen (2007, 222) jättää kuitenkin akustisen elementin vaille huomiota. Díaz Cintas ja Remael (2007, 48) taas tuovat dialogin ja visuaalisten merkkien suhteesta esiin sen, että sanojen ja kuvien vuorovaikutus määrää, mitä elokuva kertoo katsojalle. Toisin sanoen sanojen ja kuvien vuorovaikutuksella on osuutensa vastaanottajan tulkinnan muodostuksessa.

2.3 Av-kääntämisen monimuotoisuus

Av-kääntämisen tarkoituksena on tehdä av-tuote ymmärrettäväksi lähtökieltä ymmärtämättömille vastaanottajille heidän omalla äidinkielellään. Av-tuotteen puhuttu kieli voidaan kääntää kahdella tavalla. Kieli voidaan säilyttää puhutussa muodossa, jolloin lähtökielinen puhe korvataan kohdekielellä puheella. Tällaisia muotoja ovat dubbaus ja voice-over. Toinen tapa on muuttaa puhuttu kieli kirjoitettuun muotoon, jolloin on kyse tekstityksistä ja siten ruututeksteistä (ks. kpl 2.4). (Díaz Cintas & Anderman 2009b, 4.) Nämä kolme av-kääntämisen muotoa, dubbaus (*dubbing*), voice-over ja tekstitykset (*subtitling*) eli ruututekstit, ovatkin kolme yleisintä av-kääntämisen muotoa (Remael 2010; O’Sullivan 2011, 9; Pedersen 2011, 3–4).

Av-kääntämisellä on muitakin esiintymismuotoja. Av-käännöksiä voidaan lukea myös oopperassa ja teatterissa (Díaz Cintas & Remael 2007, 12; Díaz Cintas & Anderman 2009b, 1). Uudempia av-kääntämisen muotoja ovat ohjelmatekstitykset kuuroille ja kuulovammaisille sekä kuvailutulkkaukset sokeille ja näkövammaisille (Díaz Cintas & Remael 2007, 12; Díaz Cintas & Anderman 2009b, 2). Näitä av-kääntämisen muotoja ei aina pidetä käännöstoimintana, sillä niissä ei ilmene siirtoa lähtökielestä kohdekieleen (Díaz Cintas & Remael 2007, 12). Näiden uudempien av-käännösten perusajatuksena on pyrkimys yhtäläiseen av-tuotteiden saatavuuteen (*accessibility*) kaikille (Díaz Cintas & Remael 2007, 13). Av-kääntäminen on siis monimuotoinen ala. Tässä tutkimuksessa keskityn kuitenkin vain ruututeksteihin, minkä vuoksi rajaan muut av-kääntämisen muodot pois enkä käsittele niitä tämän tarkemmin tässä tutkielmassa.

Av-kääntämisen muodon valintaan vaikuttavat monet tekijät. Valinnat voivat olla sekä kansallisia että individuaalisia (Pedersen 2011, 8). Yksi merkittävä tekijä av-kääntämisen muodon valinnassa on perinne eli mihin käännösmuotoon yleisö on tottunut (Gambier 2007, 81; Díaz Cintas & Ander-

man 2009b, 5; Tveit 2009, 94; Remael 2010; Pedersen 2011, 7). Yleisö suosii useimmiten sitä av-kääntämisen muotoa, johon he ovat tottuneet ja josta on vähitellen tullut maan käytäntö (Gambier 2007, 81; Remael 2010). Kerran valittua muotoa on vaikea muuttaa toiseksi (Pedersen 2011, 7). Yleisö vaikuttaa tottumustensa lisäksi myös lukutaidollaan av-kääntämisen valintaan, sillä ruututekstit vaativat lukutaitoa, dubbaus ja voice-over eivät (O’Sullivan 2011, 12; Pedersen 2011, 5). Yleisö on siis merkittävä tekijä av-kääntämisen muodon valinnassa.

Yleisön lisäksi av-kääntämisen muodon valintaan on muitakin vaikuttavia tekijöitä. Monet (muun muassa Díaz Cintas & Anderman 2009b, Remael 2010, O’Sullivan 2011, Pedersen 2011) listaavat esimerkiksi taloudelliset syyt valintaan vaikuttavaksi tekijäksi. Kustannusten eroavaisuudet nousevat esiin etenkin ruututekstien ja dubbauksen välillä, sillä dubbausta pidetään kalliimpana vaihtoehtona, koska se vie paljon aikaa ja siihen vaaditaan paljon näyttelijöitä (O’Sullivan 2011, 12; Pedersen 2011, 6). Pedersen (2011, 5) listaa maan historian vaikuttavan av-käännösmuodon valintaan, sillä esimerkiksi nationalistisissa maissa suosittiin dubbausta. Historialla saattaa olla jälkensä vielä nykyisessäkin kielipolitiikassa, sillä dubbausta ja voice-overia käyttävissä maissa lähtökieli piiloteetaan tai häivytetään, jolloin tehostetaan paikallisen kielen merkitystä (mp.). Toisaalta historialla ja kielipolitiikalla on vahvat siteet perinteeseen.

Kääntämisen muodon valintaan vaikuttavat myös genre sekä julkaisumuoto (Díaz Cintas & Anderman 2009b, 5; O’Sullivan 2011, 9; Pedersen 2011, 7). Esimerkiksi lastenohjelmat on useimmiten dubattu (Pedersen 2011, 7). Julkaisumuotoja on monenlaisia, kuten elokuva, televisio ja dvd (O’Sullivan 2011, 9). Esimerkiksi dvd:lle voidaan tallentaa käännös niin ruututeksteinä kuin dubbauksena, joista vastaanottaja voi itse valita omien mieltymyksiensä mukaisen käännösmuodon (Díaz Cintas & Anderman 2009b, 4).

2.4 Tekstitys ja ruututekstit

Díaz Cintas ja Remael (2007, 8) määrittelevät tekstittämisen (*subtitling*) eli ruututekstien olevan kääntämisen muoto, joka koostuu kirjoitetusta tekstistä ruudulla. Pedersen (2011, 11) luonnehtii ruututekstejä viestintävälineiksi, Skuggevik (2010, 21) taas apuvälineiksi. Jääskeläinen (2007, 116) nimittää tekstittämistä ”kääntämisen kuningaslaajaksi”, koska se on niin moniulotteinen kääntämisen muoto. Luonnehditaan ruututekstejä miten hyvänsä, niiden tarkoituksena on välittää vastaanottajalle kohdekielellä lähtökielinen dialogi, kuvan diskursiiviset elementit (muun muassa kirjeet, mainokset ja graffitit) ja ääninauhan tiedot (muun muassa laulut) (Díaz Cintas & Remael 2007, 8).

Ruututekstejä käytetään yleensä pienemmissä eurooppalaisissa kieliyhteisöissä, joissa ohjelmien potentiaaliset katsojamäärät eivät ole kovin suuria (Vertanen 2007, 149; O’Sullivan 2011, 10). Näihin maihin kuuluvat muun muassa Pohjoismaat, Alankomaat, Belgia, Luxemburg, Kreikka ja Portugali (Gambier 2007, 80; Vertanen 2007, 149; O’Sullivan 2011, 10; Pedersen 2011, 6).

Tekstityksessä viesti käännetään kielestä toiseen ja puhe muutetaan kirjalliseen muotoon (Díaz Cintas & Anderman 2009b, 4; Georgakopoulou 2009, 22; Pedersen 2011, 11). Ruututekstit eivät kuitenkaan korvaa lähtötekstiä, vaikka käännöksen kohdeyleisö ei ymmärtäisikään lähtökieltä (Georgakopoulou 2009, 21; Skuggevik 2010, 18). Neves (2009, 160–161) korostaa, että ruututekstien välittämä viesti on vain yksi versio alkuperäisestä viestistä. Jo vaihto puheesta kirjoitettuun muotoon vaikuttaa siihen, että ruututekstit ovat dialogin lyhennetty käännös (Hurt & Widler 1999, 261; Díaz Cintas & Remael 2007, 145). Ruututekstien ei tarvitse olla lähtötekstin täydellisiä ja yksityiskohtaisia käännöksiä, sillä ruututekstit ovat vuorovaikutuksessa kuvan ja äänen kanssa (Díaz Cintas & Remael 2007, 145).

Tekstin, kuvan ja äänen yhtäaikainen vuorovaikutus muodostaa kokonaismerkityksen ja välittää kohdekieliselle vastaanottajalle lähtökielen dialogin merkityksiä ja yhtenäisen tarinan (Díaz Cintas & Remael 2007, 45; Neves 2009, 156; Skuggevik 2010, 18; Kerkkä 2011, 187; O’Sullivan 2011, 15). Käännettäessä av-tuotteita täytyy ottaa huomioon kaikki elementit – kuva, teksti ja ääni – vaikka etusijalla onkin dialogin kääntäminen (Hurt & Widler 1999, 261; Díaz Cintas & Remael 2007, 60). Esimerkiksi visuaalisesti esitetty tieto täytyy ottaa huomioon, koska se on myös osa viestiä (Díaz Cintas & Remael 2007, 46). Elementit eivät voi luoda kokonaisuutta irrallisina toisistaan ja mikäli jokin kolmesta elementistä poistetaan, muuttuu myös koko merkityskokonaisuus (Kokkola 2007, 214; Neves 2009, 157).

2.4.1 Ruututekstien ominaispiirteitä

Hyvän ja onnistuneen ruututekstin laatimisessa täytyy ottaa monia seikkoja huomioon. Jääskeläisen (2007, 124) mukaan ruututekstien täytyy olla selkeitä, helppolukuisia ja tiiviitä. Muita ruututekstien ominaispiirteitä ovat mahdollisimman yksinkertaiset ja lyhyet lauseet, jotka noudattelevat konventioiden mukaisia välimerkkejä (Hurt & Widler 1999, 262). Yksi tärkeimmistä ruututekstien ominaisuuksista on kuitenkin huomaamattomuus (Georgakopoulou 2009, 21; Kerkkä 2011, 188; Pedersen 2011, 22). Jotta ruututeksteistä saataisiin mahdollisimman huomaamattomia, niiden täytyy olla

mahdollisimman tiiviitä, mutta siten, että katsojan huomio ohjelmasta ei häiriinny (Georgakopoulou 2009, 21).

Ruututeksteillä on rajattu tila ja aika (ks. esim. Hurt & Widler 1999, 261; Díaz Cintas & Remael 2007, 145 ja Vertanen 2007, 150–152). Rajattu tila johtuu pääosin siitä, että ruututekstit sijaitsevat nimensä mukaisesti ruudulla. Ruututekstien sijoittaminen ruudulla riippuu kulttuurista. Yleensä ruututeksti sijaitsee ruudun alareunassa, kuten Suomessa, mutta se voi sijaita myös pystysuoraan ruudun sivulla, kuten Koreassa ja Japanissa. (Díaz Cintas & Remael 2007, 8-9; Gambier 2007, 85; Vertanen 2007, 149; Pedersen 2011, 8.) Paikkaa voidaan muuttaa, jos teksti peittää jotain oleellista kuvasta (Pedersen 2011, 8). Ruututekstien tila on rajattu korkeintaan kahteen riviin ja yhdelle riville mahtuu noin 33 merkkiä (Gambier 2007, 85; Vertanen 2007, 150, Kerkkä 2011, 188; Pedersen 2011, 8).

Ajallisesti ruututekstien täytyy olla ruudulla periaatteessa niin kauan, kuin asian sanomiseen kuluu aikaa (Vertanen 2007, 152). Replikeillä on kuitenkin tietyt aikarajat, esimerkiksi täyspitkän yksirivisen ruututekstin täytyy olla ruudussa kahdesta kolmeen sekuntiin ja yhden replikin minimikesto on yksi sekunti (Vertanen 2007, 151). Ajan rajallisuus liittyy oleellisesti tilan rajoituksiin, sillä viesti täytyy näyttää rajallisessa tilassa tietyssä ajassa, jotta vastaanottaja ehtii lukemaan ruututekstin (Pedersen 2011, 19). Kolmas ruututekstien rajallisuuteen vaikuttavista tekijöistä onkin lukunopeus. Yleisön huomioiminen on tärkeää, sillä yleisöllä täytyy olla tarpeeksi aikaa lukea ruututekstit. (Georgakopoulou 2009, 22; Pedersen 2011, 20.)

Ruututeksteissä täytyy huomioida juonen kerrontatavan ja esittämistavan yhteys, sillä katsojan on vaikea keskittyä yhtäaikaisesti sekä kirjoitettuun tekstiin että kuvaan (Tveit 2009, 90). Sen vuoksi ruututekstien pitää olla synkroniassa sekä puheen että kuvan kanssa (Díaz Cintas & Remael 2007, 9; Tveit 2009, 90). Kun kaikki ruututekstien ominaispiirteet otetaan huomioon, voidaan laatia hyvä ruututeksti. Mitä paremmin ruututeksti on laadittu, sitä parempi on vastaanottajan katselukokemus, sillä hyvin tehty ruututeksti nopeuttaa lukemista ja helpottaa ymmärtämistä. (Jääskeläinen 2007, 120.)

2.4.2 Tiivistäminen ja poistot

Tomaszkiewiczin (2010, 93) mukaan lähtötekstin lyhentäminen ja tiivistäminen muuttavat tekstiä. Esimerkiksi dialogin hierarkinen rakenne muuttuu yksinkertaisemmaksi ja dialogista tulee neutraa-

limpaa, kun poistetaan monet deiktiset ilmaukset ja elementit, joilla ilmaistaan subjektiivista mieli-pidettä. Monet puhutulle kielelle tyypilliset elementit ja esimerkiksi kohteliaisuusmuodot saatetaan jättää pois, jolloin dialogista tulee lähtötekstiä suorasukaisempaa. Myös koheesion määrä saattaa vähentyä virkkeiden välillä. (Mp.)

Vaikka tekstin lyhentämisellä ja tiivistämisellä on seurauksensa, ne ovat yhdessä poiston ja vain olennaisimman tiedon esittämisen kanssa kuitenkin erittäin yleisiä käytäntöjä ruututeksteissä (Ranta & Surakka 2007, 132; Kerkkä 2011, 189; Pedersen 2011, 20). Skuggevikin (2010, 20) mukaan ruututekstit ovat riippuvaisia tiivistämisestä. Kaikkea verbaalista tekstiä ei voida rajoitteiden vuoksi ilmaista ruututeksteissä, joten asiat pitää ilmaista käänöksessä vähemmillä sanoilla (Díaz Cintas & Remael 2007, 146; Pedersen 2011, 20). Tiivistäminen on tärkeää ruututeksteissä myös sen vuoksi, että vastaanottajalla on tarpeeksi aikaa lukea ruututekstit ja katsoa kuvaa (Díaz Cintas & Remael 2007, 146; Kerkkä 2011, 188). Vaikka tiivistetään, kuvan, äänen ja kaikkien elementtien vuorovai-kutuksen ansiosta tiedon määrä ei välttämättä vähene. (Skuggevik 2010, 21; Kerkkä 2011, 189).

Ruututekstien tiivistämisellä, poistoilla ja mahdollisimman ytimekkäillä käänöksillä pyritään ly-hentämään tekstiä. Yksinkertaisimmillaan kyse on epäolennaisen tiedon poistamisesta ja olennaisen tiedon tiiviistä muotoilusta. (Díaz Cintas & Remael 2007, 146.) Toisaalta ylimääräiset elementit auttavat vastaanottajaa merkityksen ymmärtämisessä, joten ylimääräisten elementtien poistaminen voi heikentää ruututekstien koheesiota (Georgakopoulou 2009, 25). Usein lyhyet repliikit yhdiste-tään suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja lauseet sekä sanasto yksinkertaistuvat (Hurt & Widler 1999, 262; Díaz Cintas & Remael 2007, 63). Ruututekstejä voidaan tiivistää kielellisin keinoin esimerkik-si käyttämällä pronomineja tai muuttamalla näkökulmaa ja säilyttämällä merkityssisältö, kuten käyttämällä synonyymejä (Kerkkä 2011, 188). Ruututekstiä ei kuitenkaan saa tiivistää ja lyhentää liikaa, sillä ruututeksti edustaa puhetta (Vertanen 2007, 153).

Ruututeksteistä voidaan jättää pois esimerkiksi henkilöiden nimiä ja titteleitä, kun puhujat ovat kat-sojalle tuttuja, epäolennaisia adjektiiviattribuutteja sekä paikannimiä ja ajanmääreitä (Vertanen 2007, 152; Virkkunen 2007, 255; Georgakopoulou 2009, 27). Myös toistoja poistetaan usein (Hurt & Widler 1999, 262; Virkkunen 2007, 255; Georgakopoulou 2009, 27). Pois voidaan jättää jo sa-nottua asiaa painottavia tekijöitä ja keskusteluun liittyviä sosiaalisia ilmauksia, kuten täytesanoja, liitekysymyksiä ja lyhyitä ilmauksia (Hurt & Widler 1999, 262; Georgakopoulou 2009, 27). Ruutu-teksteistä jätetään usein pois epäkieliopillisia rakenteita sekä kansainvälisesti tunnettuja sanoja, esimerkiksi *OK*. Ilmaisuja, jotka ovat yhteydessä eleisiin, saatetaan jättää myös pois ruututeksteistä.

Tällaiset ilmaisut merkitsevät esimerkiksi tervehdystä, kohteliaisuutta, vakuuttelua, kieltämistä, yllätystä tai vastausta puhelimeen. Huudahdukset jätetään usein pois ruututeksteistä. (Georgakopoulou 2009, 27.)

Yleinen syy elementtien poistoihin on se, että poistetut tiedot voidaan hankkia puheesta. Tällaisia elementtejä ovat esimerkiksi nimet, kansainvälisesti tunnetut sanat ja huudahdukset. (Georgakopoulou 2009, 28.) Niiden kääntäminen olisi niin sanotusti turhaa, sillä asia kirjoitettaisiin samaan muotoon ruututekstiin. Toistoja, täytesanoja ja epäkieliopillisia rakenteita voidaan joskus poiston sijaan tiivistää, koska niillä voi olla merkitystä ohjelmaan tai hahmoihin (Georgakopoulou 2009, 28). Myös koheesiokeinoja on usein jätetty pois ruututeksteistä. Vaikka koheesiokeinoilla ei välttämättä ole selviä semanttisia funktioita, ne ovat tärkeitä, sillä ne tekevät suhteista ja tapahtumista eksplisiittisiä. Ruututekstit ilman koheesiokeinoja voivat olla vaikeasti ymmärrettäviä ja luettavuus voi kärsiä. (Tveit 2009, 87.)

2.4.3 Ruututekstien koheesio ja koherenssi

Koheesiota ja koherenssia voi esiintyä kuvassa, mutta myös kuvan ja tekstin välillä. Tätä kuvien ja sanojen välistä vuorovaikutusta Díaz Cintas ja Remael (2007, 49) kutsuvat semioottiseksi koheesioksi (*semiotic cohesion*). Av-ohjelmissa katseet, eleet, ilmeet ja sanat muodostavat yhdessä erottamattoman kokonaisuuden. Ne ovat myös päällekkäin ja luovat lisätietoa. Kääntäjät voivat hyödyntää tiedon samanaikaisuutta. Vastaanottaja voi täyttää ruututekstin dialogin ellipsin tai aukon kuvasta saatavalla tiedolla. Semioottista koheesiota ei voi olla, ellei kohdekielisen ruututekstin ja kuvan välillä ole synkroniaa. (Díaz Cintas & Remael 2007, 50–51.) Kehon liikkeiden ja kielellisten elementtien välisen koherenssin havaitseminen on kääntäjille tärkeää, sillä ne liittyvät kerronnalliseen tilanteeseen ja kokonaiskohtaukseen (mts. 53).

Semioottiseen koheesioon kuuluu myös kielen multimodaalisuus, jossa puhe ja eleet ovat vuorovaikutuksessa. Tätä vuorovaikutussuhdetta käytetään paljon hyväksi esimerkiksi elokuvissa. Tarinaa kertovassa elokuvassa sanojen ja eleiden vuorovaikutus on usein tarkoituksenmukaista, sillä kehon asennot ja eleet välittävät tietoa nonverbaalisesti ja usein kulttuurisidonnaisesti, esimerkiksi pään pudistus merkitsee eri asioita eri kulttuureissa. (Díaz Cintas & Remael 2007, 52.)

3 Koheesio ja koherenssi osoittamassa tekstin sidosteisuutta

3.1 Koheesion ja koherenssin määrittelyä

Gummeruksen suuressa suomen kielen sanakirjassa (Nurmi 2004) koheesion määritellään tarkoittavan muun muassa yhtenäisyyttä, yhteenkuuluvuutta, kiinteyttä ja lujuutta. Koherenssin määritelmänä taas esiintyvät muun muassa yhtenäisyys, kiinteys ja tiiviys. (Nurmi 2004, 386.) Näiden kuvailevien ja erittäin suppeiden määritelmien perusteella ei voida tehdä eroa termien koheesio ja koherenssi välille. Kyseisistä määritelmistä saa sellaisen käsityksen, että koheesio ja koherenssi tarkoittavat samaa asiaa, sillä niitä on kuvailtu samoilla sanoilla. Tässä kappaleessa perehdyn tarkemmin siihen, tarkoittavatko termit koheesio ja koherenssi samaa asiaa, eli ovatko ne synonyymejä keskenään, vai eroavatko kyseiset termit jotenkin toisistaan. Koheesion ja koherenssin määrittely riippuu paljon määrittelijästä. Kappaleessa 3.1.1 tarkastelen teorioita, joiden mukaan käsitellään vain joko koheesiota tai koherenssia. Kappaleessa 3.1.2 taas käsittelen teorioita, jotka huomioivat sekä koheesion että koherenssin ja erottelevat ne toisistaan.

3.1.1 Koheesio tai koherenssi

Jotkin teoriat keskittyvät vain joko koheesioon tai koherenssiin eivätkä erota käsitteitä toisistaan. Esimerkiksi Brinker (1997, 18) ei näe tarvetta jakaa koheesiota (*Kohäsion*) ja koherenssia (*Kohärenz*) toisistaan, hän käsittelee vain koherenssia. Myös Helbig ja Buscha (2001, 623) käyttävät vain käsitettä koherenssi (*Kohärenz*). Halliday ja Hasan (1990, 4) taas keskittyvät vain koheesioon (*cohesion*). Vaikka edellä mainituilla teoreetikoilla on näkemysero siitä, käsitelläänkö koherenssia vai koheesiota, siitä huolimatta kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että sekä koherenssi että koheesio liittyvät olennaisesti tekstin muodostumiseen eli toisin sanoen siihen, kuinka perättäisistä lauseista muodostuu teksti (Halliday & Hasan 1990, 4; Brinker 1997, 12; Helbig & Buscha 2001, 623). Eroja näkyy kuitenkin siinä, mistä näkökulmasta tekstin muodostuminen määritellään. Brinkerin (1997, 12) mukaan perättäisistä lauseista muodostuu teksti, kun niiden sisältö voidaan tulkita yhtenäiseksi eli koherentiksi. Samankaltainen käsitys tekstin muodostumisesta on Hallidaylla ja Hasanilla (1990, 4), joiden mukaan lauseiden merkitysten suhde muodostaa tekstin. Helbigin ja Buschan (2001, 623) mukaan lauseiden keskinäinen koherentti järjestys tekee lauseista tekstin.

Halliday ja Hasan (1990) määrittelevät koheesion tarkoittavan merkitysten välisiä suhteita tekstissä. Ne ilmenevät kahden sellaisen tekstin elementin välillä, joista toinen vaikuttaa toisen elementin

tulkintaan. Koheesiota esiintyy siten kielen semanttisella eli merkitysten tasolla. (Halliday & Hasan 1990, 4.) Semanttisella tasolla liikutaan myös koherenssissa Brinkerin teoriassa, mutta samalla myös syntaktisella tasolla, sillä koherenssilla osoitetaan Brinkerin mukaan lauseiden tai kielellisten elementtien, kuten sanojen, välisiä syntaktis-semanttisia suhteita (Brinker 1997, 14). Helbig ja Buscha (2001, 623) ovat samoilla linjoilla Brinkerin (1997) kanssa, mutta lisäävät syntaktisen ja semanttisen koherenssin rinnalle muun muassa vastaanottajan ennakkotiedot, joista tekstin ymmärrettävyys on myös riippuvainen.

Sekä Brinker (1997) että Halliday ja Hasan (1990) erottelevat tahoillaan koherenssista tai koheesiosta vielä kaksi tasoa. Helbig ja Buscha (2001) eivät erottele koherenssia eri tasoihin. Brinker (1997, 21) jakaa koherenssin kieliopilliseen (*grammatische*) ja temaattiseen tasoon (*thematische Ebene*), kun taas Halliday ja Hasan (1990, 20) erottelevat koheesion kielen rakenteelliseen ja sisällölliseen tasoon. Vaikka nimitykset ovat erilaisia, kummassakin jaottelussa on sama perusta. Brinkerin (1997, 21) kieliopillinen koherenssi esiintyy peräkkäisten lauseiden välisenä syntaktis-semanttisina suhteina, joita ovat kielelliset keinot, kuten toisto (*Wiederaufnahme*). Hallidayn ja Hasanin (1990, 20) koheesion kielen rakenteellinen näkökulma on verrattavissa Brinkerin kieliopilliseen koherenssiin, sillä se tarkastelee koheesiota kieliopin ja sanaston kautta. Kummassakin keskitytään siis kielellisiin keinoihin, kuten rakenteisiin ja sanastoon. Brinkerin (1997, 21) temaattinen koherenssi on ymmärtämisen tasolla, jossa yhteys muodostuu tekstissä mainittujen asioiden välille. Hallidayn ja Hasanin (1990, 20) sisällön näkökulmasta koheesiota tarkastellaan kielen sekä vastaanottajan ja häneen vaikuttavien tekijöiden suhteen välillä. Brinkerin (1997) temaattisella koherenssin tasolla sekä Hallidayn ja Hasanin (1990) sisällöllisen koheesion tasolla on yhteistä merkitys ja sen ymmärrettävyys.

Koherenssi (Brinker 1997, 21)		Koheesio (Halliday & Hasan 1990, 20)	
Kieliopillinen taso	Temaattinen taso	Rakenteellinen taso	Sisällöllinen taso
Kielelliset keinot, kuten toisto	Ymmärtämisen taso	Kielioppi ja sanasto	Kielen sekä vastaanottajan ja häneen vaikuttavien tekijöiden suhde

Taulukko 1. Brinkerin koherenssin sekä Hallidayn ja Hasanin koheesion jako kahteen tasoon.

Vaikka Halliday ja Hasan (1990) käsittelevät koheesiota ja Brinker (1997) koherenssia yhtenä kokonaisuutena, he erottavat kuitenkin käsitteidensä sisällä kielellisen ja sisällöllisen merkityksen.

Toiset nimittävät tätä jakoa koheesioksi (kielellinen merkitys) ja koherenssiksi (sisällöllinen merkitys), kuten kappaleessa 3.1.2 ilmenee.

3.1.2 Koheesio ja koherenssi

Jotkin teoriat ottavat huomioon sekä koheesion että koherenssin ja näkevät tarpeelliseksi erottaa nämä käsitteet toisistaan. Esimerkiksi Pääkkönen ja Varis (2000, 21) jakavat tekstin sidosteisuuden kahteen osaan: rakenteelliseen ja sisällölliseen sidoksisuuteen. Tämän jaon tekevät myös Halliday ja Hasan (1990) sekä Brinker (1997) (ks. kpl 3.1.1), vaikka Halliday ja Hasan (1990) käsittelevätkin vain koheesiota ja Brinker (1997) koherenssia. Pääkkönen ja Varis (2000, 21) tarkoittavat tekstin rakenteellisella sidoksisuudella koheesiota, sisällöllisellä taas koherenssia. Jaon koheesion ja koherenssin välille tekevät myös Linke, Nussbaumer ja Portmann (1996) sekä Beaugrande ja Dressler (1981), tosin poikkeavalla tavalla kuin Pääkkönen ja Varis (2000). Linke ym. (1996, 224–226) jakavat tekstin pintatasoon (*Oberflächenstruktur*) ja syvätasoon (*Texttiefenstruktur*), joista pintataso on verrattavissa koheesioon (*Kohäsion*) ja syvätaaso koherenssiin (*Kohärenz*). Myös Beaugrande ja Dressler (1981, 3–5) määrittelevät koheesion (*Kohäsion*) esiintyvän tekstin pintatasolla (*Oberflächentext*), mutta koherenssin (*Kohärenz*) liittyvän enemmän tekstimaailmaan (*Textwelt*). Mielestäni tekstin jako sisällön ja rakenteen mukaan, kuten Pääkkönen ja Varis (2000) edellä tekevät, on havainnollisempi kuin tekstin pinta- ja syvätasoon, kuten Linke ym. (1996) sekä Beaugrande ja Dressler (1981) jaottelevat.

Vaikka edellä mainittujen teorioiden näkökulmat koheesiosta ja koherenssista poikkeavat toisistaan, kaikille yhteistä on se, että koheesio liittyy kielelliseen tasoon ja koherenssi sisällölliseen tasoon. Sekä Linke ym. (1996, 225) että Beaugrande ja Dressler (1981, 3–4) ovat yhtä mieltä siitä, että koheesiolla tarkoitetaan pintatason kielellistä tekstiä, jonka elementit ovat sidoksissa toisiinsa. Pääkkönen ja Varis (2000, 21–22) listaavat koheesion esiintyvän teksteissä esimerkiksi pronominiin viittaussuhteina, kytkentöinä lauseiden välillä ja metateksteinä.

Linke ym. (1996) sekä Beaugrande ja Dressler (1981) antavat suuremman painoarvon koherenssille sidoksisuuden kannalta kuin koheesiolle. Sekä Linken ym. (1996) että Beaugranden ja Dresslerin (1981) mukaan koherenssilla tarkoitetaan tekstin merkityksen tasoa (Beaugrande & Dressler 1981, 225; Linke ym. 1996, 88). Koherenssi keskittyy käsitteisiin ja suhteisiin, joiden pohjalta pintateksti rakentuu (Beaugrande & Dressler 1981, 5). Koherenssi voi ilmetä kielen rakenteissa, esimerkiksi yhteisenä puheenaiheena, tai vastaanottajan päätelmien kautta (Pääkkönen & Varis 2000, 21). Linke

ym. (1996) määrittelevät yhtenäisen tekstin syvästason olevan yhtenäisen tekstin ratkaiseva tekijä, ei niinkään pintatason semanttis-syntaktisten sidoskeinojen (Linke ym 1996, 225). Pääkkösen ja Variksen (2000, 21) mukaan rakenteellisesti ja sisällöllisesti sidoksinen teksti on kokonaisuus, jolla on merkitys.

Vaikka koherenssin merkitys korostuu, on koheesiollakin tärkeä merkitys tekstin sidosteisuuden kannalta, sillä koheesiota tarvitaan koherenssin muodostamiseen. Beaugrande ja Dressler (1981, 3–4) määrittelevät koheesion perustuvan kieliopilliseen riippuvuuteen, joka tekstin pintatasolla ohjaa tunnistamaan tekstin merkityksen. Myös Linke ym. (1996, 225) ovat sitä mieltä, että pintatason (eli koheesion) avulla suunnistetaan oikeaan syvätason tulkintaan. Näiden teorioiden pohjalta koheesiota ja koherenssia ei voida kumpaakaan sulkea pois tai suosia vain toista, sillä ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja täydentävät toisiaan.

Teksti ei kuitenkaan sinällään ole sidosteinen, vaan sen luo vastaanottaja. Koherenssi on nimittäin tekstinkäyttäjän kognitiivisen prosessin tulos. Teksti ei yksinään tuota merkitystä, vaan merkityksen luomiseen tarvitaan vuorovaikutussuhde vastaanottajan kanssa. (Beaugrande & Dressler 1981, 7–8.) Linke ym. (2001, 225) mainitsevat tärkeiksi sidosteisuuteen vaikuttaviksi tekijöiksi myös yleisen tietämyksen tekstistä ja kielenulkoisen tietämyksen. Yleistä tietämystä ruututeksteistä voivat olla muun muassa ruututekstikonventiot, kuten kuinka ilmaistaan, että puhuja vaihtuu samassa repliikissä. Kielenulkoista tietämystä on esimerkiksi se, että vastaanottaja tuntee konkreettisen paikan, missä kohtaaminen tapahtuu. Esimerkiksi jos kohtaaminen tapahtuu Berliinissä, vastaanottaja pystyy yhdistämään kohtauspaikan Saksan pääkaupunkiin ja mahdollisesti sen kaupunginosiin.

Kuten jo aiemmin ilmeni, tapa määritellä koheesiota ja koherenssia on riippuvainen määrittelijästä. Kappaleen alussa mainitsin ongelman koheesion ja koherenssin määrittelystä. Perehdyttyäni asiaan näkemykseni on se, että koheesio ja koherenssi ovat eri asioita – koheesiota ilmenee kielen rakenteellisella tasolla ja koherenssia esiintyy enemmän merkityksen ja sisällön tasolla. Jako on mielestäni tarpeellinen, sillä jaottelun avulla sidoksisuutta voidaan lähestyä tarkemmin kahdelta eri tasolta. Koheesio ja koherenssi myös täydentävät toisiaan. Tutkimuksessani keskityn enemmän kielen rakenteelliseen tasoon eli koheesioon, kun vertailen sekä lähtö- että kohdekielisiä ruututekstejä ja niiden sidoskeinojen käyttöä toisiinsa. Rakenteellinen koheesio on tarkastelukohteena, sillä rakenteelliset sidoskeinot ovat helpommin tarkasteltavissa ruututekstien repliikeistä. Toisaalta myös koherenssilla on osansa tutkimuksessani, kun tutkin kuvan ja sanan välistä suhdetta. Silloin kuvan ja sanan välillä merkityssuhde on kielellistä rakennesuhdetta suurempi.

3.2 Koheesiokeinoja

Eri teorioiden mukaan muodostettujen koheesiokeinomallien välillä on sekä yhteneväisyyksiä että eroavaisuuksia, ja ne myös toisinaan limittyvät. Jotkin koheesiokeinot esiintyvät lähes kaikissa malleissa, jotkin keinot esiintyvät vain yhdessä mallissa. Eri mallit myös täydentävät toisiaan. Koheesiokeinojen määrittelyt eivät siis ole täysin identtisiä, vaan niiden välillä on eroja määrittelijästä riippuen. Olen yhtä mieltä Hallidayn ja Hasanin (1990, 88) kanssa siitä, että koheesiokeinoja ei voi jaotella tiukasti omiin lokeroihinsa, sillä jotkin keinot ovat rajatapauksia ja keinoja voidaan tulkita eri näkökulmista. Samoista koheesiokeinoista voidaan käyttää eri nimitystä eri malleissa tai samasta koheesiokeinosta voi olla teorioiden välillä jokseenkin eroavat näkemykset. Tässä kappaleessa perehdyn tarkemmin eri koheesiokeinohin, joita on sisällytetty koheesiokeinomalleihin.

3.2.1 Toisto

Toisto esiintyy monessa mallissa koheesiokeinona. Beaugrande ja Dressler (1981), Linke ym. (1996) sekä Helbig ja Buscha (2001) jaottelevat omissa malleissansa toiston (*Rekurrenz*, *Wiederholung*, *Wiederaufnahme*) itsenäiseksi koheesiokeinoksi. Toistolla tarkoitetaan jonkin tekstin elementin uudelleen mainintaa (Beaugrande & Dressler 1981, 57; Linke ym. 1996, 215; Helbig & Buscha 2001, 624). Toistoa käytetään usein esimerkiksi silloin, kun omaa näkemystä halutaan korostaa tai vahvistaa (Beaugrande & Dressler 1981, 58). Mikäli toistoa esiintyy tekstissä paljon, se vähentää tekstin informatiivisuutta ja tekee tekstistä tyyliillisesti yksitoikkoista (Beaugrande & Dressler 1981, 58, Linke ym. 1996, 216.)

Toistolla on kuitenkin monia erilaisia muotoja. Toistettu elementti voi olla täysin sama sana, samasta sanaryhmästä oleva sana tai sana voidaan toistaa osana yhdyssanaa. Kahta viimeiseksi mainittua toistomuotoa Linke ym. (1996, 216) kutsuvat osittaiseksi toistoksi (*partielle Rekurrenz*) (esim. *entdeckte – Entdeckungsreise – Entdecker – Entdeckung jne.* tai *kirja – kirjasto – kirjapaino – kirjain jne.*). Käsitettä osittainen toisto käyttävät hieman eri merkityksessä myös Beaugrande ja Dressler (1981, 51), joiden mukaan osittaisessa toistossa (*partielle Rekurrenz*) sanan uudelleen maininnassa sanaluokka vaihtuu toiseen (esim. *er kam ... sein Kommen*). Helbig ja Buscha (2001, 624) sisällyttävät substituution (*Substitution*) (ks. kpl 3.2.4) toistoon yhtenä uudelleen maininnan muotona (esim. yleistys tai synonyymi).

3.2.2 Leksikaalinen koheesio

Halliday ja Hasan (1990, 4) sekä Pääkkönen ja Varis (2000, 21) sisällyttävät koheesiomalleihinsa leksikaalisen koheesion (*lexical cohesion*). Niin Halliday ja Hasan (1990) kuin Pääkkönen ja Varis (2000) määrittelevät leksikaalisen koheesion keskittyvän sanastoon (*vocabulary*). Lisäksi toistolla (*reiteration*) on suuri merkitys kummassakin määrittelyssä. Kummassakaan koheesiokeinomallissa ei esiinny toistoa (ks. kpl 3.2.1) omana koheesiokeinonaan, vaan se ilmenee osana leksikaalista koheesiota. (Halliday & Hasan 1990, 318–319; Pääkkönen & Varis 2000, 21.) Hallidayn ja Hasanin (1990, 278) mukaan leksikaalista koheesiota ilmenee sanojen välillä, kun esimerkiksi tekstissä toistetaan sama sana, sana toistetaan synonyymillä tai mainitaan sanoja samasta sanaryhmästä. Pääkkösen ja Variksen (2000, 21) mukaan leksikaalisessa koheesiossa peräkkäiset sanat ovat samassa merkityskentässä ja niiden väliset merkityssuhteet ovat erilaisia (esim. synonymia). Toisto ja sanojen väliset assosiatiiviset yhteydet ovat osittainen perusta leksikaaliselle koheesiolle. Oma esimerkkini leksikaalisesta koheesiosta (sanoja samasta sanaryhmästä): *Kissaeläimet voidaan jakaa isoihin ja pieniin kissoihin. Isoja kissoja ovat muun muassa leijona, tiikeri ja leopardi. Pieniin kissoihin lukeutuu muun muassa ilves, puuma ja gepardit.* Tässä esimerkissä luetellaan erilaisia kissaeläimiä, jotka muodostavat yhdessä tekstiin leksikaalista koheesiota.

3.2.3 Referenssi

Hallidayn ja Hasanin (1990) koheesiokeino referenssi (*reference*) on moniulotteinen, sillä siinä yhdistyy monia eri piirteitä muista koheesiomalleista. Referenssillä tarkoitetaan niitä kielen elementtejä, joilla viitataan johonkin muuhun tekstin elementtiin. Viittaamalla johonkin muuhun elementtiin referenssi-ilmaisut luovat itselleen merkityksen, sillä yksinään niillä ei ole omaa merkitystä. Sama asia siis toistetaan, mutta eri tavalla. Tällaisia kielen elementtejä ovat esimerkiksi pronominit sekä määräinen artikkeli. (Halliday & Hasan 1990, 31–32.) Referenssillä on yhteisiä piirteitä muun muassa toiston (kpl 3.2.1), pro-muotojen (kpl 3.2.6) ja artikkelien (kpl 3.2.7) kanssa: toistossa mainitaan uudelleen jo sanottu asia eli viitataan jo ilmaistuun asiaan, pro-muodoilla viitataan myös johonkin aiemmin mainittuun elementtiin ja samalla pro-muodot saavat itsekkin merkityksen, ja määräisellä artikkelilla viitataan aiemmin mainittuun asiaan. Seuraavassa oma esimerkkini referenssistä: *Kalle syö välipalaksi omenan. Hän pitää hedelmistä.* Tässä esimerkissä referenssinä toimii pronomini *hän*, joka viittaa edeltävän virkkeen erisnimeen *Kalle*. Tällöin *hän* saa merkityksen, jolloin se tarkoittaa juuri edellä mainittua henkilöä *Kallea*.

3.2.4 Substituutio

Moniin koheesiomalleihin on sisällytetty substituutio (*substitution*, *Substitution*) yhtenä koheesiokeinona. Substituutiolla tarkoitetaan jonkin kielellisen elementin korvausta jollain toisella elementillä (Halliday & Hasan 1990, 88; Linke ym. 1996, 216; Pääkkönen & Varis 2000, 21). Jotkin substituution määrittelyistä ovat tarkempia kuin toiset, esimerkiksi Linke ym. (1996) määrittelevät substituution olevan kyseessä silloin, kun jokin tekstielementti korvataan tekstissä myöhemmin jollain sisällöllisesti yhtenäisellä elementillä ja kun kummatkin elementit viittaavat samaan kielenulkoiseen kohteeseen. Tällaisia elementtejä ovat muun muassa synonyymit (*Synonyme*), alakäsitteet (*Unterbegriffe*) eli hyponyymit (*Hyponyme*), yläkäsitteet (*Oberbegriffe*) eli hyperonyymit (*Hyperonyme*), metaforat (*Metaphern*) sekä samaan sanaryhmään kuuluvat lekseemit. (Linke ym. 1996, 216–217.)

Beaugrande ja Dressler (1981) eivät käytä termiä substituutio omassa koheesiokeinomallissaan, vaan he mainitsevat mallissaan kaksi keinoä, jotka ovat verrattavissa substituutioon. Beaugrande ja Dressler (1981, 51, 61–62) käyttävät termejä rinnastaminen (*Parallelismus*) ja parafraasi (*Paraphrase*) eli mukaelma, jotka lukeutuvat heidän mallissaan toiston (*Rekurrenz*) keinoihin. Koska toistolla vähennetään tekstin informatiivisuutta, on käytössä tekniikoita, joilla toistetaan sama muoto eri sisällöllä tai sama muoto eri muodossa. Rinnastamisella toistetaan sama muoto, mutta eri ilmaisulla. (Mts. 61.) Tekstin rakenteet voivat siis rinnastamisessa toistua tekstissä uusilla elementeillä. Uusilla muodoilla toistettua sisältöä taas kutsutaan parafrasiksi eli mukaelmaksi. (Mts. 51.) Parafrasissa ilmaisu muuttuu mutta sisältö toistuu. Synonyymeillä on osuutensa tässä ryhmässä. (Mts. 62.)

Oma esimerkkini substituutiosta: *Sinulla on hienot aurinkolasit. Minunkin täytyy saada tuollaiset! Sana tuollaiset* viittaa aiemmin sanottuun sanaan *aurinkolasit*, ja samalla sana *tuollaiset* korvaa sanan *aurinkolasit* toisessa virkkeessä, joten *tuollaiset* on sanan *aurinkolasit* substituutio.

Substituutio on erittäin lähellä referenssiä (*reference*) (kpl 3.2.3), jolla viitataan johonkin muuhun tekstin elementtiin. Substituutio keskittyy kuitenkin kielellisten elementtien välisiin suhteisiin, kun taas referenssi merkitysten välisiin suhteisiin. (Halliday & Hasan 1990, 88–89.)

3.2.5 Ellipsi

Ellipsillä (*ellipsis*, *Ellipse*) tarkoitetaan yksinkertaista jonkin elementin poisjättöä (Halliday & Hasan 1990, 88; Beaugrande & Dressler 1981, 51; Linke ym. 1996, 221; Pääkkönen & Varis 2000,

21). Ellipsissä lauseesta poistetaan sellainen osa, joka on yhteinen kahdelle eri lauseelle (Pääkkönen & Varis 2000, 21). Vaikka ellipsissä jätetään jotain sanomatta, se tehdään siten, että poisjätetty elementti ymmärretään kaikesta huolimatta (Halliday & Hasan 1990, 142). Vastaanottaja osaa nimittäin täyttää tyhjät kohdat itse ja luoda yhteyden elementtien välille. Tekstin asiayhteydelläkin on merkitystä tulkinnassa. (Linke ym. 1996, 222.)

Vaikka kaikkien koheesiomallien ellipsin määritelmän perusideana on jonkin elementin poisjätto, on Beaugranden ja Dresslerin (1981, 51) näkökulma ellipsistä jokseenkin erilainen verrattuna muihin edellä mainittujen koheesiomallien näkökulmiin. Ellipsillä he tarkoittavat nimittäin jonkin rakenteen tai sisällön toistoa (*Wiederholung*) siten, että jokin pintaelementti jätetään pois. Beaugrande ja Dressler (1981, 51) käsittävät ellipsin omana koheesiokeinonaan, mutta liittävät sen osittain toistoon (vrt. kpl 3.2.1), toisin kuin esimerkiksi Pääkkönen ja Varis (2000, 21), jotka eivät yhdistä ellipsiä muihin koheesiokeinoihin. Mielestäni Beaugranden ja Dresslerin (1981) näkemys ellipsin liittymisestä toistoon on ongelmallinen. Osittain ellipsissä on kyse toistosta, sillä poisjätetyllä paikalla olisi toistoa, mikäli sitä ei olisi jätetty pois. Ellipsin tapauksessa toisto on jätetty pois, joten jo poisjätön vuoksi en näe ellipsin olevan osa toistoa.

Linke ym. (1996, 221) vertaavat ellipsin (*Ellipse*) ja pro-muotojen (*Pro-Formen*) toimivan samalla tavalla. Kyse on siis viittaussuhteesta. Hallidayn ja Hasanin (1990) mukaan taas substituutio (*substitution*) ja ellipsi (*ellipsis*) ovat hyvin lähellä toisiaan, sillä ne voidaan nähdä jopa samana toimintona. Ellipsi voidaan nimittäin tulkita substituutiona, jossa jokin elementti on korvattu tyhjällä paikalla eli poisjätöllä. (Halliday & Hasan 1990, 88.) Mielestäni Hallidayn ja Hasanin (1990) näkemys ellipsin ja substituution läheisyydestä on toimivampi kuin Beaugranden ja Dresslerin (1981) näkemys edellä ellipsistä ja toistosta, sillä jonkin elementin korvaaminen tyhjällä paikalla on tässä tapauksessa toimivampi ja loogisempi. Myös Linken ym. (1996) näkemys ellipsin ja pro-muotojen samankaltaisesta toimintatavasta on mielestäni toimiva, sillä onhan tyhjällä kohdalla jokin viittaussuhde aiempaan tekstiin.

Ellipsi voi olla syntaktista tai pragmaattista (Pääkkönen & Varis 2000, 21). Oma esimerkkini syntaktisesta ellipsistä: *Minulla oli sangossa siikoja, Mikolla Ø ahvenia*. Tässä esimerkissä virkkeen jälkimmäisestä osasta on jätetty pois sanat *oli sangossa*. Poisjätto ei vaikuta merkityksen ymmärtämiseen, sillä vastaanottaja pystyy päättelemään aiemman perusteella mistä lauseessa on kyse. Poisjätto myös tiivistää tekstiä, kun kaikkea ei tarvitse kirjoittaa näkyviin. Pragmaattisessa ellipsissä tilanteella on osansa poistetun yksikön havaitsemisessa (Pääkkönen & Varis 2000, 21). Oma esi-

merkkini pragmaattisesta ellipsistä: *Näitkö Ø? Joo, ei se ollut huomaavinaanakaan meitä.* Tässä esimerkissä tilanteella on merkitystä, sillä ilman kontekstia ei voi tietää, ketä kysyttiin nähneen.

3.2.6 Pro-muodot

Pro-muotojen määrittelyissä on eri mallien välillä sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Linke ym. (1996, 217) sekä Pääkkönen ja Varis (2000, 20) määrittelevät pro-muotojen tai pronominaalisten viittaussuhteiden muodostavan tekstiin sidosteisuutta viittaamalla muihin tekstin elementteihin. Beaugranden ja Dresslerin (1981, 51) näkemyksen mukaan pro-muodot korvaavat jonkin tekstin elementin. Mielestäni sekä viittaaminen että korvaaminen ovat perusteltuja, sillä kumpikin näkemys on toimiva, näkökulma vain vaihtuu. Linken ym. (1996) sekä Beaugranden ja Dresslerin (1981) määritelmät pro-muodoista täydentävät hyvin toisiaan, sillä määrittelytavoissa keskitytään eri seikoihin. Linken ym. (1996, 217–218) mukaan pro-muodoilla ei ole itsessään sisällöllistä viittaussuhdetta, vaan ne ovat ennemminkin hakusanoja ja pro-muodot voivat viitata sanoihin, sanaryhmiin, lauseisiin tai tekstikappaleisiin. Beaugrande ja Dressler (1981, 51, 64) taas tuovat esiin sen, että usein käytetään sellaisia koheesiokeinoja, jotka lyhentävät tai yksinkertaistavat tekstiä. Tällaisia koheesiokeinoja ovat etenkin pro-muodot, jotka ovat lyhyitä ilmaisuja, joilla itsessään ei ole merkitystä. Pro-muodot aktivoivat vastaanottokyvyn siten, että kaikkea ei tarvitse toistaa (mts. 64).

Pro-muotojen suhteen löytyy enemmän hajontaa mallien välillä, sillä toiset käsittävät pro-muodot hyvin laajana käsitteenä, toiset taas suppeammin. Beaugrande ja Dressler (1981, 64, 67) sekä Linke ym. (1996, 217) esittelevät pro-muodot (*Pro-Formen*) laajana käsitteenä koheesiomalleissaan, sillä kummassakin koheesiokeinomallissa pro-muotoihin on sisällytetty sekä pronominit (*Pronomina*) että pro-adverbit (*Pro-Adverbien*) (esim. *dort* ja *da*). Linke ym. (1996, 217) mainitsevat pro-muotoihin kuuluvaksi myös pronominaaliadverbit (*Pronominaladverbien*) (esim. *wobei*, *darauf* ja *womit*) sekä demonstratiivipronominit (*Demonstrativpronomina*) (esim. *dieser* ja *der*), kun taas Beaugrande ja Dressler (1981, 67) lisäävät joukkoon vielä pro-verbejä (*Pro-Verben*) ja pro-adjektiiveja (*Pro-Adjektiven*).

Helbig ja Buscha (2001, 624) yhdistävät mallissaan pronominit (*Pronomina*) ja pro-sanat (*Prowörter*) samaan ryhmään. Heidän esimerkkinsä pronomineista ja pro-sanoista: *Die Frau ist heute im Geschäft. Sie verkauft Blumen.* Pääkkönen ja Varis (2000, 20) sisällyttävät omaan koheesiokeinomalliinsa pronominaaliset viittaussuhteet, joista esimerkkinä mainitaan vain indeksiset pronominit (esim. *hän*, *se*, *ne*, *tämä*, *tuo*), jotka viittaavat aiempaan tekstin elementtiin sitoen tekstiä yhteen.

Pääkkönen ja Varis (2000) sisällyttävät siis pronominaalisiin viittaussuhteisiin vain pronominit, eivätkä lainkaan esimerkiksi adverbejä, kuten Linke ym. (1996, 217) sekä Beaugrande ja Dressler (1981, 64, 67).

3.2.7 Artikkelit

Linke ym. (1996, 218) sekä Helbig ja Buscha (2001, 624) sisällyttävät malleihinsa artikkelit (Linke ym. *Bestimmter und unbestimmter Artikel*; Helbig & Buscha: *Artikelselektion*) yhdeksi koheesiokeinoksi. Linken ym. (1996) mukaan artikkeleilla voidaan luoda sidosteisuutta tekstiin samantapaisesti kuin pro-muodoilla. Epämääräisen artikkelin (*unbestimmter Artikel*) avulla voidaan ilmaista uuden asian tuomista tekstiin, kun taas määräistä artikkelia (*bestimmter Artikel*) käytetään jo tutuista asioista puhuttaessa. Epämääräinen ja määräinen artikkeli opastavat vastaanottajaa etsimään viitauselementtejä ympäröivästä tekstistä, jolloin puhutaan myös tekstideiksiksestä (*Textdeixis*). (Linke ym. 1996, 218–219.) Helbigin ja Buschan (2001, 624) esimerkki artikkelin luomasta sidosteisuudesta: *An der Ecke steht ein Mann. Der Mann ist unser Lehrer*. Ensimmäisessä virkkeessä mainitaan *Mann* ensimmäistä kertaa, joten käytetään epämääräistä artikkelia *ein*. Toisessa virkkeessä käytetään määräistä artikkelia *der*, sillä *Mann* on jo entuudestaan tuttu.

Artikkelin käytössä on myös osittain yhteisiä piirteitä toiston (kpl 3.2.1), referenssin (kpl 3.2.3) ja pro-muotojen (kpl 3.2.6) kanssa, kuten edellä olleessa esimerkissä toistetaan sama sana (*Mann*), vain artikkeli muuttuu epämääräisestä määräiseksi. Hallidayn ja Hasanin (1990, 31–32) referenssi sisältää artikkelin juuri tämän vuoksi. Etenkin määräisellä artikkelilla viitataan tekstissä aiempaan elementtiin.

3.2.8 Sidossanat

Yksi yleisimmistä koheesiokeinoista ovat tietyt sanat, jotka luovat sidosteisuutta tekstiin. Näitä sanoja kutsutaan eri nimillä: Halliday ja Hasan (1990, 226) nimittävät tätä ryhmää kytkentäkeinoiksi (*conjunction*), Pääkkönen ja Varis (2000, 19–20) kytkennöiksi, kun taas Linke ym. (1996, 223) kutsuvat näitä sanoja konnektiiveiksi (*Konnektive*) sekä Beaugrande ja Dressler (1981, 52) sidesanoiksi (*Junktion*). Helbig ja Buscha (2001, 624) erottuvat joukosta, sillä heillä ei ole yhtä yhdistävää nimeä tälle sanaryhmälle, vaan he käyttävät vain sanaluokkien nimityksiä: rinnastus- ja alistuskonjunktiot (*Konjunktionen und Subjunktionen*) sekä partikkelit (*Partikeln*).

Vaikka nimitykset tälle ryhmälle vaihtelevat mallien välillä, kyse on kuitenkin kaikissa tapauksissa samasta sanaryhmästä. Toiset määrittelevät tätä sanaryhmää tarkemmin kuin toiset. Pääkkösen ja Variksen (2000, 19) mukaan yksi näkyvimmistä koheesiokkeinoista ovat kytkenät, joka on heidän yhteisnimitys konjunktioille (esim. *koska, ja*) ja konnektiiveille (esim. *lisäksi, niinpä*). Konjunktiot ja konnektiivit osoittavat tekstissä lauseiden, virkkeiden ja kappaleiden välisiä yhteyksiä (mts. 19). Samaa tekstin elementtien välistä sidosteisuutta edustavat myös Hallidayn ja Hasanin (1990, 226) kytkenäkeinot, jotka eivät ole yksin sellaisenaan tekstissä sidosteisia, vaan niiden sidosteisuus syntyy välillisesti. Kytkenäkeinot välittävät tiettyjä merkityksiä, joiden myötä voidaan olettaa myös joidenkin toisten elementtien esiintyminen tekstissä (mp.). Esimerkiksi *ja* sekä *sitten* kuuluvat Hallidayn ja Hasanin (1990, 321) mukaan kytkenäkeinoihin. Oma esimerkkini kytkenäkeinoista: *Unessani matkustin ensin sukellusveneessä, sitten ilmalaivassa*.

Beaugrande ja Dressler (1981), Linke ym. (1996) sekä Helbig ja Buscha (2001) määrittelevät tätä sanaryhmää suppeammin kuin Halliday ja Hasan (1990) sekä Pääkkönen ja Varis (2000) edellä. Kaikille määrittelyille on kuitenkin yhteistä se, että tämän sanaryhmän sanat yhdistävät tekstin elementtejä toisiinsa luoden samalla sidosteisuutta tekstiin (mm. Halliday & Hasan 1990, 320; Linke ym. 1996, 223; Pääkkönen & Varis 2000, 19). Vaikka nimitykset eroavat toisistaan, on sanaryhmi-en sisältö ainakin osittain sama. Esimerkiksi konjunktiot ja konnektiivit esiintyvät monessa ryhmässä (mm. Linke ym. 1996, 222; Pääkkönen & Varis 2000, 19; Helbig & Buscha 2001, 624). Eri kielten ja teorioiden välillä on eroja, mikä saattaa vaikuttaa muun muassa nimitysten ja jaotteluiden eroihin.

3.2.9 Aikamuoto

Beaugrande & Dressler (1981, 51–52), Linke ym. (1996, 222) sekä Helbig ja Buscha (2001, 624) listaavat malleissaan aikamuodon yhdeksi koheesiokkeinoksi. Esimerkiksi Linke ym. (1996, 222) perustelevat aikamuodon (*Tempus*) valintaa koheesiokkeinoksi sillä, että tekstin yhtenäinen aikamuoto luo tekstiin sidosteisuutta. Beaugranden ja Dresslerin (1981, 51–52) mukaan aikamuodolla voidaan ilmaista eksplisiittisesti tapahtumien ja tilanteiden suhteita tekstimaailmassa. Seuraavassa Helbigin ja Buschan (2001, 624) esimerkki aikamuodosta (*Tempuswahl*) koheesiokkeinona: *Gestern war er zur Prüfung. Vorher hatte er sich gut vorbereitet*. Esimerkissä on käytetty mennyttä aikamuotoa johdonmukaisesti, jolloin tekstiin syntyy sidosteisuuden vaikutelma.

3.2.10 Vertailu ja looginen sidosteisuus

Pääkkönen ja Varis (2000, 20–21) sisällyttävät malliinsa vertailun yhtenä koheesiokeinona etenkin silloin, kun vertailukohde ei ole samassa lauseessa. Vertailuun kuuluu positiivi- ja komparatiivimuodot, kvanttorien vastaavat muodot (esim. *vielä enemmän*) ja vertailua ilmaisevat sanat (esim. *sama, sellainen, eri, muu, toinen*). Myös Helbig ja Buscha (2001, 624) mainitsevat vertailun (*Vergleich*), mutta osana loogista sidosteisuutta (*logischen Konnexion*), jossa tekstin koherenssi ilmaistaan implisiittisillä sidoskeinoilla (*implizite Verknüpfungen*), kuten vertailulla tai vastakohdalla (*Vergleich oder Gegensatz*), määrittelyllä (*Spezifizierung*) tai ryhmittelyllä (*Einordnung*). Vertailussa on yhteys kahden elementin välillä väistämättä, jolloin tekstiin syntyy myös sidosteisuutta.

3.2.11 Muita koheesiokeinoja

Malleissa esiintyy myös muutamia muitakin koheesiokeinoja edellä mainittujen keinojen lisäksi. Beaugranden ja Dresslerin (1981, 51–52) mukaan näkökulmalla (*Aspekt*) voidaan eksplisiittisesti ilmaista tapahtumien ja tilanteiden suhteita tekstimaailmassa. Helbig ja Buscha (2001, 624) sisällyttävät malliinsa sanajärjestyksen (*Satzgliedstellung*), josta esimerkki: *Er war im Urlaub in Spanien. Dort hat er sich gut erholt.* Esimerkissä *in Spanien* on korvattu toisessa virkkeessä sanalla *dort*, joka myös aloittaa toisen virkkeen. Ensimmäisessä virkkeessä *in Spanien* on viimeisenä, joten *dort* on lähellä viittaamaansa elementtiin ja viittaussuhde on selkeä. Sidosteisuutta syntyy samalla, kun viittaussuhde on selkeästi havaittavissa. Sanajärjestyksen kanssa samankaltainen koheesiokeino on Beaugranden ja Dresslerin (1981) esittelemä funktionaalinen lauseperspektiivi (*funktionelle Satzperspektive*), joka liittyy ilmausten järjestymiseen lauseessa. Tekstin elementin paikka lauseessa määräytyy sen tärkeyden tai uutuuden mukaan. (Beaugrande & Dressler 1981, 52). Tekstin elementtien järjestys voi siis luoda sidosteisuutta. Beaugrande ja Dressler (1981, 52) mainitsevat lisäksi intonaation (*Intonation*), jolla on samankaltaisia tehtäviä kuin funktionaalisella lauseperspektiivillä, mutta puhutussa kielessä.

Linke ym. (1996, 222) sisällyttää koheesiokeinomalliinsa eksplisiittisen sidoksisuuden (*explizite Textverknüpfung*), jolla tekstin laatija viittaa omaan tekstiinsä ja muodostaa tekstiviitteen eksplisiittisesti, eli tekstissä puhutaan tekstistä. Tällainen sidosteisuus on tarpeen, kun tekstin sisällä viitataan johonkin toiseen tekstin osaan. (Mp.) Tekstin sisäisen viittauksen lisäksi tekstissä voidaan viitata tekstinulkoiseen tilanteeseen. Linke ym. (1996) kutsuvat tätä koheesiokeinoa (tilanne)deiksikseksi ((*Situations-*)*Deixis*). Puhutussa kielessä deiktisiä ilmauksia tuetaan usein elekielellä ja ilmeillä.

Deiktisiä ominaisuuksia on muun muassa adverbeilla, joillain artikkeleilla ja demonstratiivipronomeineilla. Esimerkki tilannedeiksiksestä: *”Ruth, wo ist denn der Hausschlüssel?” – ”Ach Gott, irgendwo, vielleicht **dort**.” Ruth deutet auf den Esstisch.* (Mts. 220–221.) Sana *dort* on tässä esimerkissä deiksinen ilmaus, sillä ilman viimeisen lauseen luomaa kontekstia lukija ei voisi tietää, mihin sanalla *dort* viitataan.

3.3 Oma koheesiokeinomallini

Kuten kappaleesta 3.2 ilmenee, koheesiokeinomalleja ja sitä myöten koheesiokeinoja on monenlaisia ja niitä voidaan määritellä monella tapaa. Koheesiokeinot ovat tilannekohtaisia, sillä tekstit ovat erilaisia ja niillä on erilaisia funktioita. Monissa koheesiokeinomalleissa esiintyy kuitenkin muutamia samoja piirteitä. Jotkin koheesiokeinot ovat samantapaisia eri koheesiokeinomalleissa. Jotkin keinot taas on liitetty yhteen jonkin muun keinon kanssa eri malleissa. Hyvänä esimerkkinä käy toisto: joissain malleissa toisto on omana kokonaisuutenaan (esim. Linke ym. 1996 ja Beaugrande & Dressler 1981), jossain se on osa jotain muuta keinoa (esim. Pääkkönen & Varis 2000).

Koheesiokeinojen luokittelu vaihtelee myös kielikohtaisesti. Edellä mainituista julkaisuista mukana oli suomen lisäksi englannin- ja saksankielisiä teoksia. Näiden kolmen kielen välillä on suuriakin rakenteellisia eroja, kuten se, että suomessa ei ole varsinaista artikkelia, toisin kuin englannissa ja saksassa. Kielten välisten erojen vuoksi kaikkia koheesiokeinoja ei voida sellaisenaan soveltaa joihinkin kieleen. Kielten välisten erojen ja omaan aineistoon soveltuvuuden vuoksi kokoaan edellä mainittujen koheesiokeinomallien pohjalta oman koheesiokeinomallin, jota käytän tutkimuksessani. Vertailtuani erilaisia koheesiokeinomalleja, olen päättänyt seuraavanlaiseen jaotteluun omassa tutkimuksessani: toisto, substituoitio, ellipsi, pro-muodot, puhuttelulisäykset, artikkelit sekä sidossanat.

3.3.1 Toisto

Aineistossani tutkin toistolla sitä, mitä asioita tekstissä mainitaan uudestaan. Jo johdannossa viittasin ruututekstien tiivistämisen opastuksiin, joiden mukaan toisto on yksi niistä asioista, joita neuvotaan jättämään ruututeksteistä ensimmäisenä pois tiivistämisen vuoksi (Helin 2008, 142). Tästä syystä on kiinnostavaa tutkia, onko toistoa vältetty tutkimusaineistoni käännöksissä. Toisto on kuitenkin mainittu monessa koheesiomallissa yhtenä tekstin sidosteisuutta luovana tekijänä (ks. kpl 3.2.1). Yleensä toiston ajatellaan lisäävän viestin painokkuutta (ISK 2005, 1124), mutta päteekö tämä ruututeksteissä?

Toiston tutkimuksessa keskityn lähinnä täysin saman sanan toistamiseen, samasta sanaryhmästä olevan sanan toistamisen ja sanan toistumiseen eri sanaluokassa. Tarkastelen myös rakenteiden toistumista, kuten toistuuko jokin rakenne täysin samana vai siten, että sisältö säilyy, mutta ulkoinen rakenne muuttuu. Samalla on mielenkiintoista tarkastella sekä Linke ym. (1996) että Beaugranden ja Dresslerin (1981) väitteiden paikkansapitävyyttä ruututeksteissä. Linke ym. (1996, 216) mukaan saman sanan toistaminen voi tehdä tekstistä yksitoikkoista. Mielenkiintoista on myös seurata Beaugranden ja Dresslerin (1981) väitettä, jonka mukaan toistoa käytetään usein muun muassa silloin, kun omaa näkemystä halutaan korostaa tai vahvistaa (Beaugrande & Dressler 1981, 58).

Toiston esimerkki aineistosta (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012):

	Saksankielinen lähtöteksti	Suomenkielinen käännös
9.	ZENZ Sparen Sie sich das. Ich stecke da schon drin. Bis zum Hals.	Ei kannata. Minä olen jutussa jo korviani myöten.
24.	Ich bin ja schon mitten drin in dem Fall. BERND Bis zum Hals...	Olen jo syvällä tässä jutussa. - Korvianne myöten.

Näiden esimerkkilauseiden välillä on muutama repliikki, mutta samat rakenteet *Bis zum Hals* ja *olla korviaan myöten* toistuvat kummassakin repliikissä. Ilmaukset ovat identtiset lukuun ottamatta kohdekielen sijamuototaivutusta sanan *korvia* jälkeen.

3.3.2 Substituutio

Substituutiolla tarkoitan jonkin elementin korvausta jollain toisella elementillä. Tarkastelen keheiokeinoihin kuuluvia elementtejä, joilla ruututeksteissä on korvattu jokin tietty elementti jollain toisella. Linke ym. (1996, 216–217) mainitsevat substituutioihin kuuluviksi elementeiksi muun muassa synonyymit, ala- ja yläkäsitteet (eli hyponyymit ja hyperonyymit) sekä metaforat. Substituutiossa tarkastelen myös sitä, onko käännöksessä jokin lähtötekstin sidoskeino korvattu jollain muulla keinolla.

Substituution esimerkki aineistosta (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012):

	Saksankielinen lähtöteksti	Suomenkielinen käännös
5.	BERND Die Leiche hat also etwas mit Ihrer Abteilung zu tun. Drogen.	Tämä on siis teidän osastonne heiniä. Huumeita.
6.	ZENZ Kokain -Handel... Wir hatten einen Hinweis, Interpol...	Kokaiinia. Interpol vinkkasi.

Tässä esimerkissä sanat *Drogen* ja *huumeita* toistuvat seuraavassa lauseessa, mutta ne on korvattu sanoilla *Kokain* ja *kokaiinia*. Jälkimmäinen korvaa edeltävän sanan samalla täsmentäen huumelaa-
tua. *Drogen* ja *Huume* ovat yläkäsitteitä sekä *Kokain* ja *kokaiini* niiden alakäsitteitä.

3.3.3 Ellipsi

Ellipsillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa jonkin kielellisen elementin poisjättämistä. Tutkin ellipsiä sen kieliopillisessa merkityksessä, eli onko jokin yhteinen lauseenjäsen jätetty pois toisesta lauseesta. Mahdollista olisi tutkia myös sitä, mitä käännöksestä on jätetty pois. Se vaatisi kuitenkin aivan oman tutkimuksensa, sillä ruututekstejä tiivistetään niin paljon, että ruututekstistä jää väistämättä paljon elementtejä kääntämättä.

Ellipsillä vältetään toistoa. Jokin sana, sanajakso tai sananosa voidaan jättää lauseesta pois, kun se esiintyy vierekkäisessä lauseessa vastaavalla paikalla ja saa merkityksen sen perusteella. Kaksi perättäistä lausetta tai lauseenosaa jakavat siis jonkin yhteisen lauseenjäsenen. Tällainen yhteinen lauseenjäsen voi olla esimerkiksi subjekti, objekti, predikaatiivi tai finiittiverbi. Yleisimmin ellipsiä esiintyy rinnasteisissa lauseissa: *Hän joi kahvia ja Ø lähti sitten ulos.* (ISK 2005, 1124.) Yhteisen subjektin poisjätto jälkimmäisestä lauseesta aiheuttaa vähiten ongelmia tulkinnassa ja ymmärrettävyydessä. Se on myös tavallisin ellipsin muoto. Esimerkkilause: *Kesänaapurimme nuorin tyttö vietti kesiä Saksassa ja Ø jäi sinne naimisiin.* (Mts. 835.)

Ellipsin esimerkki aineistosta (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012):

	Saksankielinen lähtöteksti	Suomenkielinen käännös
26.	ZENZ Kinder von Ivanov. Der dritte ist ein Freund der Familie.	Ivanovin lapset ja perheen ystävä.
27.	THOMAS Wir haben sie befragt. Die wissen angeblich nichts. Es waren alle zur Tatzeit zu Hause.	Ø Eivät kuulemma tiedä mitään. Ø Olivat kaikki kotona.

Esimerkissä kohdetekstissä esiintyy ellipsiä, mutta ei lähtötekstissä. Kohdekielen toisessa repliikissä ei ole käytetty pronomineja ollenkaan, vaikka lähtötekstissä ne esiintyvät, mutta kohdekielinen repliikki on silti ymmärrettävä. Ellipsiä esiintyy repliikin käännöksessä kummankin lauseen alussa: *Ø Eivät kuulemma tiedä mitään. Ø Olivat kaikki kotona.* Aiemmissa repliikeissä on viitattu tekijöihin sanoilla *nuo* ja *Ivanovin lapset ja perheen ystävä*.

3.3.4 Pro-muodot

Joissakin saksankielisissä julkaisuissa käsitellään koheesiokeinoina pro-muotoja (kuten Beaugrande & Dressler 1981 ja Linke ym. 1996). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan myös pro-sanoja, jotka koostuvat pronomineista, proadverbeista ja proadjektiiveista, joista kaksi viimeistä ovat merkitykseltään pronominisia ja joilla on pronominikanta (ISK 2005, 705). Oletan pro-muotojen olevan suosittuja ruututeksteissä niiden lyhyiden ja ytimekkyyden johdosta. Etenkin kuvan ja sanan välisen pronominisuhteen tarkastelu on mielenkiintoista.

3.3.4.1 Pronominit

Pronominit ovat nomineja, joilla ei ole luokittavaa ja kuvailevaa merkitystä, kuten muilla nomineilla. Ne viittaavat johonkin toiseen sanaan tekstissä ja viittaussuhde ilmenee kontekstista. (ISK 2005, 703.) Seuraavassa taulukko saksan ja suomen pronomineista:

Pronomini	Saksa	Suomi
Persoonapronominit (Personalpronomen)	ich, du, er/es/sie, wir, ihr, sie/Sie	minä, sinä, hän, me, te, he
Demonstratiivipronominit (Demonstrativpronomen)	der, das, die dieser	tämä, tuo, se, nämä, nuo, ne
Interrogatiivipronominit (Interrogativpronomen)	wer, was, was für einer / was für welche, welcher	kuka, mikä, kumpi
Relatiivipronominit (Relativpronomen)	der, welcher, wer, was	joka, mikä, kuka
Kvanttoripronominit (Indefinitpronomen)	alle(s), einige, irgendeiner (PL: irgendwelche), jeder, keiner, man- cher, mehrere, man, jemand, ir- gendwer, niemand, etwas, nichts	joku, jokin, jompikumpi, eräs, muuan, yks(i), kaikki, koko, jokainen, kukin, itse kukin, kumpikin, molemmat, kukaan ~ mikään, kuka ~ mikä tahansa, vaikka kuka ~ mikä, kukakin ~ mi(kä)kin, muu- tama, jokunen, harva, moni, monta, usea

Taulukko 2. Lista saksan ja suomen pronomineista (Helbig & Buscha 2001, 225–236; ISK:n 2005, 703).

Pronominien esimerkki aineistosta (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012):

	Saksankielinen lähtöteksti	Suomenkielinen käännös
21.	ZENZ Zusammenlegen? Drogen-Ermittlung und Mord? Ich denke, das ist das Beste. Ich bin sicher, Sie haben sowieso Anderes zu tun.	Liitetään tämä huumetutkintaan. Teillä on varmasti liikaakin töitä.

Lähdetekstissä ei ole käytetty demonstratiivipronominia, mutta käännöksessä on (*tämä*). Tässä tapauksessa pronomini vähentää tekstin määrää ruudulla, verrattuna siihen, jos *Drogen-Ermittlung und Mord* olisi käännetty tekstiin. Kuva tukee tässä tapauksessa myös pronominin käyttöä, sillä *tämä* viittaa kuvassa näkyvään todistepussiin.

3.3.4.2 Proadverbit

Proadverbeillä ilmaistaan esimerkiksi aikaa (*silloin, milloin, dann, nachher*), paikkaa (*täällä, sieltä, jonne, hier, dort, da*) ja tapaa (*miten, näin, siten, folglich, so, trotzdem*). Yksi suomen proadverbien tunnuspiirre on sanan *nne*-pääte (*tänne, jonne, minne*). (ISK 2005, 705.) Saksan proadverbeihin lukeutuvat myös pronominaaliadverbit, kuten *dafür, dazu, womit* ja *woraus* (Helbig & Buscha 2001, 236). Proadverbit eroavat adverbeista siinä, että proadverbit ovat prosanoja aiemmin mainittuun asiaan. Proadverbeillä ei ole itsessään merkitystä, sen merkitys muodostuu asiayhteyden tai tilanteen mukaan. Saksan proadverbeihin kuuluu pronominaali- (adverbiaaleina), konjunktionaali-, kysymysadverbit sekä adverbit, jotka eivät lukeudu edellä mainittuihin ryhmiin. (Mts. 314.)

Proadverbien esimerkki aineistosta (Der Alte 2011; Syyttäjä 2012):

	Saksankielinen lähtöteksti	Suomenkielinen käännös
61.	THOMAS Arbeiten Sie hier ? ARI Ich bin der Besitzer.	Oletteko töissä täällä ? - Omistan ravintolan.

Proadverbi esiintyy sekä lähtö- että kohdetekstissä. Sekä *hier* että *täällä* viittaavat ravintolaan, jossa Thomas ja Ari kohtauksessa ovat. Näin ollen tässä esimerkissä ilmenee sidosteisuutta kuvan ja tekstin välillä.

3.3.4.3 Proadjektiivit

Proadjektiivit ovat pronominikantaisia adjektiiveja, joilla on viittaussuhde johonkin muuhun elementtiin. Proadjektiivit viittaavat ominaisuuteen, joka ilmenee kontekstista. (ISK 2005, 601.) Suomenkielisiä proadjektiiveja ovat muun muassa *tällainen, samanlainen, jollainen* sekä *täköläinen* ja saksankielisistä proadjektiiveista ovat muun muassa *damalige, derjenige, solche* ja *derartig* (Helbig & Buscha 2001, 317; ISK 2005, 601).

Proadjektiivien esimerkki aineistosta (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012):

	Saksankielinen lähtöteksti	Suomenkielinen käännös
46.	Jedenfalls Mazedonier mit Arbeits-Visum hier in Wiesbaden für Weinhandel Ivanov.	Makedonialainen, työviisumissa Ivanovin täköläisen viinitukun nimi.

Proadjektiivi esiintyy vain kohdetekstissä, sillä proadjektiivilla *täköläisen* on tiivistetty kohdetekstiä. *Täköläinen* on lokatiivinen proadjektiivi, jolla on ilmaistu lähtötekstin paikanmääre *hier in Wiesbaden* lyhyemmässä muodossa.

3.3.5 Puhuttelulisäykset

Puhuttelulisäyksillä on osuutensa tekstin sidosteisuuden luomisessa. Etenkin kääntämisessä puhuttelulisäyksillä voi olla merkittävä rooli tekstin sidosteisuuden luomisessa, sillä puhuttelulisäysten käyttö on erilaista eri kielissä. Puhuttelulisäysten kääntämistä on tutkinut Liimatainen (2013, 1), jonka tutkimus käsittelee ajan ja kääntäjien käyttämien strategioiden vaikutusta puhuttelulisäyksiin Thomas Mannin teoksen *Buddenbrooks* ensi- ja uudelleensuomennoksessa. Tämä alaluku pohjautuu Liimataisen (2013) tutkimukseen.

Puhuttelulisäyksillä pyritään kiinnittämään vastaanottajan huomio ja osoittamaan se, kenelle sanottu asia on tarkoitettu (Yli-Vaakkuri 1989, 44; ISK 2005, 1024). Puhuttelulisäykset muodostuvat erilaisista puhutteluilmauksista, joista keskityn tutkimuksessani vain nimipuhutteluun. Nimipuhuttelua ovat erisnimet (*Tiina, Erich*), luokkanimet (*herra, neiti*), tehtävänimitykset (*puheenjohtaja*), sukulaisnimet (*sisko, isä, mummo*), yleisnimet (*poika, nainen*), arvonimet ja niihin liittyvät nimikkeet (*herra majuri, rouva puhemies*) sekä hellittely- tai haukkumanimet (*idiootti, mussukka*). Puhuttelulisäys voi toimia itsenäisesti tai olla osa sellaista lausumaa, johon vastaanottajalta odotetaan joko kielellistä tai ei-kielellistä reaktiota. Tällaisia lausumia ovat esimerkiksi kysymykset ja käskyt. (ISK 2005, 1024–1025.) Suomessa puhuttelulisäyksen käyttö on luontevinta juuri silloin, kun vastaanottajan huomio pyritään kiinnittämään esimerkiksi kysymykseen tai pyyntöön. (Yli-Vaakkuri 1989, 52)

Suomen ja saksan välillä on sekä eroja että yhtäläisyyksiä puhuttelukäytännöissä (Hall 2005, 87). Yksikön toisen persoonapronominin käyttö on suomessa yleisempää kuin saksassa, sillä sinuttelu on suomessa alkuperäinen puhuttelutapa (Seppänen 1989, 197; Hall 2005, 78). Saksassa taas teitittelymuoto (*Sie*) on yleisempi kuin suomessa (Hall 2005, 87). Suomen teitittelymuodon vähäisyys saksaan verrattuna johtuu osittain siitä, että teitittely ei ole alun perin suomalainen puhuttelutapa, vaan vierasperäinen (Yli-Vaakkuri 1989, 60). Myös kielellä ja kulttuurilla on vaikutusta suomen ja saksan eroihin, sillä Suomessa teitittely on kohtelias puhuttelumuoto vieraita ja korkeampi-arvoisia kohtaan, kun taas Saksassa teitittely on tavanomainen aikuisten puhuttelumuoto (Yli-Vaakkuri 1989, 60; Hall 2005, 87).

Puhuttelulisäysten käyttöön vaikuttaa muun muassa kulttuuri ja tilanne (Hall 2005, 87). Saksassa käytetään paljon luokkanimiä (*Frau, Herr, Fräulein*), joiden käytössä ilmenee kuitenkin alueellisia eroja puhutussa kielessä. Yleensä luokkanimiä käytetään saksan kirjoitetussa kielessä enemmän

kuin puhutussa kielessä. (Hall 2005, 73). Suomessa taas käytetään harvoin luokkanimiä ja niitä yhdistetään harvoin erisnimiin, toisin kuin saksassa. Suomessa käytetään enemmän erisnimiä. (Mts. 81.) Puhuttelulisäysten käyttö on suomessa harvinaista, kun kaksi henkilöä keskustelee ja keskustelukumppanilta ei vaadita vastausta (ISK 2005, 1024). Suomen puhutussa kielessä puhuteltavaan henkilöön voidaan viitata myös demonstratiivipronomineilla *se* ja *tämä*, joista *se*-pronominin käyttö puhuttelussa viittaa tuttavallisuuteen (Yli-Vaakkuri 1989, 55–56).

Puhuttelulisäysten esimerkki aineistosta (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012):

	Saksankielinen lähtöteksti	Suomenkielinen käännös
86.	Ich brauche eine schnelle Antwort von Ihnen, Herr Zenz .	Tarvitsen vastauksen heti. Siksi kysyn teiltä, Zenz .

Käännöksessä esiintyy lähtötekstissä mainittu erisnimi mutta ei luokkanimeä, vaikka sitä on käytetty lähtötekstissä erisnimen yhteydessä. Tähän ovat syynä kulttuurien väliset erot, sillä luokkanimet ovat yleisempiä saksassa kuin suomessa ja se heijastuu myös ruututeksteissä. Käännöksestä ilmenevät myös se suomen kielen seikka, että luokkanimiä yhdistetään harvoin erisnimiin.

3.3.6 Artikkelit

Eri kielillä on erilaisia tapoja ilmaista määräisyyttä ja epämääräisyyttä. Määräisyyttä on esimerkiksi toisto tai uudelleenmaininta (*iso kissa – se kissa*) sekä artikkelin käyttö (Engel 1988, 526; ISK 2005, 1349). Artikkeleilla voidaan ilmaista muutakin kuin vain määräisyyttä. Saksan kielessä on kolmenlaista artikkelia: epämääräinen-, määräinen- ja nolla-artikkeli. Määräistä artikkelia käytetään, kun käsitelty asia on jo tunnettu, ja epämääräistä artikkelia, kun asia on uusi. (Engel 1988, 525–526.) Suomen kielessä taas ei varsinaisesti ole artikkelia, mutta artikkelimaisia sanoja löytyy suomestakin. Puhutussa suomen kielessä käytetään artikkelinomaisesti paljon sanaa *se*, toisinaan myös sanaa *yks(i)*. (ISK 2005, 1359.)

Artikkeli-esimerkki aineistosta (Der Alte 2011; Kettu 2012):

	Saksankielinen lähtöteksti	Suomenkielinen käännös
24.	HANNES KÖLBL Und das Zeug, das du dir da reinhaust, das wird daran auch nichts ändern!	Se kama, jota vedät naamaas, ei muuta asiaa.

Käännöksessä on käytetty demonstratiivipronominia *se* määräisen artikkelin tapaan ja lähtötekstissä esiintyy määräinen artikkeli. Määräisellä artikkelilla luodaan sidosteisuutta siten, että viitataan johonkin jo tunnettuun asiaan, tässä tapauksessa viitataan johonkin entuudesta tunnettuun *kamaan*, kuten myös käännöksen demonstratiivipronominilla *se*.

3.3.7 Sidossanat

Tämän ryhmän perustana on Pääkkösen ja Variksen (2000, 19) ryhmittely kytkentöihin, jossa yhdistyvät konjunktiot ja konnektiivit. Nimitän ryhmää sidossanoiksi kytkentöjen sijaan, sillä sidossanat on mielestäni havainnollisempi nimitys kuin kytkennät. Sidossanoja tutkiessa minua kiinnostaa, kuinka paljon sidossanoja on käytetty niin lähtötekstissä kuin käännöksessäkin, vaikuttaako niiden käyttö ymmärrettävyyteen ja kuinka lähtökieliset sidossanat on käännetty.

Konjunktiot määritellään taipumattomiksi sanoiksi, jotka kytkevät vähintään kaksi lausetta, lauseketta, sanaa tai sananosaa yhteen. Konjunktiot voivat olla rakenteeltaan yksiosaisia, liitto- tai parikonjunktioita. (Helbig & Buscha 2001, 390; ISK 2005, 784.) Yleensä konjunktio sijoittuu lauseessa heti toisen kytkettävän elementin edelle (ISK 2005, 784). Lauseessa konjunktiot luovat syntaktisen ja semanttisen suhteen yhdistämiensä osien välille. (Helbig & Buscha 2001, 392; ISK 2005, 784.) Seuraavassa listaus saksan- ja suomenkielisistä konjunktioista:

Saksankielisiä konjunktioita	Suomenkielisiä konjunktioita
aber, allein, als, bevor, beziehungsweise (bzw.), bis, da, damit, dass, denn, doch, ehe, falls, indem, jedoch, nachdem, ob, obgleich, obwohl, oder, seit(dem), sobald, sodass, sofern, solange, sondern, sooft, soviel, soweit, sowie, trotzdem, und, während, weil, wenn, wie, zumal	eli(kkä), ellei, että, ja, jahka, jollei, jos, joskin, josko, jotta, koska, kuin, kun, kunhan, kunnes, -kä, mikäli, mutta, saati, sekä, sillä, sun, tahi, tai(kka), vaan, vai(ko), vaikka(kin), ynnä
als dass, als ob, als/wie wenn, (an)statt dass, außer dass/um/wenn, das heißt (d. h.), entweder...oder, insofern (als), insoweit (als), je...desto, je nachdem, kaum dass, nicht nur...sondern auch, nur dass, ob...oder (ob), ohne dass, so dass, sowohl...als/wie auch, umso mehr/weniger als, weder...noch, wenn auch...so doch wie auch	ennen kuin, jos kohta, kun taas, niin x kuin -kin/myös y, joko – tai, sekä – että

Taulukko 3. Lista saksan (Helbig & Buscha 2001, 390, 398) ja suomen konjunktioista (ISK 2005, 784).

Konnektiiveja ovat sellaiset sanat, jotka sitovat lauseita ja laajempia tekstien osia toisiinsa (Pasch, Brauße, Breindl & Waßner 2003, 1; ISK 2005, 776). Tällaisia sanoja ovat suomessa konnektiiviset partikkelit, adverbit sekä post- ja prepositiot, kun taas saksassa konnektiiveiksi luokitellaan konjunktioita, lauseadverbejä ja partikkeleita (Pasch ym 2003, 12; ISK 2005, 776). Käsitän konnektiivit ja konjunktiot omiksi luokikseen tässä tutkimuksessa. Konnektiivien tehtävä on kytkeä tekstin osia toisiinsa ja osoittaa semanttisia suhteita lauseiden sekä lauseita suppeampien yksiköiden välillä. Semanttisia suhteita osoittavat myös edellä esiteltyt konjunktiot. (ISK 2005, 790.) Seuraavassa listaus muutamista saksan- ja suomenkielisistä konnektiiveista:

Saksankielisiä konnektiiveja	Suomenkielisiä konnektiiveja
aber, allerdings, als, also, angenommen, anstatt, auch, ausgenommen, außer, außerdem, bald, beispielsweise, bereits, besonders, bevor, beziehungsweise, bis, bloß, da, dabei, dafür, damit, danach, dann, das heißt, dass, dazu, dazwischen, denn, deshalb, deswegen, doch, ebenso, ehe, einerseits, einzig, endlich, entweder (...) oder, erst, erstens (...), zweitens, etwa, falls, folglich, freilich, gar, genauso, gleichfalls, gleichzeitig, hingegen, höchstens, indem, infolgedessen, insbesondere, insoweit, inzwischen, ja, jedenfalls, jedoch, kaum, lediglich, mal, mindestens, nachdem, nämlich, noch, nun, nunmehr, nur, ob, obgleich, obwohl, oder, schließlich, schon, seit, seitdem, selbst, so, sobald, sodass/so dass, sofern, sofort, sogar, sogleich, somit, sondern, sonst, soviel, soweit, sowie, sowieso, sowohl (...) als (auch), später, statt, teils (...) teils, trotzdem, überhaupt, übrigens, und, vielmehr, vor allem, vorher, während, weder (...) noch, weil, weiter, wenigstens, wenn, weshalb, wie, wieder, wo, wobei, wodurch, womit, worauf, zudem, zuerst, zuletzt, zumal, zum Beispiel, zumindest, zunächst, zwar	(sen) aikaan, (siitä) alkaen, (sen) ansiosta, edes, (sitä) ennen, ensin, -hAn, (siitä) huolimatta, (sen) johdosta, joka tapauksessa, jopa, jälkeen, kanssa, -kin, kuitenkin, kumminkin, kyllä(kin), lisäksi, lopulta, (sitä) lukuun ottamatta, (siitä) lähtien, muuten, muutoin, myös, niin, niin ikään, niinpä, nimittäin, näet, (siihen) nähden, näin (ollen), (sen) ohella, paitsi (sitä) / – (myös), pikemmin(kin), puhumattakaan, puolestaan, päinvastoin, (sen) päälle, samoin, samaten, sen sijaan, sentään, seurauksena, siis, siksi, silloin, silti, siten, sitä vastoin, sitten, sittenkin, taas, takia, toisaalta, toisin sanoen, toki, tähden, vain, (sitä) varten, (siihen) verrattuna, vielä(pä), vihdoin, (sen) vuoksi, yhtä kaikki

Taulukko 4. Lista saksan- (Pasch ym. 2003, 696–732) ja suomenkielisistä konnektiiveista (ISK 2005, 790).

Konjunktiot ja konnektiivit erottuvat toisistaan syntaktisesti, eli lausetasoltaan. Konjunktiot ovat selvärajainen sanaryhmä, jolla on selkeä paikka lauseessa: ne sijaitsevat lauseessa toisen kytkettävän edellä. Konnektiiveilla sitä vastoin ei ole tarkasti määriteltä sijaintia lauseessa ja niiden luokka on avoin. Konnektiivit luovat sidosteisuutta laajempien tekstikokonaisuuksien kuin lauseiden välille. (ISK 2005, 790.) Jotkin konnektiivit voivat esiintyä lauseen keskellä, esimerkiksi *kuitenkin* (mts. 776).

Sidossanojen esimerkkejä aineistosta (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012):

	Saksankielinen lähtöteksti	Suomenkielinen käännös
102.	BERND Sehr entgegenkommend. Ich würde mich nicht wundern, wenn sein Chef auch noch ein Verwandter von ihm wäre.	Ystävällistä. En ihmettelisi, vaikka pomo olisi Ozmanin sukulainen.
157.	BERND Ari Çanar hat Ihnen also den Auftrag gegeben, Besnik Ivanov zu töten...	Ari Çanar siis käski teidän tappaa Besnik Ivanovin.

Ensimmäinen repliikki on esimerkki konjunktioista. Repliikissä 102 sekä lähtö- että kohdetekstissä on käytetty konjunktioita: *wenn auch* ja sen kohdekielistä vastinetta *vaikka*. Lähtötekstissä esiintyy lisäksi konnektiivi *noch*, jota ei ole käännetty suomenkieliseen ruututekstiin. Repliikki 157 on esimerkki konnektiiveista, sillä lähtötekstissä esiintyy konnektiivi *also*, joka on käännetty sen suomenkieliseksi konnektiivivastineeksi *siis* kohdetekstiin.

4 Ymmärrettävyys

4.1 Tekstin ymmärtäminen ja ymmärrettävyys

Tekstien ymmärtämiseen vaikuttavat monet tekijät. Esimerkiksi tekstilajikonventiot, odotukset tekstin sisällöstä ja tekstin muoto voivat vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka vastaanottaja ymmärtää tekstin. Tekstin ymmärtämiseen liittyy aina myös konkreettinen tilanne ja kulttuuri. (Kadric, Kaindl & Kaiser-Cooke 2005, 103.) Strohner (2006, 190) määrittelee tekstin ymmärtämisen kognitiiviseksi prosessiksi, johon liittyy kommunikatiivinen tilanne sekä ympäröivän maailman tuntemus. Kadric ym. (2005, 104) sisällyttävät ymmärtämisen määrittelyyn tilanteen Strohnerin (2006) tapaan, mutta myös sen, että teksti on vastaanottajalle järkevä ja teksti tulkitaan oikein.

Lötscher (2005, 22) lähestyy ymmärtämistä toisenlaisesta näkökulmasta. Ymmärtäminen voi olla esimerkiksi pragmaattista tai kieliopillista. Ensin toteutuu pragmaattinen ymmärtäminen, sen jälkeen vasta kieliopillinen. Toisin sanoen ilmaisu voidaan ymmärtää tietyssä tilanteessa, jossa ensin tehdään yleiset olettamukset ja sen jälkeen vasta tulkinta. (Mp.) Varsinainen tulkinta on onnistunut vastaanottajan näkökulmasta, kun hän itse kokee tulkinnan onnistuneen. Vastaanottaja on ymmärtänyt lauseen tai tekstin, kun hänellä ei ole niistä lisäkysymyksiä. Toisaalta kirjoittajan kommunikatiivisesta näkökulmasta tulkinta on onnistunut vain silloin, kun vastaanottaja muodostaa tekstistä tulkinnan, jonka kirjoittaja on tarkoittanut muodostuvan. (Fabricius-Hansen 2001, 16.)

Edellä esitetyissä ymmärtämisen määrittelyissä toistuvat muutamat samat tekstin ulkoiset seikat. Määrittelyissä korostetaan etenkin tilanteen merkitystä ymmärtämisprosessissa (esim. Kadric ym. 2005; Strohner 2006; Lötscher 2005). Samalla tiedolla voi olla erilaiset vaikutukset eri tilanteissa. Esimerkiksi A sanoo B:lle: ”*Hankin uuden pyörän.*” Virke voidaan ymmärtää eri tavoin tilanteesta riippuen. A voi esitellä vierellään olevaa uutta pyörää tai hän on vasta päättänyt hankkia uuden pyörän. Myös vastaanottajan ennakkotiedot mainitaan määrittelyissä (esimerkiksi Strohner 2006). Esimerkiksi B:n ennakkotiedot A:n pyöräilystä vaikuttavat tulkintaan, sillä A voi olla pyörien suurkuluttaja, eikä B:lle ole yllätys, että A hankkii uuden pyörän. Tai B voi olla ammattilaispyöräilijä, joka tuntee hyvin pyörät sekä niiden ominaisuudet ja tunnistaa siten A:n pyörän olevan täysin uusi. Määrittelyissä lopuksi muodostuu tulkinta, jonka myötä viesti on joko ymmärretty tai ei (esim. Kadric ym. 2005; Lötscher 2005). Mikäli B ei tiedäkään A:n taustaa pyörien suurkuluttajana, voi B:n tulkinta olla erilainen, mitä A on viestillään halunnut välittää.

Kuten tekstin ymmärtämiseen, myös tekstin ymmärrettävyyteen vaikuttavat monet seikat. Olennainen osa tekstin ymmärrettävyyttä on konkreettinen teksti, mutta sen lisäksi ymmärrettävyyteen vaikuttaa suuresti myös vastaanottaja ja etenkin kognitiiviset prosessit, joilla vastaanottaja käsittelee tekstiä. (Rickheit & Strohner 1993, 239; Iisa, Piehl & Kankaanpää 1999, 156.) Rickheit ja Strohner (1993, 240) määrittelevätkin tekstin ymmärrettävyyden (*Textverständlichkeit*) olevan kognitiivisen tekstinymmärtämisen tulos.

Tekstin ymmärrettävyyteen vaikuttavia tekstissä ilmeneviä tekijöitä ovat muun muassa tekstin näkökulma, tekstin tavoitteen täsmentäminen, pää- ja sivuasioiden erottaminen, asioiden suhteiden selvittäminen ja tekstin käsitteiden siirto vastaanottajan maailmaan. (Iisa ym. 1999, 159.) Esimerkiksi tekstin tavoitteen hahmottaminen liittyy olennaisesti ymmärrettävyyteen, sillä jos tavoite jää epäselväksi, ei vastaanottaja pysty yhdistämään tekstiä muihin tavoitteeltaan ja tehtävältään samoihin teksteihin ja siten ymmärtämään tekstiä (Iisa ym. 1999, 156–158). Mikäli teksti ei ole ymmärrettävä, vastaanottajan kiinnostus tekstiä kohtaan saattaa lopahtaa (Kadric ym. 2005, 105).

Ymmärtäminen liittyy enemmän vastaanottajan kykyihin, ymmärrettävyydessä on kyse enemmän tekstin ominaisuudesta. Ymmärtäminen on kognitiivinen prosessi, ymmärrettävyys taas kognitiivisen prosessin tulos (Rickheit & Strohner 1993, 240; Strohner 2006, 190). Käsitteet ovat rinnakkaisia ja niillä on yhteisiä vaikuttavia tekijöitä.

4.2 Ymmärrettävyys ja kääntäminen

Ymmärrettävyydellä ja ymmärtämisellä on merkittävä osuus kääntäjän työssä. Kääntäjä ei käännä vain sanoja, tekstin pintatasoa, vaan tekstin merkityksen. Jotta kääntäjä voi kääntää tekstin, hänen täytyy ensin ymmärtää käännettävä teksti, ennen kuin hän voi kääntää tekstin ymmärrettävästi kohdekielelle ja -yleisölle. Kääntäminen tapahtuu siis ymmärtämisen piirissä. Kääntäjä luo niin sanotusti ymmärtämisen sillan lähtötekstin tuottajien ja kohdekielisten vastaanottajien välille. (Kadric ym. 2005, 102–103.)

Kääntäjät työskentelevät monella tavalla tekstien parissa, mutta yksi tärkeimmistä kääntäjän tehtävistä on tuottaa tekstejä tietyille kohderyhmälle jollain tietyllä viestintätavoitteella. Kääntäjän täytyykin pitää kohderyhmä koko ajan mielessä. (Kadric ym. 2005, 103.) Tekstit voidaan kohdentaa yleisesti kansalle tai jollekin tietylle ryhmälle. Yleisesti kansalle suunnatut tekstit ovat koko kansalle helposti ymmärrettäviä. Tietyille ryhmälle kohdistetut tekstit ovat sellaisia, joissa vastaanottajalla

täytyy olla ennakkotietoa ja tiettyä älyllistä taitoa. Tietylle ryhmälle kohdistettujen tekstien ei tarvitse olla ymmärrettäviä jokaiselle, vaan tärkeää on se, että ne ovat kohdeyleisölle ymmärrettäviä. (Langer, Schulz v. Thun & Tausch 1990, 33.)

Ruututekstit kuuluvat yleisesti kansalle suunnattuihin teksteihin, sillä niiden täytyy palvella koko kansaa. Ruututekstien täytyy olla myös ymmärrettäviä kaikille, sillä yleisö on erittäin laaja. Jotta ruututekstit olisivat ymmärrettäviä, jokaisen niistä täytyy muodostaa looginen ja järkevä kokonaisuus, jonka sisällön ymmärtäminen ei tuota vaikeuksia vastaanottajalle yhdellä lukemisella (Hurt & Widler 1999, 262; Vertanen 2007, 154). Ruututekstien täytyy olla ymmärrettäviä yhdellä lukukerralla, sillä menneeseen repliikkiin ei voi palata eikä tulevaa repliikkiä näe etukäteen, jotta vastaanottaja voisi esimerkiksi selventää väärinymmärryksiä tai kerrata perusfaktoja (Díaz Cintas & Remael 2007, 103; Vertanen 2007, 153; Georgakopoulou 2009, 23; Kerkkä 2011, 188; Pedersen 2011, 23.). Ymmärrettävyyttä ja luettavuutta haittaavia tekijöitä ovat muun muassa pitkät ruututekstit sekä slangin ja murteen käyttö (Vertanen 2007, 153; Tveit 2009, 86).

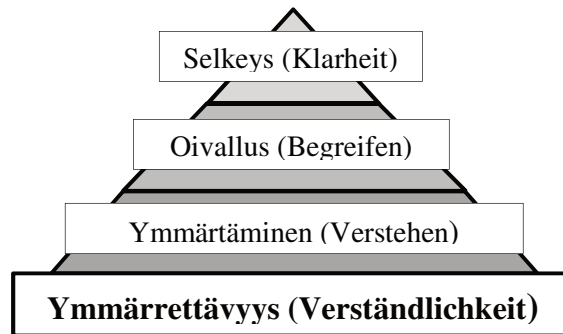
Ruututekstit ovat epäolennaisia kerronnalle, mutta tärkeitä vastaanottajalle, jotta hän ymmärtää av-tuotteen sisällön (Díaz Cintas & Remael 2007, 49; Pedersen 2011, 8). Sen vuoksi ruututeksteissä täytyy olla tieto, joka on tarkoitettu niiden kohdeyleisölle (Díaz Cintas & Remael 2007, 49). Ruututekstien välittämä tieto on kuitenkin sellaisenaan vajanaista, sillä tekstistä tulee ymmärrettävää vasta, kun se on kuvan ja äänen kanssa yhdessä oikeaan aikaan ja riittävän pitkään ruudulla. Kun ruututekstit seuraavat puheen rytmiä ja ovat synkroniassa sekä kuvan että äänen kanssa, av-tuotteen seuraaminen helpottuu ja vastaanottaja saattaa tuntea ymmärtävänsä myös ohjelmassa puhuttua kieltä. (Vertanen 2007, 150–151.) Tällöin katsoja ei välttämättä edes huomaa lukevansa ruututekstiä, sillä ruututekstien lukeminen on lähes automaattista (Vertanen 2007, 151; Kerkkä 2011, 188).

4.3 Ymmärrettävyyden tutkimussuuntia

Ymmärrettävyyttä voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta. Tekstistä voidaan esimerkiksi etsiä ymmärrettävyyden tunnusmerkkejä (kuten Langer ym. 1990) tai ymmärrettävyys määritetään kognitiivisen mallin mukaisesti tekstin ja lukijan väliseksi vuorovaikutukseksi (Rickheit & Strohner 1993, 239; Wittwer 2001, 315). Kappaleessa 4.3.1 käsittelen kognitiivista mallia ja kappaleessa 4.3.2 ymmärrettävyyden tunnusmerkkejä.

4.3.1 Kognitiivinen malli

Wittwer (2001) lähestyy artikkelissaan tekstin ymmärrettävyyttä kognitiivisen mallin mukaisesti huomioiden samalla viestinnällis-kielitieteellisen näkökulman. Wittwer (2001, 317) on muodostanut ymmärrettävyydestä kolmeosaisen mallin, jonka osat kuvaavat samanaikaisesti erilaisia tasoja. Tekstintuottajan tavoitteena on saavuttaa tekstin ymmärrettävyyden korkein taso eli selkeys (mp.).

Kaavio 1. Wittwerin (2001, 315–317) ymmärrettävyyden kolme tasoa.

Mallin alimmaisena osana on ymmärtäminen (*Verstehen*), jolla tarkoitetaan kielen ymmärtämistä. Tähän osaan kuuluu olennaisena osana myös kommunikaatio. Vastaanottaja ymmärtää tekstin, koska hän ymmärtää kielelliset merkit ja kieltä, jolla teksti on kirjoitettu. Ymmärtäminen on muun kognitiivisen käsittelyn perusta. (Wittwer 2001, 315.) Esimerkiksi pieni lapsi voi ymmärtää sanan *joulupukki* suomenkieliseksi sanaksi kuullessaan sen ensimmäisen kerran. Hän ei kuitenkaan pysty vielä käsittelemään sanaa *joulupukki* sen pidemmälle.

Mallin keskimmäisenä osana on oivallus (*Begreifen*), jolla tarkoitetaan tekstin merkityksen muodostumista yhdessä tekstin välittämästä tiedosta ja vastaanottajan ennakkotiedoista (Dijk 1980, 161–162; Wittwer 2001, 316). Vastaanottajan ennakkotiedot voivat muodostua esimerkiksi aiempien tekstien perustalle ja vastaanottaja voi tulkita uutta tekstiä saman tekstilajin teksteistä muodostamaansa käsitykseen. Vastaanottaja suhteuttaa uuden tekstin saman tavoitteen teksteihin. (Iisa ym. 1999, 156–158.) Merkityksen muodostumisen ohessa vastaanottajan ympäröivän maailman tuntemuksessa ryhtymättä kielelliset, ei-kielelliset ja tilanteelliset tekijät. Oivalluksessa vastaanottaja luo uusia malleja ymmärtää tekstiä. Vastaanottaja ei ymmärrä oivalluksessa tekstiä vain siksi, että hän ymmärtää tekstin kieltä, kuten oli kyse ymmärtämisessä, vaan hän ymmärtää myös kielellisten signaalien merkityksen ja sisällön. (Wittwer 2001, 316.) Esimerkiksi joulupukin nähneelle ja hänestä kuulleelle lapselle sana *joulupukki* ei ole enää abstrakti asia, vaan hän yhdistää joulupukin parrakkaaseen mieheen, joka tuo jouluisin lahjoja. Lapsi saattaa liittää joulupukkiin myös Korvatunturin, tontut, joulumuorin, porot, reen ja kiltteyden.

Mallin huipulla on selkeys (*Klarheit*), jolla tarkoitetaan tekstin ymmärtämisestä hankitun tiedon käyttöä käytännössä (Wittwer 2001, 316). Tekstistä saadun tiedon avulla voidaan esimerkiksi ratkaista ongelmia (Dijk 1980, 162). Vastaanottaja voi siis luoda tekstin ja välitetyn tiedon käytäntöön siirtämisen välille vuorovaikutuksen tietyillä kognitiivisilla, sosiaalisilla ja emotionaalisilla edellytyksillä (Wittwer 2001, 316). Esimerkiksi isompi lapsi, joka tietää joulusta muutakin kuin vain joulupukin, ymmärtää, että joulupukilla on kytköksiä uskontoon ja itämaan tietäjiin, jotka veivät lahjoja Jeesus-lapselle hänen synnyttään. Aikuiselle joulupukki ei enää välttämättä liity lahjojen saamiseen, vaan suurempaa iloa tuottaa lahjojen antaminen.

4.3.2 Ymmärrettävyyden tekstuaaliset tunnusmerkit

Langer ym. (1990, 15) ovat koonneet neljä tekstin ymmärrettävyyden tunnusmerkkiä: yksinkertaisuus (*Einfachheit*), jäsentely – järjestys (*Gliederung – Ordnung*), lyhyys – tiiviys (*Kürze – Prägnanz*) ja stimuloivat lisäykset (*anregende Zusätze*). Nämä ymmärrettävyyden tekstuaaliset tunnusmerkit eivät ole riippuvaisia toisistaan. Teksti voi olla esimerkiksi yksinkertainen, mutta se ei kerro vielä mitään muista tunnusmerkeistä. Hyvin etenevä teksti voi olla samanaikaisesti monisanainen, tai lyhyt teksti ei ole välttämättä lainkaan etenevä. (Langer ym. 1990, 23.) Tässä kappaleessa esittelen Langerin ym. (1990) ymmärrettävyyden tekstuaaliset tunnusmerkit, joihin yhdistän omaa pohdintaani ruututeksteistä.

4.3.2.1 Yksinkertaisuus

Yksinkertaisuus liittyy kielellisiin muotoiluihin, etenkin sanavalintoihin ja lauserakenteisiin. Yksinkertaisuus ei koske tekstin aihetta, vaan asian esitystapaa. Jotta teksti olisi ymmärrettävä, sanavalintojen suositellaan olevan yleiskielisiä ja havainnollisia. Mikäli tekstissä esiintyy vaikeaselkoisia sanoja, kuten erikoisantermejä, suosituksena on niiden selittäminen auki. Yleiskieliset ja havainnolliset sanavalinnat sisällytetään lyhyisiin ja yksinkertaisiin lauserakenteisiin. Yksinkertainen esitystapa tekee tekstistä ja samalla aiheesta konkreettisen ja selkeän. (Langer ym. 1990, 16.) Kadric ym. (2005, 105) lisäävät vielä, että yksinkertaisuus on aina suhteessa kohdeyleisöön ja tilanteeseen. Sama teksti ei ole jokaiselle vastaanottajalle samanlainen, sillä vastaanottajien välillä on eroja esimerkiksi tekstin aiheen aiemmassa tiedon määrässä. Sama teksti ei ole jokaisessa tilanteessakaan samanlainen, esimerkiksi eri kulttuureissa tai eri ajanjaksoina sama teksti voi olla erilainen.

Yksinkertaisuus on tärkein ymmärrettävyyden tunnusmerkeistä Langerin ym. (1990, 27) mukaan, sillä monimutkainen teksti on aina vaikeasti ymmärrettävä. Yksinkertaisuudella on suuri merkitys

myös ruututeksteissä. Sanavalintojen ja lauserakenteiden täytyy olla helposti hahmotettavissa ja ymmärrettävissä, sillä ruututeksteillä on rajattu tila ja aika ruudulla. Vastaanottajalla täytyy olla tarpeeksi aikaa lukea teksti, jotta hän ymmärtää, mistä tekstissä on kyse. Sanavalinnat ja lauserakenteet eivät saa olla liian hankalia, sillä vastaanottajan huomio ei saa kiinnittyä ruututekstien ulkomuotoon, vaan niiden sisältöön. Ruututekstit täyttävät täydellisesti yksinkertaisuuden määrittelemät ehdot sanavalinnoille ja lauserakenteille, sillä ruututekstien sanojen pitää olla yleiskielisiä ja havainnollisia sekä lauserakenteiden lyhyitä ja yksinkertaisia, jotta tekstit olisivat luettavissa ja ymmärrettävissä. Vaikeaselkoisia termejä suositellaan välttämään, sillä niiden selittämiseksi ei ole tilaa.

4.3.2.2.Jäsentely – järjestys

Tässä ryhmässä käsitellään tekstin rakennetta, tarkemmin tekstin sisäistä järjestystä (*innere Ordnung*) ja ulkoista jäsentelyä (*äußere Gliederung*). Sisäisessä järjestyksessä lauseet ja virkkeet kytkeytyvät toisiinsa johdonmukaisesti ja asiat esitetään järjestyksessä. Ulkoisessa jäsentelyssä keskitytään tekstin selkeään muodolliseen rakenteeseen, jossa yhteenkuuluvat tekstin osat on ryhmitelty havainnollisesti yhteen. Olennaisin asia erotetaan selvästi epäolennaisesta esimerkiksi yhteenvedoilla. Tekstissä suositellaan käytettävän myös muun muassa johdantoja, jotka jäsentävät tekstiä. Teksti on selkeä kokonaisuus, jossa asiat ilmenevät oikeassa järjestyksessä ja jossa on helppo seurata punaista lankaa. (Langer ym. 1990, 18.)

Jäsentely – järjestys on Langerin ym. (1990, 27) mukaan yksinkertaisuuden ohella hyvin tärkeä ymmärrettävyyden tunnusmerkki. Ruututeksteissä lauseiden ja virkkeiden olisi hyvä seurata toisiinsa johdonmukaisesti, jotta katsojan olisi helpompi seurata tekstiä. Tähän sisäiseen järjestykseen vaikuttaa kuitenkin paljon ääninauha, jota ruututekstien täytyy seurata. Muissa tekstilajeissa käännös voi ottaa enemmänkin vapauksia johdonmukaisuutta mukailevaksi, mutta lähtötekstin esiintyminen samanaikaisesti käännöksen kanssa vaikuttaa olennaisesti siihen, että kääntäjä ei voi ottaa kovin paljon vapauksia. Mikäli lähtötekstissä sisäinen järjestys on epäjohdonmukainen, se on sitä todennäköisemmin käännöksessäkin. Ruututekstien kääntämisessä on kuitenkin mahdollista vaikuttaa enemmän ulkoiseen jäsentelyyn. Ruututekstillä täytyy olla selkeä rakenne, jotta teksti olisi ymmärrettävää.

4.3.2.3 Lyhyys – tiiviys

Tekstin pituuden ja tiedon tavoitteen pitäisi olla sopivassa suhteessa toisiinsa nähden. Ilmaisutapojen ääripäinä ovat suppea ja tiivis sekä yksityiskohtainen ja monisanainen. Teksti ei saisi olla liian

lyhyt saati liian pitkä, eikä liian tiivis tai liian laaja, vaan jotain siltä väliltä. Monisanaisuus ja pitkäveteisyys johtuvat muun muassa turhista yksityiskohdista, liiallisista selityksistä, aiheesta poikkeamisesta, hankalasta ilmaisutavasta, toistoista sekä täytesanoista. Paljon epäolennaista tietoa sisältävä teksti on pitkä, kun taas vain olennaisen asian kertova teksti on liian lyhyt. Monisanainen teksti voi ajautua hakoteille tekstin aiheesta, toisin kuin lyhyempi teksti, joka on tarkasti keskittynyt aiheeseen. Lyhyempi teksti on usein ytimekäs ja tiivis, laajempi teksti taas tarkka ja yksityiskohtainen. Lyhyemmässä tekstissä jokainen sana on tarpeellinen, mutta pidemmässä tekstissä monia sanoja voitaisiin jättää pois. (Langer ym. 1990, 20.)

Ruututekstit ovat jo luonteeltaan lyhyitä niiden rajatun ajan ja tilan vuoksi. Ruututekstissä tulee ilmetä kaikki oleellinen ytimekkäästi ja selkeästi. Turhan laveat ruututekstit peittävät liikaa kuvaa ja häiritsevät katsomista. Ruututeksteissä pyritään lyhyteen ja tiiviiseen, toisin kuin suosituksissa ohjeistetaan. Listauksessa monisanaisuudesta ja pitkäveteisyydestä mainitaan toistot ja täytesanat, jotka tuovat ruututeksteihin puhemaisuutta.

4.3.2.4 Stimuloivat lisäykset

Stimuloivilla lisäyksillä herätetään vastaanottajan mielenkiinto tekstiä kohtaan sekä halu lukea tai kuunnella tekstiä. Stimuloivia lisäyksiä ovat muun muassa huudahdukset, retoriset kysymykset, elämänläheiset esimerkit, suora lukijoiden puhuttelu, ärsykesanat sekä vitsikkäät rakenteet. Stimuloivilla lisäyksillä tekstistä saa mielenkiintoisen, sillä ilman stimuloivia lisäyksiä teksti on valju, kuivahko ja pitkäveiteinen. Stimuloivilla lisäyksillä tekstiin luodaan persoonallinen sävy, joka on vaihteleva ja monipuolinen. (Langer ym. 1990, 22.) Hyvin etenevässä tekstissä stimuloivat lisäykset edistävät vastaanottajan ymmärtämistä ja halua lukea. Huonosti etenevissä teksteissä stimuloivat lisäykset voivat olla haitallisia, sillä ne saattavat lisätä vastaanottajan hämmennystä. (Mts. 27)

Stimuloivat lisäykset tekevät ruututeksteistä mielenkiintoisen ja puheenomaisen. Esimerkiksi vitsit ja huudahdukset luovat illuusion puheesta, vaikka kyse on kirjoitetusta tekstistä. Monia stimuloivia lisäyksiä ei yleensä käännetä ruututeksteihin, kuten huudahduksia tai retorisia kysymyksiä, sillä niitä pidetään usein ylimääräisenä ja epäolennaisena tietona, jonka vastaanottaja voi hankkia myös ääninauhaa kuuntelemalla. Stimuloivien lisäysten kääntäminen ruututeksteihin voi aiheuttaa ongelmia, sillä esimerkiksi kulttuurien ja kielten välillä on eroja. Esimerkiksi vitsien kääntäminen voi olla hankalaa, sillä ne voivat olla sanaleikkejä, joille ei ole suoraa vastaavuutta kohdekielellä. Ruututekstit eivät saa olla liian puheenomaisia, sillä luettavuus ja ymmärrettävyys saattavat kärsiä.

5 Ruututekstien sidosteisuus

5.1 Aineiston esittely

Suomessa ruututeksteillä on pitkät perinteet, sillä vuosina 1957–58 Yleisradiossa päätettiin valita ruututekstit dubbauksen sijaan ulkomaisten elokuvien kääntämisen muodoksi. Yli 50 vuotta sitten tehdyllä päätöksellä on ollut positiivisia vaikutuksia Suomessa, sillä ruututekstit ovat esimerkiksi vahvistaneet ja parantaneet suomalaisten luku- ja kielitaitoa. (Opettaja 2007.) Näin ollen ruudulla esitettävän käännöksen täytyy olla laadukasta. Ruututekstien pitää olla laadukkaita myös sen vuoksi, että ruututeksteillä on suuri vastaanottajaryhmä Suomessa (Jääskeläinen 2007, 116, 120). Televisiota katsotaan paljon Suomessa ja siten myös luetaan paljon ruututekstejä. Ylellä, MTV3:lla ja Nelosella lähetetyistä ulkomaisista ohjelmista käännetään ruututeksteinä yli 80 prosenttia. (Vertanen 2007, 149.)

Tutkin ruututekstien sidosteisuutta Suomessa joulukuussa 2012 esitetyistä saksalaisista rikossarjoista *Der Alte* (*Kettu*), *Der Staatsanwalt* (*Syyttäjä*) ja *Komissar Stolberg* (*Stolberg*), jotka ovat ZDF:n (Zweites Deutsches Fernsehen) ohjelmistoa (Kontakt zum ZDF 2012; Kommissar Stolberg 2013; Sendungen A-Z 2013) Tutkimusaineistoni muodostuu kunkin sarjan yhdestä Ylellä esitetyistä jaksosta: Ketun jaksosta ”Pahan naamio” (”Die Maske des Bösen”, esitetty Suomessa 22.12.2012), Syyttäjän jaksosta ”Viha ja rakkaus” (”Liebe und Hass”, esitetty Suomessa 15.12.2012) ja Stolbergin jaksosta ”Rahasta vai rakkaudesta” (”Geld oder Liebe”, esitetty Suomessa 1.12.2012). Käytösäni on jaksojen lähtökieliset dialogilistat, kohdekieliset ruututekstit sekä nauhoitettu kuvamateriaali. Ketun kääntäjä on Marja Hannula sekä Stolbergin ja Syyttäjän Marjo Hiidensalo.

Kaikissa kolmen jakson alussa tapahtuu murha, jota aletaan tutkia. Ketun jaksossa ”Pahan naamio” kelkkailija Gerald Aschauer murhataan Berchtesgadenissa paholaispukkien kulkueen aikana. Ylikomisario Herzog on sattumalta samaan aikaan kokouksessa ja ajautuu auttamaan paikallisia poliiseja murhatutkinnassa. Syyttäjän jakso ”Viha ja rakkaus” sijoittuu Wiesbadeniin, jossa viinitukun omistaja Besnik Ivanov murhataan. Murhatutkintaan liittyy myös huumekauppa, sillä Ivanovin firma näyttää sekaantuneen huumeiden salakuljetukseen. Murhasta epäiltynä on kurdiravintolan kokki Ozman Kaymaz, josta ei kuitenkaan ole aiempaa tietoa liittyen huumekauppaan, minkä vuoksi syyttäjä alkaakin epäillä, olisiko kyseessä sittenkin reviiritaistelu. Stolbergin jaksossa ”Rahasta vai rakkaudesta” pankinjohtaja Michael Kroll riitelee puhelimesta ex-vaimonsa kanssa ja jää hetkeä myöhemmin auton alle. Stolberg alkaa selvittää murhaa. Silminnäkijä kertoo nähneensä Krollin ex-

vaimon auton tapahtumapaikalla ennen onnettomuutta. Krollilla on ollut riitaa aiemmin myös poikansa kanssa.

Jaksoissa puhutaan yleisesti saksan kirjakieltä, poikkeuksena muutaman henkilön murteelliset repliikit Ketussa, kuten "Da moan (mein) i, wird's a g'scheit's Geläut werd'n!" (Der Alte 2011). Syyttäjässä puhutaan välillä jotain muuta kuin saksan kieltä. Vieraskielisiä repliikkejä ei ole käännetty suomeksi, toisin kuin Ketun murteelliset ilmaukset.

Jaksot ovat kokonaisuudessaan noin tunnin mittaisia, mutta niiden laajuuden vuoksi olen rajannut tutkimusaineistokseni kunkin jakson alusta noin 15 minuuttia puheosuuksia. Jaksoissa ei puhuta taukoamatta, vaan välillä saatetaan näyttää kohtausten välillä maisemakuvaa, jolloin ei kuulu puhetta. Tämän vuoksi ajallisesti mitattu 15 minuuttia ei olisi vertailukelpoinen jaksojen välillä, joten mittasin noin 15 minuuttia puheosuuksia kunkin jakson alusta. Ajallisesti aineiston jaksojen pituudet vaihtelevat: Kettua noin 19 minuuttia, Stolbergiä noin 20 minuuttia ja Syyttäjää noin 23 minuuttia. Yhteensä kohdekielisiä repliikkejä on Ketun aineistossa 218 kappaletta, Syyttäjässä 167 kappaletta ja Stolbergissä 162 kappaletta.

5.2 Tutkimusmetodi

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, kuinka sidosteisia ruututekstit ovat ja millaisia sidoskeinoja niissä on käytetty. Tutkimusstrategiani ruututekstien sidosteisuuden tarkasteluun on sekoitus empiiristä ja deskriptiivistä tutkimusta. Empiirisen tutkimusstrategian mukaisesti havainnoin ja analysoin tutkimuskohdettani eli ruututekstejä ja niiden lähtötekstejä. Deskriptiivisessä tutkimuksen mukaisesti kuvailen ja pyrin selittämään tutkimuskohteeni ilmiöitä, mutta en muuta niitä toisenlaiseksi. Analyysissä käytän apunani esimerkkejä aineistostani, joilla havainnoin tarkemmin analysoitavia seikkoja.

Kuvailun lisäksi tutkimuksessani on myös vertailevaa tutkimusta, sillä vertailen koheesiokeinojen ilmenemistä sekä lähtö- että kohdeteksteissä. Näin ollen tutkimukseni kuuluu tekstianalyysin piiriin. Tarkastelen ja vertailen lähtö- ja kohdetekstiä pääosin sanatasolla, mutta myös yleisemmällä tasolla. Tutkimukseni on yhdistelmä kvalitatiivista eli laadullista ja kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta, jolloin tutkimusstrategiani on myös monimenetelmäinen. Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla pyrin selvittämään, ovatko ruututekstit sidosteisia ja mikäli ovat, kuinka sidosteisia ne ovat ja millaisia koheesiokeinoja ruututeksteissä esiintyy. Kvantitatiivisella tutkimuksella pyrin kuvaamaan ja tulkit-

semaan sitä, kuinka paljon koheesiokeinoja tutkimusaineistossani eristyy. Samalla vertailen käännösten ja lähtötekstien mahdollisia koheesiokeinojen välisiä eroja. Tarkastelen tutkimuksessani aineistosta poimittujen esimerkkien avulla, miten koheesiokeinot ilmenevät lähtö- ja kohdeteksteissä ja ovatko tekstit sidosteisia. Analyysissä tarkastelen, onko lähtötekstin koheesiokeino käännetty kohdetekstiin vastaavaksi koheesiokeinoksi, joksikin muuksi elementiksi vai onko lähtötekstin koheesiokeino poistettu kohdetekstistä kokonaan. Mielenkiintoista on myös tarkastella sitä, onko koheesiokeinoja lisätty käännökseen, jos niitä ei esiinny lähtötekstissä ja esiintyykö kääntäjien välillä eroja sidosteiden kääntämisessä. Koheesiokeinojen vertailun ohella tarkastelen käännösratkaisujen vaikutusta tekstin ymmärrettävyyteen. Tutkimukseeni liittyy myös kuvan ja tekstin välisen sidosteisuuden tarkastelu, sillä niidenkin välillä ilmenee sidosteisuutta.

Koheesio ja koherenssi ovat oleellisia tekijöitä tekstin sidosteisuuden kannalta. Näen koheesion ja koherenssin kahtena toisiaan täydentävänä ja tekstin yhtenäisyyttä lisäävänä tekijänä. Ruututekstien sidosteisuutta tutkiessani keskityn enemmän koheesioon, mutta koherenssilla on merkitystä enemmän kuvan ja sanan välisen sidosteisuuden tutkimisessa. Koheesiokeinoja tutkiessani käytän analyysissä apunani luvussa 3.3 esittelemääni koheesiokeinomallia, jonka perustana ovat Beaugranden ja Dresslerin (1981), Hallidayn ja Hasanin (1990), Linken ym. (1996), Pääkkösen ja Variksen (2000) sekä Helbigin ja Buschan (2001) koheesiokeinomallit. Määritelmät koheesiomalleista ja koheesiokeinoista vaihtelevat määrittelijän mukaan, joten osittain sen vuoksi muodostin oman koheesiomallin, osittain ruututekstien luonteen sekä osittain kielellisten eroavaisuuksien vuoksi.

Tutkimukseni on tapaustutkimus, sillä tutkin rajattua aineistoa. Juuri tapaustutkimuksen vuoksi en voi vetää täysin yleispäteviä johtopäätöksiä tutkimustuloksistani, sillä kyseessä on rajattu aineisto. Aineistoni on rajoittunut kolmen jakson alkuosiin, yhteen ohjelmagenreen, kielipariin saksa-suomi ja kahteen kääntäjään, joten tuloksista ei voi vetää kaikkia ruututekstejä koskevia johtopäätöksiä. Siitä huolimatta uskon, että tutkimustuloksistani on hyötyä av-kääntäjille, miksei myös muillekin kääntäjille. Ruututekstien sidosteisuutta ei ole tutkittu aiemmin, joten tutkimukseni on tarpeellinen.

Ensimmäinen hypoteesini on, että ruututekstit ovat vähemmän sidosteisia kuin lähtötekstit, sillä koheesiokeinojen tiivistämisen ja poistojen vuoksi sidosteisuus häviää käännöksestä. Esimerkiksi Helin (2008, 142) opastaa ensimmäiseksi jättämään ruututeksteistä pois toistot, sidossanat ja huuhahtukset tiivistämisen vuoksi. Tiivistäminen ja poistot ovat oleellinen osa ruututekstien luonnetta. Toinen hypoteesini on, että tekstin sidosteisuus vaikuttaa tekstin ymmärrettävyyteen – ilman sidosteisuutta teksti ei ole ymmärrettävää.

5.3 Analyysi

5.3.1 Toisto

Toistoja esiintyy enemmän lähtökielessä (yhteensä 114 kpl) kuin kohdekielessä (yhteensä 57 kpl). Lähtökielisistä toistoista 43,9 prosenttia esiintyy myös kohdekielessä toistoina. Useimmiten toistot kuitenkin jäävät pois käännoksistä, sillä 56,1 prosenttia lähtökielisistä toistoista ei esiinny kohdekielessä. Kohdetekstissä esiintyy myös muutama toisto, joita ei esiinny lähtötekstissä.

Toiston esiintymismuotoja on monia, kun lähtötekstissä ja kohdetekstissä esiintyy toistoa. Toistuvat elementit esiintyvät vähintään kahdesti, toisinaan useamminkin ja yleensä ne esiintyvät samassa tai lähekkäisissä repliikeissä. Usein toistuvat elementit ovat lähtötekstissä yksittäisiä sanoja, jotka toistuvat kääntämisen myötä kohdetekstissäkin. Toistuvien sanojen välillä voi olla pitkäkin väli, mutta siitä huolimatta repliikkien välillä ilmenee sidosteisuutta. Yksittäisten sanojen lisäksi useammasta sanasta koostuvat rakenteet toistuvat aineistossani ja luovat siten sidosteisuutta tekstiin. Rakenteet toistuvat täysin muuttumattomana tai siten, että rakenteiden sisältö säilyy, mutta kielelliset ainekset muuttuvat taivutuksen myötä. Useimmiten näissä tapauksissa aineistossani on kyse näkökulman muutoksesta, kun rakenne ja sisältö toistetaan muuttuneilla sanamuodoilla, kuten esimerkissä 1. Siinä sekä lähtö- että kohdetekstissä samat rakenteet toistuvat, mutta näkökulmat muuttuvat puhujan vaihtuessa. Lähtötekstissä muuttuu pronominin muoto, sillä ensin on *deine* ja sitten *seine*, ja kohdetekstissä taas sanojen taivutuspäätteet muuttuvat.

Esimerkki 1 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

86.	Und jetzt geh' Fußball spielen oder was du sonst machst, um deine Jugend zu verschwenden . LEON KROLL Blödes Arschloch!	Mene potkimaan palloa. Siihenhän sinä tuhlaat nuoruuttasi . - Kusipää!
91.	CATHARINA Und keiner weiß, wo er steckt. STOLBERG Vielleicht ist er gerade dabei, seine Jugend zu verschwenden .	Kukaan ei tiedä, missä poika on nyt. - Kaiketi tuhlaamassa nuoruuttaan .

Toistoa esiintyy aineistossani myös siten, että sama sana toistuu toisessa sanaluokassa. Se luo vaihtelevuutta, mutta samalla myös sidosteisuutta tekstiin. Sanan toistoa sanaluokan vaihdolla esiintyy niin lähtö- kuin kohdetekstissä. Usein lähtötekstin sanan toistuminen toisessa sanaluokassa käännetään samalla tavalla, eli sanaluokan muutoksella. Toisaalta aineistossani on myös tapauksia, joissa saman sanan toistoa eri sanaluokassa esiintyy vain joko lähtö- tai kohdekielessä. Mikäli saman sanan toistoa esiintyy vain lähtötekstissä, toistettavat elementit on poistettu käännoksestä kokonaan tai

ne korvattu joillain muilla kohdekielen elementeillä niin, että kyseessä ei ole enää elementtien toisto. Yleisin syy näihin on tiivistys. Vain kohdetekstissä esiintyvällä saman sanan toistolla eri sanaluokassa on pyritty lisäämään kohdetekstin ymmärrettävyyttä, toisinaan toiston lisäys on voinut olla tahatontakin. Kun vain kohdetekstissä esiintyy saman sanan toistoa eri sanaluokassa, lähtötekstissä ei esiinny lainkaan toistoa, jolloin toistoa on lisätty käännökseen tai toistuvilla elementeillä on korvattu muita lähtötekstin elementtejä tai lähtötekstissä toistuvan elementin sanaluokka vaihtuu käännöksessä, kuten esimerkissä 2. Siinä lähtökielessä toistuu kolmesti adjektiivi *witzig*, mutta käännöksessä esiintyy kerran adjektiivi *vitsikästä*, kerran substantiivi *vitsit* ja ensimmäinen adjektiivi *witzig* on jätetty käännöksestä kokonaan pois. Kohdekielen substantiivi *vitsit* on merkkimäärältään lyhyempi kuin adjektiivi *vitsikäs*, joten substantiivia käyttämällä tekstiä on tiivistetty.

Esimerkki 2 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

6.	Hast du einen Zaubertrank vielleicht? GERALD ASCHAUER Witzig ganz witzig	Oletko ryypännyt taikajuomaa? - Johan on vitsikästä .
7.	HANNES KÖBL Ja, find's wir finden es nämlich gar net (nicht) witzig	Meiltä on vitsit vähissä.

Aineistossani toistuu myös samaan sanaryhmään kuuluvia sanoja, kuten esimerkissä 3, jossa sanaryhmän ytimenä ovat *Arbeit* ja *työ*. Näihin sanaryhmiin kuuluvat sanat lähtötekstissä *Arbeits-Erlaubnis*, *Arbeitsgeber*, *Arbeitsamt* ja kohdetekstissä *Chef*, *työlupa*, *työnantaja* ja *pomo*. Kun samasta sanaryhmästä toistetaan sanoja, se luo sidosteisuutta tekstiin. Osittain tämä esimerkki menee päällekkäin substituution kanssa, sillä tässä esimerkissä on myös synonyymeja.

Esimerkki 3 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

100.	BERND Ist Ozman nicht Asyl-Bewerber? THOMAS Ja, aber er hat eine Arbeits-Erlaubnis .	Eikö hän ole turvapaikanhakija? - Hänellä on työlupa .
101.	BERND Die ist doch gar nicht so einfach zu bekommen... THOMAS Sein Arbeitgeber hat den Antrag beim Arbeitsamt gestellt.	Se ei helttiä helposti. - Työnantaja hoiti hakemisen.
102.	BERND Sehr entgegenkommend. Ich würde mich nicht wundern, wenn sein Chef auch noch ein Verwandter von ihm wäre.	Ystävällistä. En ihmettelisi, vaikka pomo olisi Ozmanin sukulainen.

Yli puolia lähtötekstissä esiintyneitä toistoja ei ole toistettu käännöksessä. Monet toistot jäävät pois käännöksistä, kuten tervehdykset ja puhuttelylisäykset. Tervehdyksiä ei yleisesti toisteta aineistoni käännöksissä, vaikka ne toistettaisiin lähtötekstissä, vaan käännöksessä esiintyy vain yksi terve-

dys, jos sitäkään. Yleensä tervehdystä, jonka keskustelun osapuolet toistavat samana, ei toisteta ruututeksteissä, vaan toistuva tervehdys ilmaistaan ruudulla vain kerran. Toistoa ei tarvita käännöksessä, sillä osapuolet sanovat saman tervehdyksen lähtötekstissäkin. Yleistä on myös jättää tervehdysten käännökset kokonaan pois, kuten esimerkissä 4, jossa *hallo* toistuu lähtötekstissä kolmesti, mutta käännöksessä ei ole yhtään tervehdystä. Kohtauksessa Maria ja Herzog pyytävät hehkuviiniä myyjältä, mitä ennen kaikki kolme tervehtivät toisiaan nopeasti ja lähes päällekkäin. Maria jatkaa lähes saman tien kertomustaan paholaispukkipukikulkueesta, johon dialogi keskittyy, joten tervehdykset ovat toissijaista informaatiota, minkä vuoksi ne on jätetty kokonaan pois käännöksestä.

Esimerkki 4 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

64.	STANDLFRAU Hallo HERZOG Hallo STANDLFRAU (unverständlich) MARIA PERREITER Hallo Ursprünglich diene er dazu böse Geister zu vertreiben, wie die meisten dieser Bräuche.	Alun perin karkotettiin pahoja henkiä niin kuin oli tapana.
-----	--	---

Lähtötekstissä toistetaan paljon puhuttelulisäyksiä, kuten luokka- ja erisnimiä, joita ei toisteta yhtälailla käännöksessä. Esimerkissä 5 syyttäjä ja Ivanov esittäytyvät toisilleen ja syyttäjä kyselee Ivanovilta tämän isästä. Sukunimi *Ivanov* toistuu lähtötekstin keskustelussa kolmesti, mutta vain kerran käännöksessä, kun Ivanov esittelee itsensä. Nimeä ei ole toistettu käännöksessä, toisin kuin lähtötekstissä, kun syyttäjä puhuttelee Ivanovia nimeltä. Puhuttelulisäysten toistojen poistoon vaikuttavat paljon kielelliset ja kulttuuriset eroavaisuudet.

Esimerkki 5 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

30.	VASCO Vasco Ivanov ... BERND Tag, Herr Ivanov ...	Vasco Ivanov . - Päivää.
33.	BERND Herr Ivanov , war das eigentlich normal, dass Ihr Vater so früh am Morgen hier war? VASCO Er war immer der Erste bei der Arbeit.	Miksi isänne oli täällä näin varhain? - Hän oli aina ensimmäisenä töissä.

Usein lähtötekstin toistoja ei esiinny käännöksessä tiivistyksen vuoksi. Esimerkissä 6 kohdetekstissä on pyritty sujuvuuteen ja tiiviyyteen, joten kohdetekstissä ei esiinny toistoa. Käännöksessä on pyritty myös kohdekieliseen tapaan ilmaista asia. Harvemmin kohdetekstissä esiintyy toistoa, kun lähtötekstissä sitä ei esiinny. Näissä tapauksissa on useimmiten todennäköisesti kyse sattumasta.

Esimerkki 6 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

112.	Mal kommt er, mal kommt er nicht.	Tulee kun lystää.
------	-----------------------------------	-------------------

Linken ym. (1996, 216) mukaan saman sanan toistaminen voi tehdä tekstistä yksitoikkoista, mutta tässä aineistossa toistojen avulla ruututeksteihin luodaan sidosteisuutta, vaihtelevuutta ja ymmärrettävyyttä. Beaugranden ja Dresslerin (1981, 58) mukaan toistoa käytetään usein muun muassa oman näkemyksen korostamiseen tai vahvistamiseen, mutta tällaista toiston käyttöä ei ole havaittavissa aineistoni ruututeksteissä. Ymmärrettävyyden tekstuaalisten tunnusmerkkien kannalta on hyvä, että toistoja on useimmiten poistettu, sillä siten vältetään tekstin monisanaisuutta ja pitkävetisyyttä. Epäolennaisia tietoja on jätetty pois, mutta toisaalta käännöksissä on pyritty välittämään vain olennaisin tieto, mikä viittaa taas liian lyhyeen tekstiin. Ruututekstien täytyy kuitenkin olla lyhyitä niiden rajatun ajan ja tilan vuoksi.

5.3.2 Substituutio

Lähtötekstissä esiintyy noin 40 prosenttia enemmän substituutiota kuin kohdetekstissä. Silti yleisimmin lähtötekstin substituutio esiintyy myös kohdetekstissä, sillä kaikista lähtötekstin substituutioista 61,9 prosenttia esiintyy myös käännöksessä substituutiona. Lähtötekstin substituutioista 38,1 prosenttia ei esiinny käännöksessä. Toisaalta kaikista kohdetekstin substituutioista noin 14,4 prosenttia on sellaisia substituutioita, joita ei esiinny lähtötekstissä.

Substituutioon lukeutuu ylä- ja alakäsitteiden käyttö, joka on yleistä myös aineistossani. Esimerkissä 7 on kyse ylä- ja alakäsitteistä. Lähtötekstin *Kaffee* ja kohdetekstin *kahvi* ovat tässä tapauksessa yläkäsitteitä, joihin alakäsitteillä viitataan. Lähtötekstissä yläkäsite *Kaffee* toistuu kahdesti, mutta kohdetekstissä mainitaan ensin *päättöskahvit*, joka on tarkennettu alakäsite *kahvista*. Toinen alakäsite on lähtötekstin *Brühe* ja kohdetekstin *litku*, joilla on negatiivinen sävy. Sanat *Brühe* ja *litku* voivat tarkoittaa eri konteksteissa eri asioita, mutta tässä esimerkissä niillä viitataan yläkäsitteisiin *Kaffee* ja *kahvi*.

Esimerkki 7 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

37.	könnten wir doch eigentlich zum Abschluss noch einen Kaffee zusammen trinken	voisimme varmaan juoda tilaisuuden päättöskahvit .
38.	HERZOG Mit Kaffee meinen sie doch nicht etwa die grausame Brühe bei ihnen auf dem Revier?	Ette kai tarkoita kahvilla sitä kamalaa litkua täällä piirissä?

Synonyymeilla voidaan korvata elementtejä tekstissä ja niitä käyttämällä teksistä tulee vaihtelevampi. Esimerkissä 8 perättäisissä repliikeissä esiintyy synonyymit *Arbeitgeber* – *Chef* sekä *työnantaja* – *pomo*. Synonyymien käytöllä vältetään toistoa. *Chef* ja *pomo* ovat myös merkkimäärältään lyhyempiä sanoja verrattuna sanoihin *Arbeitgeber* ja *työnantaja*, joten niiden avulla tekstiä on tiivistetty. *Työnantaja* ja *pomo* eivät aina tarkoita samaa henkilöä, sillä pomolla voi olla työnantaja, mutta tässä kontekstissa nämä sanat ovat synonyymejä.

Esimerkki 8 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

101.	BERND Die ist doch gar nicht so einfach zu bekommen... THOMAS Sein Arbeitgeber hat den Antrag beim Arbeitsamt gestellt.	Se ei helittiä helposti. - Työnantaja hoiti hakemisen.
102.	BERND Sehr entgegenkommend. Ich würde mich nicht wundern, wenn sein Chef auch noch ein Verwandter von ihm wäre.	Ystävällistä. En ihmettelisi, vaikka pomo olisi Ozmanin sukulainen.

Substituutio voi koostua monesta eri tekijästä ja ne voivat ketjuttua monenkin repliikin mittaisiksi. Esimerkissä 9 lähtö- ja kohdetekstissä mainitaan sanat *Auto* ja *auto*, jotka on korvattu seuraavissa repliikeissä eri sanoilla. Lähtötekstissä *Auto* korvataan synonyymillä *Wagen*, pronomiinilla *er* ja pronominaaliadverbilla *damit*. Kohdetekstissä sana *auto* on korvattu seuraavissa repliikeissä demonstratiivipronomineilla *sitä*, *se* ja *sillä*.

Esimerkki 9 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

16.	STOLBERG Das ist Ihr Auto , Frau Beck.	Auto on teidän, rouva Beck.
17.	AMANDA BECK Das bestreite ich auch gar nicht. Aber ich bin den Wagen nicht gefahren.	En minä sitä kiistä, mutta en ajanut sitä .
18.	Er wurde mir gestern Nach[t] gestohlen.	Se varastettiin viime yönä.
19.	NICO Gestohlen! Klar doch. Ausgerechnet in der Nacht, in der ihr Ex-Mann damit über'n Haufen gefahren wird.	Totta kai. Sopivasti samana iltana, kun sillä ajettiin ex-miehen yli.

Erittäin yleinen substituution väline aineistossani on erilaisten pronomiinien käyttö korvaamassa jotain muuta elementtiä. Erityisen yleinen substituution muoto on erisnimen korvaaminen pronomiinilla tai päinvastoin, pronominin korvaaminen erisnimellä. Pronomineilla korvataan usein myös substantiiveja tai substantiivit korvavat pronomineja. Useimmiten substituutiossa käytettyjä pronomineja ovat demonstratiivi-, persoona-, relatiivi- ja kvanttoripronomininit. Esimerkissä 10 erisnimeä ei toisteta, vaan viittaussuhde luodaan pronomiinilla, jolla viitataan erisnimeen. Esimerkissä 10 erisnimi *Rolf* on sekä lähde- että kohdetekstissä korvattu sitä seuraavassa lauseessa pronomiinilla *ihn* ja

hänen. Pronominilla viitataan *Rolfiin* myös seuraavassa repliikissä, jossa käytetään pronomineja *er* ja *hän*. Samalla tekstiin luodaan sidosteisuutta, kun eri sanoilla viitataan samaan henkilöön.

Esimerkki 10 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

200.	HEYMANN Rolf hat sich richtig gegen diesen Fall gewehrt so hab' ich ihn noch nie erlebt	Rolf ei olisi millään ottanut juttua. Ei ollenkaan hänen tapaistaan.
201.	AXEL Vielleicht hat er einfach keine Lust, länger in der Provinz zu bleiben. Was ich gut verstehen kann! RIEDMANN Ja, du	Ehkä hän halusi pois maaseudulta, minkä ymmärrän hyvin. - Sinä kyllä.

Myös kokonaisia lauseita on aineistossani korvattu pronomineilla. Esimerkissä 11 vain kohdetekstissä esiintyy substituutiota, sillä ensimmäinen repliikki korvaantuu sitä seuraavassa repliikissä demonstratiivipronominilla *se*. Lähtötekstissä ei esiinny substituutiota, sillä lähtötekstin rakenne on erilainen kuin käänöksessä.

Esimerkki 11 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

42.	Da tauchte das Kokain das erste Mal auf. Neue Sorte... Kommt über Griechenland hier her.	Silloin alkoi tulla uudenlaista kokaiinia Kreikasta.
43.	SILVIA Und was ist die Verbindung zu Ivanov? ZENZ Es gab einen Schusswechsel, Piräus,	Miten se liittyy Ivanoviin? - Pireuksessa sattui välikohtaus.

Lähtö- ja kohdekielen välillä esiintyy myös substituutiota. Esimerkissä 12 lähtökielen sanonnan alku *wem der Schuh passt* on korvattu kohdekielellä sananlaskun alulla *se koira älähtää*. Kummasakin kielessä esiintyy vakiintuneen ilmauksen alku ja kummankin ilmauksen merkitys viittaa valittavaan henkilöön. Lähtökielistä sanontaa ei ole käännetty sanasta sanaan, vaan kohdekielestä on etsitty vastaavanlainen sanonta. Näin ollen tekstien välillä on substituutiota, sillä kohdekielen vakiintunut ilmaus on korvattu kohdekielen vakiintuneella ilmauksella, joten lähtö- ja kohdetekstien välilläkin on sidosteisuutta.

Esimerkki 12 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

204.	Wenn du weißt, was das ist! AXEL Ach, und du meinst, ich bin 'ne Quasselstrippe oder was?	Jos tiedät, mitä se on. - Tarkoitatko, että minä olen joku suupaltti?
205.	HEYMANN Wem der Schuh passt AXEL (lacht) RIEDMANN Also um wieder amtlich zu werden,	Se koira älähtää. - Mennään asiaan.

Ymmärrettävyyden tekstuaalisista tunnusmerkeistä substituutio edesauttaa ruututekstien sisäistä järjestystä, sillä substituution avulla lauseet ja virkkeet kytkeytyvät toisiinsa johdonmukaisesti, etenkin viittaussuhteiden ansiosta. Näin vastaanottajan on helpompi yhdistää yksittäiset ruututekstit yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, kun niiden välillä on sidosteisuutta. Substituutiolla on osuutensa myös lyhyiden ja tiivien kanssa, sillä esimerkiksi jonkin elementin korvaaminen sitä lyhyemmällä elementillä lyhentää ja tiivistää tekstiä. Samalla vältetään samojen elementtien toistoa.

5.3.3 Ellipsi

Ellipsiä esiintyy aineistossani kohdetekstissä enemmän kuin lähtötekstissä. Yhteensä ellipsiä esiintyy lähtötekstissä 15 tapauksessa ja kohdetekstissä 32 tapauksessa, eli kohdetekstissä esiintyy yli kaksi kertaa enemmän ellipsiä kuin lähtötekstissä. Yleisimmin kohdetekstissä esiintyy ellipsiä, mutta lähtötekstissä ei esiinny, sillä ellipsiä esiintyy vain kohdetekstissä noin 57,1 prosentissa kaikista aineiston ellipsiesiintymistä. Tämä selittää osittain sen, miksi kohdetekstissä esiintyy enemmän ellipsiä kuin lähtötekstissä. Noin 34,3 prosentissa kaikista ellipsiesiintymistä ellipsiä esiintyy sekä lähtö- että kohdetekstissä ja vain noin 8,6 prosentissa kaikista ellipsiesiintymistä ellipsiä esiintyy vain lähtötekstissä.

Yhteinen lauseenjäsen, joka on ellipsisissä jätetty pois, voi koostua yhdestä tai useammasta sanasta. Suurta eroa yhden ja useamman sanan välillä ei ole, sillä yhden sanan poistoa on 23 ja useampaa 24 kappaletta. Esimerkissä 13 on yksi sana, joka on poistettu. Replikeistä on poistettu sanat *Wagen* ja *auto*, jotka on mainittu edellisessä repliikissä. Näin ollen esimerkissä esiintyy ellipsiä, sillä lauseiden välillä on sama objekti, joka on jätetty jälkimmäisestä lauseesta pois.

Esimerkki 13 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

43.	NICO Fahren Sie auch ab und zu den Wagen Ihrer Frau?	Lainaatteko joskus vaimonne autoa?
44.	BENJAMIN BECK Ich hab' meinen eigenen Ø. Können wir jetzt gehen?	Minulla on oma Ø. Voimmeko mennä?

Useimmiten ellipsisissä poistettu elementti on substantiivi (esimerkki 13) tai verbi. Myös pronomineja on jätetty ellipsisissä pois niin lähtö- kuin kohdetekstissä. Esimerkissä 14 sekä lähtö- että kohdetekstissä esiintyy ellipsiä, sillä kummassakin on jätetty pronomini pois, sillä se on lauseiden subjekti ja samalla yhteinen lauseenjäsen kahdelle lauseelle. Lähtötekstin *sie wurde* on jätetty repliikin toisesta lauseesta pois, jolloin myös predikaatti on yhteinen lauseenjäsen. Kohdetekstissä vain prono-

mini *häntä* on lauseiden yhteinen lauseenjäsen ja se on jätetty toisesta lauseesta pois. Kohdetekstissä on kuitenkin yleisempää kuin lähtötekstissä jättää pronomini pois, kun se on subjektina.

Esimerkki 14 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

70.	FELIX HUSSMANN Ist sie auf Kaution raus? BENJAMIN BECK Sie wurde nur befragt, Ø nicht verhaftet.	Pääsikö hän takuita vastaan? - Häntä puhutettiin, Ø ei pidätetty.
-----	---	--

Toisinaan ellipsissä on jätetty erisnimi pois, kun se on yhteinen subjekti kahdelle tai useammalle lauseelle. Esimerkissä 15 *Benjamin Beck* on jätetty sekä lähtö- että kohdetekstissä pois kahdessa lauseessa. Tämä on mahdollista, sillä sama henkilö on puheenaiheena ja hän on lauseissa samana lauseenjäsenenä. Sekä lähtö- että kohdetekstissä erisnimi mainitaan repliikissä 74 ja ellipsiä esiintyy sitä seuraavissa kahdessa repliikissä. Siten ellipsiä voi olla myös pitemmällä tekstissä. Muitakin elementtejä on jätetty ellipsissä pois, kuten konnektiiveja, mutta harvemmin.

Esimerkki 15 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

74.	STOLBERG Haben Sie was über Beck? NICO Ja. Benjamin Beck , Moment...	Mitä Beckistä selvisi? - Benjamin Beck . Hetki.
75.	29 Jahre alt, in Trier geboren, Ø hat Architektur in Aachen studiert	29 vuotta, syntynyt Trierissä. Ø Opiskeli arkkitehdiksi Aachenissa.
76.	und Ø ist seit fünf Monaten verheiratet mit Amanda Kroll.	Ø Avioitui viisi kuukautta sitten Amanda Krollin kanssa.

Ellipsillä vältetään toistoa, joten se täyttää ymmärrettävyyden tekstuaalisten tunnusmerkkien kanalta lyhyiden ja tiivien kriteerit. Yhteisen lauseenjäsenen poistamisella lyhennetään ja tiivistetään tekstiä ilman että ymmärrettävyys kärsii. Ellipsi vaikuttaa myös sisäiseen järjestykseen, sillä ellipsin avulla lauseet ja virkkeet kytkeytyvät toisiinsa johdonmukaisesti, kun niillä on yhteinen lauseenjäsen. Vastaanottaja yhdistää elliptiset yksittäiset ruututekstit lähes automaattisesti yhteen ja näin ymmärrettävyyskin lisääntyy.

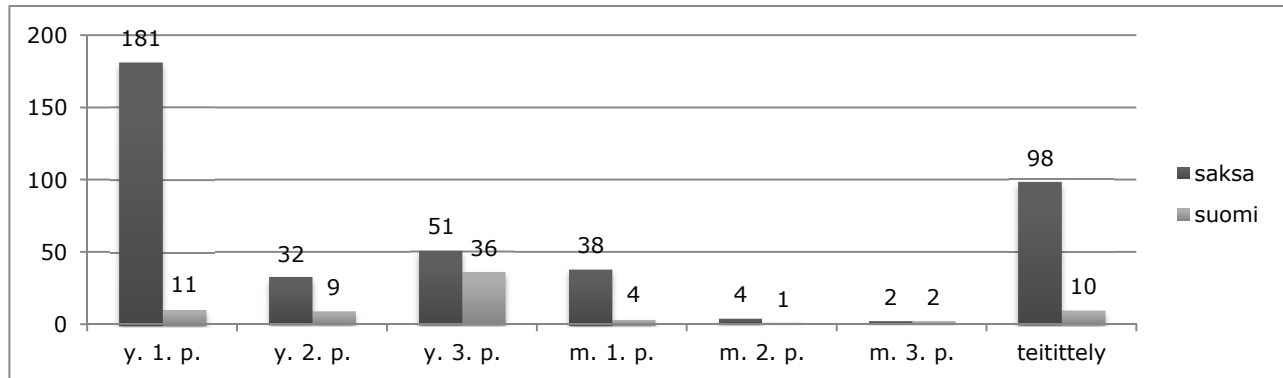
5.3.4 Pro-muodot

5.3.4.1 Pronominit

5.3.4.1.1 Persoonapronominit

Persoonapronominit muodostuvat persoonapronominien nominatiivimuodoista, kuten suomen *minä*, *hän* ja *te* sekä saksan *du*, *ihr* ja *Sie*. Tähän ryhmään kuuluvat myös sellaiset kohdekieliset no-

minatiiviset persoonapronominit, joihin on liitetty jokin suffiksi, kuten *tehän* tai *sinäkin*. Lähtökielisiä persoonapronominien nominatiivimuotoja on aineistossani yhteensä 406 kappaletta, kun taas kohdekielisessä aineistossa niitä on yhteensä vain 73 kappaletta.

Kuva 1. Persoonapronominien nominatiivimuodot lähtö- ja kohdetekstissä.

Aineistoni lähtöteksteissä yleisin persoonapronominien nominatiivimuoto on yksikön ensimmäinen persoona eli pronomini *ich* ja harvinaisin on monikon kolmas persoonapronomini eli *sie*. Pronomini *ich* on yleisin persoonapronominien nominatiivimuodoista, koska useimmiten puhuja puhuu itsestään tai omasta näkökulmastaan. Pronominin *sie* harvinaisuus johtuu siitä, että aineistossa ei käsitellä useampia persoonia. Kohdeteksteissä yleisin persoonapronominien nominatiivimuoto on yksikön kolmas persoonapronomini eli pronomini *hän* ja harvinaisin on monikon toinen persoonapronomini eli *te*. Pronomini *hän* on yleisin käänöksissä, sillä yksikön kolmanteen persoonaan viitataan useasti esimerkiksi uhrista tai epäilystä puhuttaessa. Pronominin *te* osuus on vähäisin kohdekielisessä aineistossa, sillä niitä ei esiinny paljon lähtökielisessä aineistossakaan.

Lähtökielisessä aineistossa esiintyy kokonaisuudessaan yli viisi kertaa enemmän persoonapronominien nominatiivimuotoja kuin kohdekielisessä aineistossa. Yhtenä syynä suureen eroon voidaan pitää kohdetekstin tiivistystä, sillä av-käännöksillä on rajattu tila ja aika ruudulla. Tiivistyksen myötä persoonapronominit eivät kokonaan katoa kohdetekstistä, sillä suomessa persoonapronominit voidaan ilmaista tiiviisti pelkällä verbin persoonapäätteellä (ISK 2005, 1218). Persoonapäätteiden käyttö onkin aineistossani hyvin yleistä, sillä 46,3 prosenttia kaikista lähtötekstin persoonapronomineista on käännetty siten, että persoonapronomini ilmenee käänöksessä persoonapäätteestä. Esimerkissä 16 lähtötekstissä esiintyy pronomini *ich*, mutta kohdetekstissä persoona ilmaistaan verbin persoonapäätteillä, *olen* ja *menen*. Mikäli kohdetekstissä olisi tässä esimerkissä käytetty myös persoonapronominia *minä*, teksti olisi pidempi ja se veisi vastaanottajalta enemmän luku-aikaa.

Esimerkki 16 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

68.	Ich bin müde, ich geh ins Bett.	Olen väsynyt. Menen nukkumaan.
-----	---	-----------------------------------

Kohdetekstistä on myös usein jätetty lähtötekstissä esiintyvä persoonapronomini kokonaan kääntämättä, noin 30 prosenttia kaikista lähtötekstin persoonapronomineista ei esiinny käännöksessä. Tähän on monia syitä, esimerkiksi tiivistys, jolloin muun muassa epäolennaisia tietoja jätetään pois käännöksestä. Yksi yleisimmistä persoonapronominin poiston syistä kohdetekstissä on kuitenkin passiivin käyttö, jolloin persoonapronomini ei ole näkyvissä. Etenkin *wir*-pronominin yhteydessä käytetään kohdetekstissä yllättävän paljon passiivia, 60,5 prosenttia kaikista lähtötekstin *wir*-pronomineista esiintyy käännöksessä passiivissa. Tämä selittyy sillä, että passiivin käyttö on yleistä puhutussa kohdekielellä, jolloin ruututeksteihin luodaan samalla puheen illuusiota. Esimerkissä 17 lähtökielen *wir brauchen* on käännöksessä muodossa *tarvitaan*.

Esimerkki 17 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

144.	DR. PERREITER Soll ich gleich? MARIA PERERITER Bitte	Aloitanko? - Ole hyvä.
145.	wir brauchen eine offizielle Todesbestätigung...	Tarvitaan virallinen kuolintodistus.

Muutamassa repliikissä kohdetekstiin se on lisätty persoonapronomini, vaikka lähtötekstissä sitä ei esiinny. Näissä kohdetekstin repliikeissä on pyritty selkeämpään ja ymmärrettävämpään muotoon, kuten esimerkissä 18. Siinä lähtötekstin repliikissä ei esiinny pronominia, vaan passiivinomainen rakenne *es geht hier um Mord*, jonka muotoa on muutettu käännöksessä niin, että siihen on lisätty pronomini *me*. Lähtötekstin rakenne on rutiininomainen ilmaus lähtökielellä, joka on käännetty aktiivimuodossa kohdetekstiin, jotta vastaanottajan olisi helppo lukea ja ymmärtää teksti.

Esimerkki 18 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

79.	Herr Kaymaz... es geht hier um Mord. Das ist Ihnen hoffentlich klar.	Kaymaz, me tutkimme murhaa. Ymmärrätekö?
-----	--	--

21,9 prosenttia kaikista lähtötekstin persoonapronominien nominatiivimuodoista esiintyy käännöksessä persoonapronominien nominatiivimuotoina tai niiden taipuneina sijamuotoina. Useimmiten käännöksessä esiintyvät persoonapronomininit ovat myös lähtötekstissä persoonapronomineja, sillä niitä on 79,5 prosenttia kaikista kohdetekstin persoonapronomineista. Toisinaan kielellisistä eroista johtuen kohdekielellä on persoonapronominin taipunut sijamuoto, vaikka lähtökielellä on persoonapronominin nominatiivimuoto, kuten esimerkissä 19. Siinä lähtökielellä on persoonaprono-

minin nominatiivimuoto *er*, mutta kohdekielessä on sijamuodossa taipunut persoonapronomini *hänellä*.

Esimerkki 19 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

100.	BERND Ist Ozman nicht Asyl-Bewerber? THOMAS Ja, aber er hat eine Arbeits-Erlaubnis.	Eikö hän ole turvapaikanhakija? - Hänellä on työlupa.
------	---	---

Kohdekielen persoonapronominien nominatiivimuotojen vähäisen esiintymismäärän vuoksi ne saavat esiintyessään toisinaan painokkaamman sävyn. Näin ollen ruututeksteissä kohdekielen persoonapronominien nominatiivimuodot toimivat puheen tehokeinona. Esimerkissä 20 pronomini *sinä* saa painokkaan sävyn ja se korostuu entisestään, kuin jos repliikki olisi vain *mitä teet pojalleesi*.

Esimerkki 20 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

88.	ROSA SEINACH Kati, was tust du deinem Sohn an!?	Mitä sinä teet pojalleesi?
-----	---	-----------------------------------

Lähtötekstissä esiintyy persoonapronominien lisäksi myös saksan puhekielelle tyypillisiä määräisen artikkelin näköisiä pronomineja (*der, das, die*), joilla viitataan henkilöihin. 37,5 prosentissa tapauksista lähtökielen henkilöön viittaavan määräisen artikkelin näköinen pronomini on korvattu kohdekielessä pronominilla. Esimerkissä 21 kohdekielessä esiintyy *der*, joka on korvattu kohdekielessä pronominilla *hän*.

Esimerkki 21 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

126.	FRANZ WIMMER Ja, schon fast zwanzig Minuten! Wo bleibt denn Dr. Perreiter?	Kohta 20 minuuttia. Missä tohtori Perreiter viipty?
127.	SPURENSICHERER Ganz ruhig, Franz Der kann doch bloss seinen Tod feststellen	Rauhallisesti, Franz. Hän voi vain todeta kuoleman.

Harvemmin lähtökielen persoonapronominien nominatiivimuodot on korvattu kohdetekstissä jollain muulla elementillä, sillä näiden osuus kaikista lähtötekstin persoonapronominien nominatiivimuodoista on 2,2 prosenttia. Vain kolmannen persoonan persoonapronomit on korvattu käännöksessä jollain muulla elementillä kuin persoonapronominilla. Tällaisia elementtejä ovat aineistossani puhuttelulisäykset, demonstratiivipronomini ja substantiivit. Korvauksella on pyritty lisäämään ruututekstin ymmärrettävyyttä, kuten esimerkissä 22. Esimerkin viimeisessä repliikissä lähtötekstin persoonapronomini *sie* on korvattu kohdetekstissä substantiivilla *kulkue*, sillä viittaus tapahtuu henkilöihin, jotka on mainittu muutama repliikki aiemmin ja niiden välillä on asioitu hehkuviinikojuilla.

Vielä henkilöitä aiemmin on mainittu *kulkue*, jolla viitataan viimeisessä repliikissä myös edellä mainittuihin henkilöihin.

Esimerkki 22 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

60.	MARIA PERREITER Heut' ist doch unser berühmtes „Buttnmandllaufen“ ...	Tänään on kuuluisa baijerilainen paholaispukkien kulkue.
65.	Deswegen zieht jedes Jahr am Nikolaustag der heilige Nikolaus	Joka vuosi Nikolauksen päivänä Pyhä Nikolaus lähtee liikkeelle -
66.	mit seinen unheiligen Gesellen, den Buttnmandln und Kramperln los	apureidensa, pahojen pukkien ja Ruprecht-renkien kanssa.
72.	STANDLFRAU Bitt' schön MARIA PERREITER Ja, wenn sie durch's Dorf ziehen mit ihren Ketten und Glocken,	Kun kulkue vaeltaa kylän läpi ketjuineen ja kelloineen, -

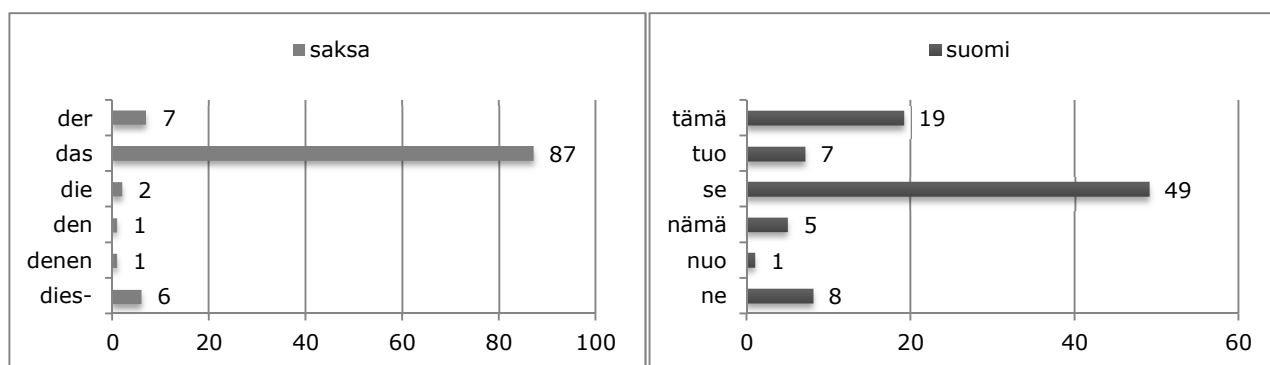
Harvoin myös kohdetekstissä esiintyvä persoonapronomini on korvannut jonkin muun lähtötekstissä esiintyvän kielellisen elementin, sillä niiden osuus on 4,1 prosenttia. Lähtötekstin muita elementtejä, jotka kohdetekstissä on korvattu persoonapronominilla, ovat substantiiveja tai erisnimiä. Esimerkissä 23 lähtötekstin *der Tote* on korvattu kohdetekstissä persoonapronominilla *hän*, sillä kohdetekstiä on tiivistetty. Persoonapronominilla luodaan myös sidosteisuutta edelliseen repliikkiin, sillä *hän* viittaa sanaan *rekkakuskin*.

Esimerkki 23 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

44.	griechische Polizei erschießt einen Mann... Er wollte 600 kg Kokain in einem Container abholen.	Poliisi ampui rekkakuskin, jolla oli kontissa 600 kiloa kokaiinia.
45.	SILVIA Und der Tote arbeitete für Ivanov? ZENZ Korrekt.	Oliko hän Ivanovin miehiä? - Oli.

5.3.4.1.2 Demonstratiivipronomit

Demonstratiivipronomineilla luodaan sidosteisuutta tekstiin, sillä niillä viitataan johonkin asiaan tai henkilöön tekstissä. Niillä vältetään myös toistoa. Lähtökielisessä aineistossa esiintyy enemmän demonstratiivipronomineja kuin kohdekielisessä, sillä lähtötekstissä niitä on yhteensä 108 ja kohdetekstissä 89. Aineistossani demonstratiivipronomineilla esitettyjä viittaussuhteita löytyy niin tekstin elementtien kuin tekstin ja kuvan väliltä.

Kuva 2. Lähtö- ja kohdetekstin demonstratiivipronomininit.

Yleisin lähtötekstin demonstratiivipronomini on *das*, jonka osuus kaikista lähtötekstin demonstratiivipronomineista on 80,6 prosenttia. Muita lähtökielisiä demonstratiivipronomineja esiintyy suhteellisen vähän aineistossa. Kohdetekstin demonstratiivipronomineja ovat *tämä*, *tuo*, *se*, *nämä*, *nuo*, *ne* sekä näiden taivutetut muodot. Kohdetekstin yleisin demonstratiivipronomini on *se* ja sen taivutetut muodot. Sen osuus kaikista kohdekielisisistä demonstratiivipronomineista on 55,1 prosenttia. Vähiten esiintyy pronominia *nuo*, sillä sitä esiintyy vain kerran kohdekielisessä aineistossa.

Kaikista lähtökielisisistä demonstratiivipronomineista 35,2 prosenttia on käännetty demonstratiivipronomineiksi kohdetekstissä. Esimerkissä 24 *die* viittaa aiemmassa repliikissä mainittuun sanaan *Arbeits-Erlaubnis*. *Die* on kohdekielessä demonstratiivipronominina *se*, jolla viitataan samoin edellisen repliikin sanaan *työlupa*.

Esimerkki 24 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

100.	BERND Ist Ozman nicht Asyl-Bewerber? THOMAS Ja, aber er hat eine Arbeits-Erlaubnis .	Eikö hän ole turvapaikanhakija? - Hänellä on työlupa .
101.	BERND Die ist doch gar nicht so einfach zu bekommen... THOMAS Sein Arbeitgeber hat den Antrag beim Arbeitsamt gestellt.	Se ei heltä helposti. - Työnantaja hoiti hakemisen.

Suurinta osaa (63,9 prosenttia) lähtökielen demonstratiivipronomineista ei ole käännetty lainkaan, vaan ne on jätetty pois käännöksestä. Tämä selittää osittain sen, että lähtötekstissä esiintyy enemmän demonstratiivipronomineja kuin kohdetekstissä. Demonstratiivipronominien kääntämättä jättäminen johtuu valtaosin tiivistämisestä. Esimerkissä 25 lähtötekstin pronominia *diesen* ei esiinny käännöksestä. Se on jätetty pois, sillä käänнос on jo muutenkin lähes maksimimittainen ilman demonstratiivipronominia *tätä*. Pronomini ei ole tässä tapauksessa välttämätön, sillä asiayhteydestä selviää, että kyse on juuri tästä tietystä jutusta.

Esimerkki 25 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

200.	HEYMANN Rolf hat sich richtig gegen diesen Fall gewehrt so hab' ich ihn noch nie erlebt	Rolf ei olisi millään ottanut juttua. Ei ollenkaan hänen tapaistaan.
------	---	---

Demonstratiivipronomineja on käytetty sekä itsenäisesti että artikkelimaisena substantiivin yhteydessä. Yleisimmin demonstratiivipronomini esiintyy kohdekielellä itsenäisesti, 70,8 prosentissa tapauksista. Tähän määrään ei ole liitetty ihmiseen viittaavia yksittäin esiintyviä demonstratiivipronomineja. Käsittelen demonstratiivipronominien käyttöä artikkelimaisessa muodossa artikkeleita käsittelevässä kappaleessa 5.3.6. Demonstratiivipronomineja käyttämällä voidaan tiivistää tekstiä, mutta myös luoda sidosteisuutta tekstiin. Esimerkissä 26 jälkimmäisessä repliikissä itsenäisesti esiintyvät pronominit *sen* ja *das* ovat lyhyitä ilmauksia, jotka viittaavat edelliseen repliikkiin.

Esimerkki 26 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

159.	MARIA PEREITER Deswegen wollt' ich ja, dass sie dabei sind. Sozusagen als objektive Instanz	Siksi pyysin teidät tavallaan objektiiviseksi viranomaiseksi.
160.	HERZOG Ja, aber das hätt' ich gerne vorher gewusst!	Olisin halunnut tietää sen etukäteen.

Lähtötekstin demonstratiivipronominit käännetään niiden kohdekielisiksi vastineiksi, mutta myös muita lähtökielen elementtejä on korvattu kohdetekstissä demonstratiivipronomineilla. Esimerkiksi lähtökielen persoonapronomini on korvattu kohdekielellä demonstratiivipronominilla, kuten esimerkissä 27. Siinä viimeisessä repliikissä lähtökielen *er* on korvattu käännöksessä demonstratiivipronominilla *se* tarkoittamaan aikaisemmin mainittua *Leon Krollia*. Demonstratiivipronominin käyttö käännöksessä luo puheen illusion, sillä pronominin *se* käyttö on yleistä suomen puhutussa kielessä (ISK 2005, 712).

Esimerkki 27 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

106.	STOLBERG Guten Tag. TRAINER Frei machen! STOLBERG Wir suchen Leon Kroll .	Päivää. Me etsimme Leon Krollia .
108.	TRAINER Was hat er denn jetzt wieder angestellt?	Mitä se taas on tehnyt?

Demonstratiivipronomineilla voidaan viitata niin asioihin kuin ihmisiin ja niiden käytöllä luodaan myös sidosteisuutta tekstin ja kuvan välille. Tällöin demonstratiivipronomini ei viittaa tekstissä mainittuihin asioihin tai henkilöihin, vaan viittauskohde on näkyvissä ruudussa. Esimerkissä 28

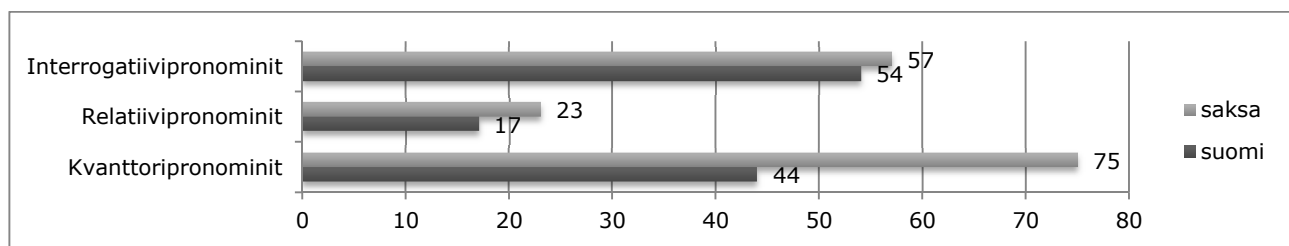
kuvassa taka-alalla seisoo kolme henkilöä, joihin viitataan lähtötekstissä sanalla *das* ja kohdetekstissä sanalla *nuo*. Sidosteisuutta syntyy siis kuvan ja tekstin välille, sillä sanat viittaavat kuvassa näkyviin henkilöihin.

Esimerkki 28 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

25.	Wer ist das da drüben?	Keitä nuo ovat?
-----	-------------------------------	------------------------

5.3.4.1.3 Muut pronomini muodot

Muihin pronomini muotoihin kuuluvat tässä tutkimuksessa interrogatiivi-, relatiivi- ja kvanttoripronomininit. Käsittelen niitä samassa kappaleessa, sillä pääsääntöisesti näiden lähtö- ja kohdetekstin pronominiin ei ole suurta eroa, lukuun ottamatta kvanttoripronominiin muutamaa poikkeusta, joiden vuoksi kvanttoripronominiin lähtö- ja kohdeteksti eroavat enemmän kuin interrogatiivi- ja relatiivipronomininit.

Kuva 3. Muita pronomini muotoja lähtö- ja kohdetekstissä.

Interrogatiivi- ja relatiivipronominiin esiintymismäärissä erot lähtö- ja kohdetekstin välillä ovat vain muutaman pronominiin luokkaa, sillä yleisimmin lähtökielen pronomini esiintyy sen kohdekielisenä vastineena käännöksessä. Tämä selittää osittain suhteellisen tasaiset pronomini esiintymät lähtö- ja kohdekielen välillä. Näin ollen viittaussuhteet ja siten sidosteisuus eivät juuri muutu käännettäessä. Erot lähtö- ja kohdekielisten pronominiin esiintymisessä selittyvät poistoilla, lisäyksillä ja korvauksilla, joilla on pyritty tiivistämään sekä sujuvoittamaan kohdetekstiä ja lisäämään sen ymmärrettävyyttä. Vähäiset erot ja pronominiin esiintyminen lähes aina niiden vastineina kohdetekstissä eivät anna merkittäviä tuloksia tutkimukseni kannalta, joten en käsittele interrogatiivi- ja relatiivipronomineja tämän tarkemmin.

Sitä vastoin eroja esiintyy enemmän kvanttoripronomineissa, vaikka nekin on usein käännetty niiden kohdekieliseksi vastineiksi. 46,7 prosenttia kaikista lähtökielen kvanttoripronomineista saa myös kohdetekstissä vastineekseen kvanttoripronominiin. Kielten eroavaisuuksista johtuen lähtökielen kvanttoripronomini on toisinaan käännetty joksikin toiseksi kvanttoripronominiksi, joka ei ole

lähtökielisen kvanttoripronominin kohdekielinen vastine. Toisinaan lähtötekstissä esiintyy kvanttoripronomini, mutta kohdetekstissä esiintyy jokin muu kielellinen elementti. Tilanne voi olla myös päinvastainen, jolloin kohdetekstissä esiintyy kvanttoripronomini, mutta lähtötekstissä on jokin muu elementti.

Eroja syntyy lähtö- ja kohdetekstin välille poistojen myötä, sillä 49,3 prosenttia kaikista lähtökielen kvanttoripronomineista ei esiinny käännöksessä. Useimmiten poisjätöjen syynä on tiivistys ja toisinaan tiivistyksen myötä tapahtuvat muutokset rakenteissa. Esimerkissä 29 kohdetekstissä ei esiinny kvanttoripronominia, vaikka lähtötekstissä esiintyy kvanttoripronomini *anderen*, sillä tekstiä on tiivistetty ja kvanttoripronomini on jäänyt pois käännöksestä.

Esimerkki 29 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

40.	Das sehe ich genauso. Aber mein Schreibtisch ist voll mit anderen Fällen. Ich finde, der Kollege Zenz sollte das machen.	Minulla on kädet täynnä. Tämä on Zenzin heiniä.
-----	---	--

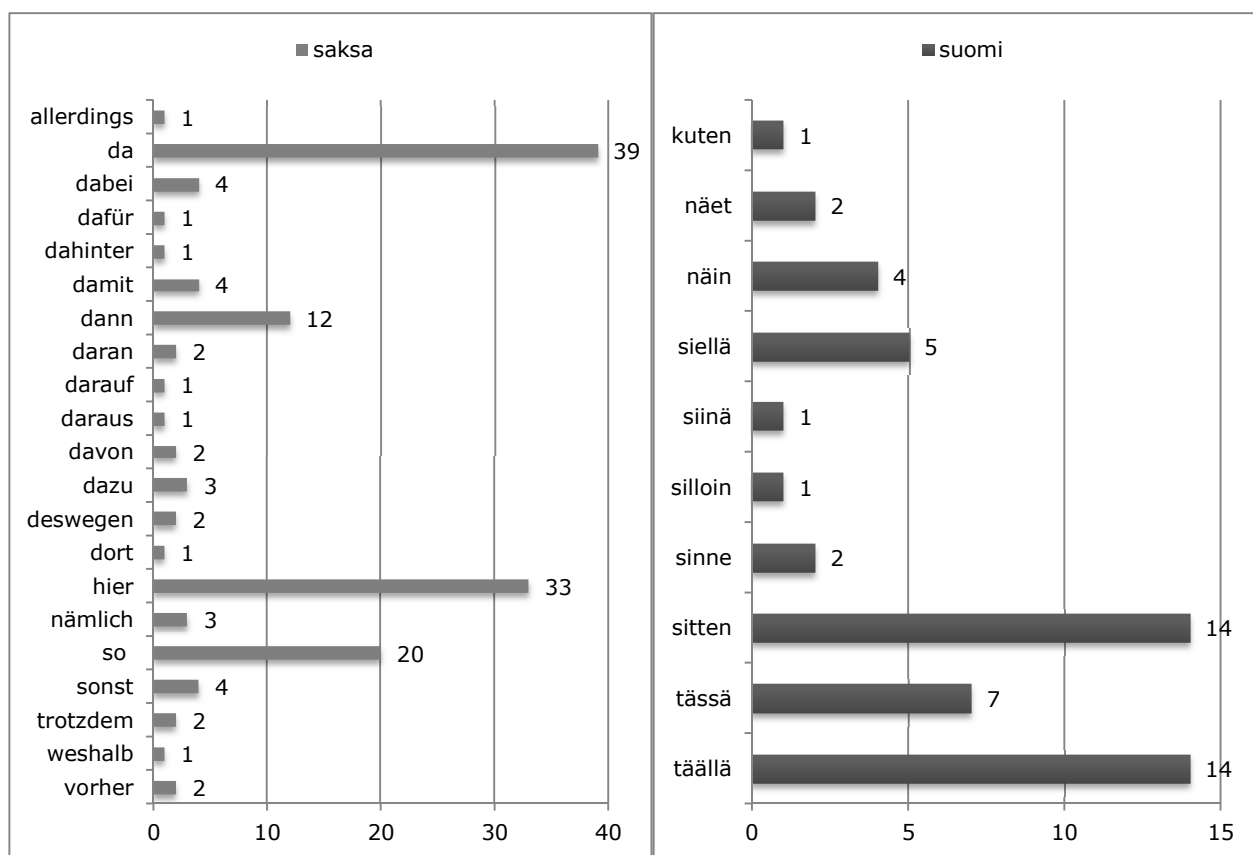
Poistojen lisäksi myös lähtö- ja kohdekielten väliset kulttuuriset ja kielelliset eroavaisuudet sekä kääntäjän ratkaisut vaikuttavat kvanttoripronominien poisjääntiin käännöksistä. Lähtökielisistä kvanttoripronomineista *jemand*, *man*, *manch* ja *niemand* ovat sellaisia, joilla ei ole lainkaan suomenkielistä vastinetta kohdekielisessä aineistossa. *Man* on tässä ryhmässä erityinen, sillä kohdekielessä ei ole muutenkaan varsinaista kohdekielistä vastinetta. Esimerkissä 30 kohdekielessä esiintyy kvanttoripronomini *man*, jonka välittämä ilmaus on käännetty passiivilla kohdetekstissä.

Esimerkki 30 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

140.	VASCO Jetzt tue einmal, was man Dir sagt, verdammt noch mal. Auf Papa...	Tee kerrankin, mitä käsketään. Isän muistolle.
------	---	---

5.3.4.2 Proadverbit

Kielellisten eroavaisuuksien vuoksi aineiston proadverbit on jaettu kielittäin omiin taulukoihinsa, sillä monet kohdekieliset adverbit sopisivat merkitykseltään monen lähtökielisen proadverbin kohdekieliseksi vastineeksi. Toisinaan lähtökielinen proadverbi on käännöksessä jonkin muun sanaluokan edustaja, esimerkiksi lähtökielen proadverbi on käännöksessä konnektiivi. Lähtökielisessä aineistossa on paljon myös sellaisia proadverbejä, joille ei ole kohdekielellä proadverbivastinetta.

Kuva 4. Lähtö- ja kohdetekstin proadverbit.

Lähtötekstissä esiintyy proadverbejä määrällisesti 2,7 kertaa enemmän kuin käänöksessä, sillä lähtötekstissä esiintyy yhteensä 139 proadverbiä ja kohdetekstissä yhteensä 51. Lähtötekstissä on myös yhteensä 21 erilaista proadverbiä, kun taas kohdetekstissä niitä esiintyy yhteensä 10 kappaletta. Yleisin lähtökielen proadverbeistä on *da*, sillä sen osuus kaikista lähtökielen proadverbeistä on 28,1 prosenttia. Kohdekielen yleisimmät proadverbit ovat *sitten* ja *täällä*, joiden kummankin osuus kaikista kohdekielen proadverbeistä on 27,5 prosenttia.

Yleisimmin (61,2 %) lähtökielisiä proadverbejä ei ole käännetty kohdetekstiin, mistä valtaosin johtuvat myös määrälliset eroavaisuudet lähtö- ja kohdetekstin välillä. Monella lähtökielen proadverbilla ei ole varsinaista kohdekielistä vastinetta, sillä kielten välillä on eroja esimerkiksi *siinä*, kuinka ne muodostavat proadverbejä. Myös tiivistämisen vuoksi monia lähtökielen proadverbejä ei ole käännetty kohdetekstiin. Toisinaan kohdetekstin sidosteisuus kuitenkin kärsii, kun proadverbi on jätetty pois käännöksestä tiivistämisen vuoksi. Esimerkissä 31 kohdetekstissä esiintyy konjunktiionaaliadverbialia *deswegen*, joka viittaa edellisen repliikkiin. Kohdetekstissä ei esiinny viittaussuhdetta edelliseen repliikkiin ilmaisevaa elementtiä. Siten esimerkin käänнос ei ole yhtä sidosteinen kuin lähtöteksti.

Esimerkki 31 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

64.	MARIA PERREITER Hallo Ursprünglich diente er dazu böse Geister zu vertreiben, wie die meisten dieser Bräuche.	Alun perin karkotettiin pahoja henkiä niin kuin oli tapana.
65.	Deswegen zieht jedes Jahr am Nikolaustag der heilige Nikolaus	Joka vuosi Nikolauksen päivänä Pyhä Nikolaus lähtee liikkeelle -

Lähtökieliset proadverbit on käännetty kohdekielisiksi proadverbeiksi 24,5 prosentissa kaikista lähtökielen proadverbeistä. Toiset lähtökieliset proadverbit esiintyvät käänöksessä joka kerta samana proadverbinä, kuten lähtökielen *dann* proadverbinä on käännetty aina proadverbiksi *sitten*, kuten esimerkissä 32. Proadverbi *dann* viittaa tässä esimerkissä edellisessä repliikissä kerrotun asian jälkeen tapahtuvaan asiaan, kuten myös *sitten*. Toiset lähtökieliset proadverbit voidaan kääntää kohdetekstissä eri proadverbeiksi, kuten proadverbi *hier*. Kontekstilla on paljon merkitystä siihen, käännetäänkö *hier* proadverbiksi *täällä* vai *tässä*.

Esimerkki 32 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

195.	MARIA PERREITER Wir fahren auf's Revier und ich stell' sie den Kollegen vor. Also denen, die sie noch nicht kennen.	Ajetaan piiriin, ja esittelen teidät. Niille, joita ette tunne.
196.	Und dann ziehe ich mich aus den Ermittlungen zurück....	Sitten vetäydyn tutkinnasta.

Lähtökielen proadverbit on korvattu kohdetekstissä joillain muilla kohdekielisillä elementeillä 14,4 prosentissa kaikista lähtökielen proadverbiesiintymistä. Yleisimmin muun elementin käyttämisellä on käänöksessä pyritty selkeyteen ja siihen, että teksti olisi ymmärrettävää vastaanottajalle. Esimerkiksi viittaussuhteita on selkeytetty siten, että lähtötekstissä esiintyvä proadverbi on korvattu käänöksessä viitattavan elementin toistolla. Toisinaan proadverbien korvauksella on muutettu viestin sisältöä. Esimerkissä 33 *damit* viittaa lauseen edeltävään osaan eli *Er hat sich um Ihre Arbeits-Erlaubnis gekümmert*. *Damit* voidaan ymmärtää tarkoittavan kohdekielellä *siten* tässä kontekstissa, jolloin lauseenosien välille syntyy syy-seuraussuhde. Käänöksessä kuitenkin esiintyy konjunktio *eli* sanan *siten* sijaan, jolloin kohdetekstissä ei ole kyse syy-seuraussuhteesta, vaan lauseenosat ovat yhdenvertaiset. Kohdetekstin konjunktioilla *eli* ei ole lähtötekstin *damit* tapaan viittaussuhdetta.

Esimerkki 33 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

126.	Er hatte Sie in der Hand. Er hat sich um Ihre Arbeits-Erlaubnis gekümmert und damit Ihre Familie ernährt	Olette hänen armoillaan. Hän hankki työluvan eli ruokki perheenne.
------	---	--

Aineistoni kaikista kohdekielisistä proadverbeistä 17,6 prosenttia on sellaisia, että lähtötekstissä ei esiinny proadverbiä. Toisinaan kohdetekstiin lisätty proadverbi on korvannut jonkin muun lähtökielisen elementin. Proadvebin lisäämisellä kohdetekstiin luodaan tekstiin lisää sidosteisuutta ja kohde-

tekstiä pyritään tekemään ymmärrettävämmäksi vastaanottajalle. Esimerkissä 34 kohdetekstissä esiintyy proadverbi *sinne*, mutta lähtötekstissä proadverbiä ei esiinny edes edellisessä repliikissä. Esimerkissä on kyse puhelinkeskustelusta, joten mahdollisesti ymmärrettävyyden vuoksi proadverbi *sinne* on lisätty käännökseen. Lähtötekstissä voi esiintyä myös jokin muu elementti, jonka proadverbi korvaa kohdetekstissä.

Esimerkki 34 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

180.	HERZOG Warum uns? Warum nicht Traunstein?	Miksi meiltä? Miksei Traunsteinista?
181.	DEZERNATSLEITER Herr Herzog, was ist los? Die haben ausdrücklich nach ihnen verlangt.	Mistä on kyse? He vaativat sinne nimenomaan teitä.

5.3.4.3 Proadjektiivit

Lähtökielisessä aineistossa esiintyy vain yksi proadjektiivi, kohdekielisessä niitä esiintyy seitsemän kappaletta. Lähtökielen ainoa proadjektiivi esiintyy myös käännöksessä proadjektiivina, muut kohdekielen proadjektiivit ovat tiivistettyjä muotoja lähtökielen kielellisistä elementeistä.

	KETTU	SYYTTÄJÄ	STOLBERG
Lähtökieli	-	solche (1 kpl)	-
Kohdekieli	sikäläisiltä (1 kpl)	tällaiset (1 kpl)	tuollaista (1 kpl)
	meikäläinen (1 kpl)	täkäläisen (1 kpl)	millaiset (1 kpl)
		uudenlaista (1 kpl)	

Taulukko 5. Lähtö- ja kohdetekstin proadjektiivit.

Lähtökielen ainoa proadjektiivi *solche* viittaa keskustelussa käyneeseen monimutkaiseen tutkintaan, jossa murhaan saattaa yhdistyä myös huumetutkinta. Esimerkissä 35 *solche* on käännetty myös proadjektiiviksi *tällaiset*, jolla viitataan *solchen* tapaan käsitteillä olevaan tutkintaan.

Esimerkki 35 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

49.	BERND Na, es bleibt natürlich die Frage, ob der Mord wirklich mit den Drogen zu tun hatte.	Ei ole täysin varmaa, liittykö surma huumeisiin.
52.	Das wollte ich damit nicht sagen. Ich meine nur, solche Ermittlungen sind sehr komplex und langwierig	Tällaiset jutut ovat pitkiä ja mutkikkaita.

Kohdetekstissä esiintyy proadjektiiveja, sillä niillä on usein tiivistetty tekstiä. Proadjektiiveilla voidaan ilmaista yhdellä sanalla tiiviisti haluttu asia ja samalla luoda myös puheen illuusio ruututeksteihin. Proadjektiivien avulla tekstistä on myös tehty kohdekielellä sujuvampaa. Esimerkissä 36

proadjektiivi *uudenlaista* on vertailupronominikantainen proadjektiivi ja se on tiiviimpi kuin lähtötekstin *neue Sorte*, jonka proadjektiivi on korvannut käännöksessä. Lähtöteksti on katkonaista, mutta käännöksessä tekstiä on yhdistelty ja tiivistetty, osittain proadjektiivin ansiosta, jotta teksti olisi sujuvampaa kohdekielellä.

Esimerkki 36 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

42.	Da tauchte das Kokain das erste Mal auf. Neue Sorte... Kommt über Griechenland hier her.	Silloin alkoi tulla uudenlaista kokaiinia Kreikasta.
-----	---	--

Proadjektiivi *millaiset* on interrogatiivipronominikantainen proadjektiivi, joka esimerkissä 37 korvaa interrogatiivisen proadverbin *wie*. Proadjektiivilla *millaiset* saadaan tiivistettyä tekstiä, vaikka merkkimäärältään se on suhteellisen pitkä sana. Kohdetekstin rakennetta on muutettu, jolloin kohdetekstistä on tullut tiiviimpää.

Esimerkki 37 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

128.	Wie standen die beiden eigentlich nach der Trennung zueinander?	Millaiset heidän välinsä olivat eron jälkeen?
------	--	---

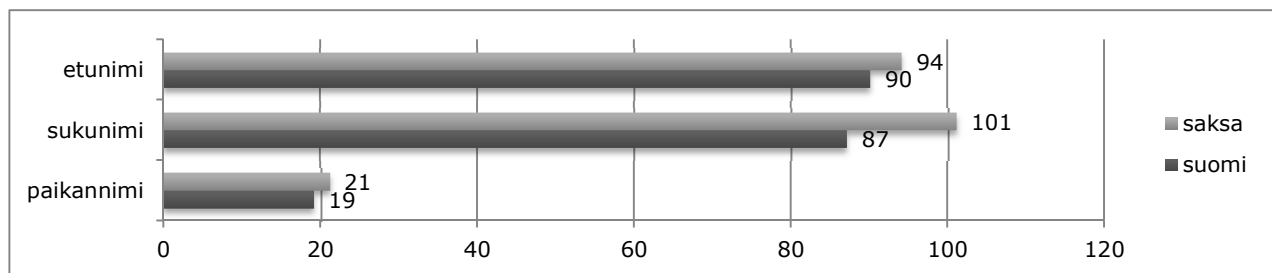
Kaikki pro-muodot täyttävät ymmärrettävyyden tekstuaalisia tunnusmerkkejä. Pro-muotoja esiintyy runsaasti käännöksissä ja niiden avulla ruututekstejä on selkeytetty. Niin pronominit, proadverbit kuin proadjektiivitkin täyttävät yksinkertaisuuden kriteerit, sillä ne ovat yleiskielisiä ja havainnollisia sanoja. Pro-muodot ovat myös lyhyitä, tiiviitä ja ytimekkäitä ilmaisuja. Pro-muotoja käytettäessä vältetään myös toistoa, jolloin tekstistä ei tule liian monisanaista. Lauseita ja virkkeitä kytketään johdonmukaisesti toisiinsa pro-muodoilla, jotka edesauttavat ruututekstien ymmärrettävyyttä myös sisäisen järjestyksen kautta. Pro-muotojen avulla vastaanottajan on helppo yhdistää yksittäisiä ruututekstejä ehyeksi kokonaisuudeksi, jolloin käännöstä on helpompi seurata ja ymmärtää.

5.3.5 Puhuttelulisäykset

5.3.5.1 Erisnimet

Erisnimiä käytetään paljon puhutussa kielessä, joten niillä on oleellinen osa myös av-käännöksissä. Erisnimet käännöksissä luovat tekstiin sidosteisuutta, sillä nimien avulla vastaanottaja pystyy esimerkiksi liittämään asioita yhteen. Erisnimillä voidaan myös parantaa ymmärrettävyyttä, esimerkiksi erisnimen käyttö yksikön kolmannen persoonan pronominin sijaan voi helpottaa ymmärtämistä, kun puhutaan monesta ihmisestä yhtäaikaaisesti. Toisaalta *hän*-pronominin käyttö on usein tiiviimpi tapa ilmaista asia av-käännöksissä. Erisnimiä ei välttämättä tarvitse aina edes kirjoittaa av-

käännöksiin, sillä vastaanottajan voidaan olettaa erottavan nimen ääninauhalta tai ymmärtävän kuvan perusteella, kenestä puheesta tai puheen vastaanottajasta on kyse.

Kuva 5. Lähtö- ja kohdetekstin erisnimet.

Erisnimiä esiintyy aineistossani sekä lähtö- että kohdetekstissä, mutta lähtöteksteissä esiintyy määrällisesti hieman enemmän (noin 10 prosenttia) erisnimiä kuin käännöksessä. Yksittäisten erisnimien määrällisen esiintymisen suhteen lähtö- ja kohdetekstien välillä ei ole kovin suuria eroja. Suurimmalta osin tiettyjä erisnimiä esiintyy saman verran sekä lähtö- että kohdeteksteissä, sillä lähtötekstissä mainittu erisnimi esiintyy yleisimmin myös käännöksessä erisnimenä (82,1 prosentissa erisnimiesiintymistä), kuten esimerkissä 38.

Esimerkki 38 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

159.	STOLBERG Catharina hat eine Zeugin aufgetrieben,	Catharina löysi todistajan, -
------	--	--------------------------------------

Erisnimien esiintymistä ruututeksteissä puoltaa se, että nimi kuullaan usein selvästi, joten se kannattaa kirjoittaa näkyviin helpottamaan käännöksen vastaanottamista. Erisnimen kirjoittaminen voimistaa myös ruututekstien sidosteisuutta, sillä vastaanottaja pystyy kuulemalla ja näkemällä yhdistämään nimen sen oikeaan omistajaan. Henkilöistä puhuttaessa voidaan käyttää koko nimeä tai vain etu- tai sukunimeä. Yleisimmin (82,9 prosentissa tapauksista) lähtötekstissä esiintynyt koko nimi esiintyy myös käännöksessä koko nimenä. Ruututeksteissä täytyy huomioida myös rajattu tila ja aika, joten aina ei voi kirjoittaa lähtötekstissä mainittua koko nimeä käännökseen näkyviin. Silloin kohdetekstiä täytyy tiivistää esimerkiksi käyttämällä vain toista nimeä, kuten esimerkissä 39.

Esimerkki 39 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

197.	HERZOG Haben sie die Kollegen über ihre Beziehung zu Gerald Aschauer aufgeklärt? MARIA PERREITER Ja	Oletteko kertonut työtovereillenne suhteestanne Aschaueriin ? - Olen.
------	--	--

Esimerkissä 39 käännöksestä on tiivistetty nimi *Gerald* pois, mutta asia käy ilmi myös pelkästä sukunimestä. Aineistossani tilanne on toisinaan päinvastainen esimerkin 39 kanssa, sillä muutamassa repliikissä lähtötekstissä on käytetty vain toista erisnimeä ja käännöksessä koko nimeä. Näitä tilanteita havainnollistaa esimerkki 40, jossa lähtötekstissä on mainittu *Frau Beck* ja käännöksessä *Amanda Beck*. Lähtökielellä on käytetty sukunimen ohella luokkanimeä *Frau*, sillä luokkanimien käyttö on yleistä lähtökielellä (Hall 2005, 73). Kohdekielellä ei esiinny luokkanimeä, vaan sekä etu- että sukunimi, sillä luokkanimien käyttö ei ole kovin yleistä kohdekielellä, jossa erisnimiä käytetään enemmän (Hall 2005, 73, 81). Kyse on siis kulttuurisista eroista.

Esimerkki 40 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

143.	CATHARINA Und ist Ihnen da auf dem Parkplatz ein dunkler Sportwagen aufgefallen?	Näittekö parkkipaikalla tumman urheiluauton?
144.	FRIEDERIKE RADTKE Der Wagen von Frau Beck .	Amanda Beckin auton.
145.	CATHARINA Sie haben den Wagen von Frau Beck gesehen?! FRIEDERIKE RADTKE Ich bin daran vorbeigefahren, ja.	Näittekö Amanda Beckin auton? - Ajoin sen ohi.

Käännöksissä ei kuitenkaan välttämättä aina esiinny erisnimi silloin, kun se esiintyy lähtötekstissä. Mikäli erisnimi ei esiinny käännöksessä erisnimenä, se on korvattu jollain muulla puhuttelulisäyksellä (*nuorikko*), pronominilla (*hän*), proadjektiivilla (*sikäläinen*) tai se on poistettu käännöksestä kokonaan (esimerkki 43). Esimerkissä 41 lähtötekstissä esiintyvä erisnimi *Ozman* on korvattu käännöksessä yksikön kolmannen persoonan pronominilla. *Hän*-pronominin käytön mahdollistaa esimerkissä 41 se, että erisnimi *Ozman* esiintyy edellisessä repliikissä. Siten *Ozman* ja *hän* ovat yhteydessä toisiinsa ja vastaanottaja pystyy päättelemään sanojen yhteyden sekä yhdistämään pronominin *hän* viittaavan erisnimeen *Ozman*. Näiden sanojen välillä on siis sidosteisuutta.

Esimerkki 41 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjät 2012)

99.	THOMAS Ozman überweist jeden Cent, den er hier verdient, auf das Konto seiner Familie in der Türkei.	Ozman lähettää palkastaan joka sentin perheen tilille Turkkiin.
100.	BERND Ist Ozman nicht Asyl-Bewerber? THOMAS Ja, aber er hat eine Arbeits-Erlaubnis.	Eikö hän ole turvapaikanhakija? - Hänellä on työluupa.

Mikäli lähtötekstin erisnimi ei esiinny kohdetekstissä erisnimenä, se on useimmiten (83,3 prosentissa kohdetekstin poistetuista erisnimistä) poistettu kokonaan käännöksestä eikä sitä ole korvattu millään muulla elementillä. Lähtötekstissä puhutellaan puhekumppania usein nimeltä, mutta kohde-

tekstistä puhuttelu on jätetty pois tiivistämisen sekä sen vuoksi, että puhuttelulisäysten käyttö on harvinaista kohdekielellä kahden henkilön keskustellessa niin, että keskustelukumppanilta ei vaadita vastausta (ISK 2005, 1024). Esimerkissä 42 lähtötekstissä on mainittu puhekumppani nimeltä (*Frau Çanar*), mutta käännöksestä se on jätetty pois. Puhuttelulisäyksen poisjätö ei kuitenkaan vaikuta ymmärrettävyyteen, sillä vastaanottaja kuulee nimen ääninauhalta ja pystyy kuvaa seuraamalla yhdistämään nimet oikeisiin henkilöihin. Tällöin käännöksen sidosteisuuskaan ei kärsi, vaikka nimet on jätetty pois.

Esimerkki 42 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

166.	THOMAS Frau Çanar , hat Ihr Mann ein Handy?	Onko miehellenne matkapuhelin?
------	---	--------------------------------

Esimerkissä 43 erisnimi on poistettu eri syistä kuin esimerkissä 42. Esimerkissä 43 erisnimeä *Gerald Aschauer* ei ole korvattu pronominilla, vaan teksti on käännetty yleisemmin koskemaan suhdetta. Aiemmassa repliikissä käy ilmi, kenen kanssa Marialla on suhde, joten sitä ei tarvitse toistaa enää jälkimmäisessä repliikissä, vaan siinä riittää viittaus suhteeseen. Esimerkin 43 repliikkien välillä on sidosteisuutta, sillä ne ovat yhteydessä toisiinsa.

Esimerkki 43 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

155.	MARIA PEREITER Gerald und ich waren ein Liebespaar	Gerald ja minä olimme rakastavaisia.
161.	Wei ihr Mann von Gerald Aschauer ? MARIA PEREITER Nein	Tietääkö miehenne suhteesta? - Ei.

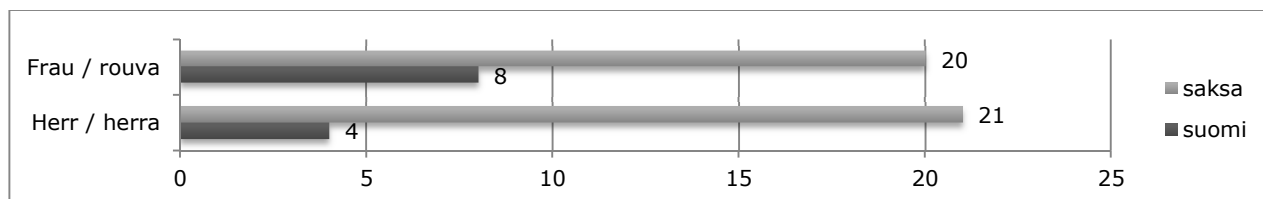
Toisaalta käännöksessä voi esiintyä erisnimi, vaikka se ei esiinny lähtötekstissä. Esimerkiksi lähtötekstin pronominit on toisinaan korvattu käännöksessä erisnimellä, jotta viittaussuhteet olisivat vastaanottajalle selkeämpiä ja teksti ymmärrettävämpää. Esimerkissä 44 Kati riitelee äitinsä kanssa Geraldista. Lähtötekstin pronomini *ihn* on korvattu käännöksessä erisnimellä *Gerald*, jotta viittaussuhteet olisivat selkeämpiä. Jos erisnimen paikalla olisi pronomini *häntä*, vastaanottaja voisi olla hämillään, ketä pronominilla tarkoitetaan.

Esimerkki 44 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

81.	KATI ASCHAUER Hr auf Mama Immer machst ihn schlecht!	Lopeta, iti. Moitit aina Geraldia .
-----	---	--

5.3.5.2 Luokkanimet

Suurimmat erot aineistoni puhuttelulisäyksissä löytyvät luokkanimistä. Lähtökielen luokkanimeä *Herr* esiintyy aineistossa yli viisi kertaa enemmän kuin käännöksessä sen vastineeseen *herra* verrattuna ja lähtökielen sanaa *Frau* esiintyy yli kaksinkertaisesti sen kohdekieliseen vastineeseen *rouva* verrattuna. Näitä eroja kuvaavat juuri kulttuuriset erot, sillä saksassa käytetään paljon luokkanimiä, kun taas suomessa niitä käytetään hyvin vähän (Hall 2005, 73, 81).

Kuva 6. Luokkanimet lähtö- ja kohdetekstissä.

Kun kohdetekstissä esiintyy luokkanimi *herra*, se on yleisimmin lähtötekstissä myös luokkanimenä *Herr*, kuten esimerkissä 45. Herzog ja Maria teitittelevät toisiaan, joten se näkyy sanan *herra* ansiosta myös käännöksessä. Yleisempää aineistossani on kuitenkin jättää *herra* käännöksistä pois. Esimerkissä 46 luokkanimeä *Herr* ei ole käännetty kohdetekstiin. Teitittely käy silti ilmi esimerkin 16 verbistä *istukaa*.

Esimerkki 45 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

31.	MARIA PERREITER Ich bin beeindruckt, Herr Herzog	Vaikuttavaa, herra Herzog.
-----	---	-----------------------------------

Esimerkki 46 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

123.	BERND Nehmen Sie Platz, Herr Kaymaz...	Istukaa, Kaymaz.
------	--	------------------

Aineistossani on repliikki, jossa kohdetekstissä esiintyy luokkanimi *herra*, mutta lähtötekstissä sitä ei ole. Esimerkissä 47 Krollin assistentti kehottaa tätä lähtemään töistä kotiin. Lähtötekstissä assistentti puhuttelee Krollia puhuttelulisäyksellä *Doktor*, mutta käännöksessä hän puhuttelee Krollia sanalla *herra*. *Tohtori* voisi olla liian muodollinen käännöksessä, mutta *herra* ilmaisee hierarkian suomalaisempaan tapaan.

Esimerkki 47 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

8.	FRIEDERIKE RADTKE Wir sollten Feierabend machen, Doktor Kroll.	Teidän olisi aika mennä kotiin, herra Kroll.
----	--	---

Sanaa *rouva* on käytetty aineistoni käännöksissä puhuttelussa ilmentämässä muun muassa teittelyä (esimerkki 48), mutta yleisemmin sanaa *rouva* ei ole käytetty kohdeteksteissä yhtä paljon kuin lähtötekstien sanaa *Frau*. Useimmiten *Frau* esiintyy nimen yhteydessä, kun puhutellaan jotakuta. Esimerkissä 49 *rouvaa* ei esiinny, sillä koko nimitys *Frau Radtke* on jätetty pois kohdetekstistä. Kuvasta ja ääninauhasta selviää ilman tekstiäkin, kuka on kyseessä. Esimerkissä 48 puhuttelulisäys on tärkeä elementti, sillä rouva Çanar puhuu ensimmäistä kertaa ohjelmassa, mutta esimerkissä 49 *rouva Radtke* ei ole yhtä tärkeä elementti, joten se on jätetty käännöksestä pois. Sen vuoksi kohdetekstin vastaanottajan täytyy tietää, kuka on kyseessä. Esimerkissä 49 *Frau Brandt* on käännöksessä muodossa *komisario Brandt*, jolloin *Frau* on korvattu tehtävänimityksellä *komisario*.

Esimerkki 48 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

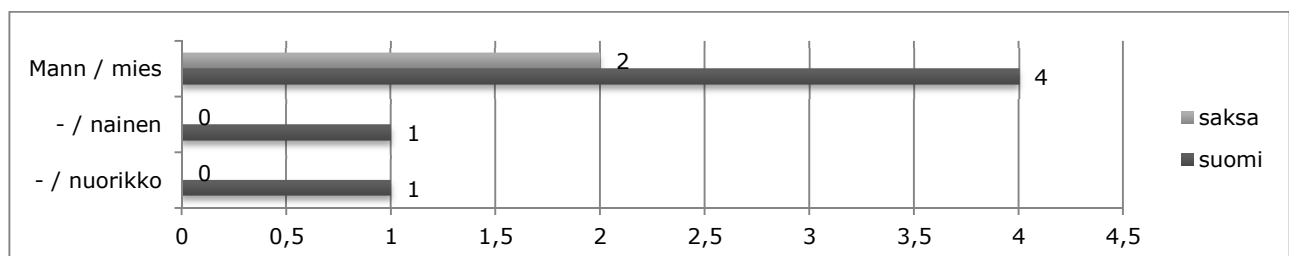
161.	THOMAS Frau Çanar, wir suchen Ihren Mann. AZAD Na und?	Rouva Çanar, etsimme miestänne. - Mitä hänestä?
------	--	---

Esimerkki 49 (Stolberg)

132.	CATHARINA Frau Radtke, Sie waren bis vorgestern seine Sekretärin, da werden Sie... FRIEDERIKE RADTKE Frau Brandt,	Vielä toissapäivänä olitte Krollin sihteeri... - Komisario Brandt.
------	--	---

5.3.5.3 Yleisnimet

Yleisnimiä esiintyy kohdetekstissä enemmän kuin lähtötekstissä. Yleisnimet ovat tiiviitä ilmauksia, minkä vuoksi ne ovat suosittuja ruututeksteissä. Yleisnimillä voidaan myös selventää viittaussuhteita, esimerkiksi korvaamalla pronomini yleisnimellä.

Kuva 7. Yleisnimet lähtö- ja kohdetekstissä.

Sanat *mies* ja *Mann* esiintyvät lähtö- ja kohdetekstin välillä eri tavoin. Sanaa *mies* esiintyy yleisnimenä enemmän käännöksissä kuin sanaa *Mann* yleisnimenä lähtötekstissä. Esimerkissä 50 lähtötekstin *Mann* esiintyy käännöksessä sanalla *mies*, joka on aineiston ainoa tapaus, kun lähtötekstin

yleisnimi esiintyy yleisnimenä myös käännöksessä. Esimerkissä 51 taas *Mann* on korvattu sanalla *rekkakuski*, joka on informatiivisempi ilmaus kyseisessä kontekstissa kuin mies. *Rekkakuski* myös tiivistää tekstiä.

Esimerkki 50 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

156.	OZMAN Ich... Ich kannte den Mann nicht. Aber Ari hat bestimmt, dass er stirbt.	En tuntenut miestä , mutta Ari halusi hänet hengiltä.
------	--	---

Esimerkki 51 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

44.	griechische Polizei erschießt einen Mann ... Er wollte 600 kg Kokain in einem Container abholen.	Poliisi ampui rekkakuskin , jolla oli kontissa 600 kiloa kokaiinia.
-----	---	---

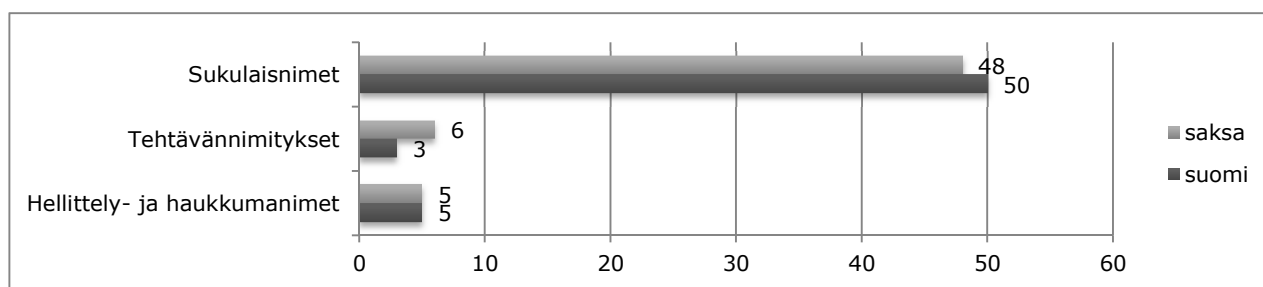
Toisinaan kohdetekstissä esiintyy yleisnimi, vaikka lähtötekstissä olisi jokin muu elementti. Esimerkissä 52 lähtötekstin pronomini *sie* on korvattu käännöksessä sanalla *nainen*, jotta viittaussuhteet olisivat selkeämmät. Mikäli käännöksessä olisi pronomini *hän*, sillä voitaisiin viitata edellisen repliikin sanaan *ex-miehen*. Näin ollen yleisnimien käytöllä on pyritty selkeyttämään kohdetekstiä ja lisäämään sen ymmärrettävyyttä.

Esimerkki 52 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

19.	NICO Gestohlen! Klar doch. Ausgerechnet in der Nacht, in der ihr Ex-Mann damit über'n Haufen gefahren wird.	Totta kai. Sopivasti samana iltana, kun sillä ajettiin ex-miehen yli.
20.	CATHARINA Sie hat Anzeige erstattet.	Nainen teki rikosilmoituksen.

5.3.5.4 Muut puhuttelulisäykset

Olen yhdistänyt tähän kappaleeseen muiksi puhuttelulisäyksiksi sukulaisnimet, tehtävänimitykset sekä hellittely- ja haukkumanimet, sillä lähtö- ja kohdekieliset esiintymät ovat suhteellisen tasaiset kussakin ryhmässä. Useimmiten lähtökielen muut puhuttelulisäykset on käännetty niiden kohdekielisinä vastineina, joten erot ovat pienet lähtö- ja kohdetekstin välillä, kuten sukulaisnimien ja tehtävänimitysten välillä. Eroihin vaikuttaa paljon kielelliset eroavaisuudet ja kohdetekstin pyrkimys ymmärrettävyyteen. Esimerkiksi tehtävänimityksiä esiintyy lähtötekstissä puolet enemmän tehtävänimityksiä kuin käännöksessä, mikä johtuu pääosin siitä, että tehtävänimitykset ovat lähtökielellä yleisempiä kuin kohdekielessä.

Kuva 8. Muut puhuttelulisäykset lähtö- ja kohdetekstissä.

Yleisimmin eli 92,3 prosenttia kaikista lähtökielisistä muista puhuttelulisäyksistä esiintyy puhuttelulisäyksinä myös käännökssä. Esimerkiksi lähtö- ja kohdetekstissä on saman verran hellittely- ja haukkumanimiä, mikä johtuu siitä, että lähtötekstissä esiintyvä puhuttelulisäys esiintyy käännökssä sen kohdekielisenä vastineena. Esimerkissä 53 lähtökieliset haukkumanimet *Arschloch*, *Penner* ja *Sau* esiintyvät kaikki käännökssä haukkumaniminä *kusipää*, *nilkki* ja *sika*.

Esimerkki 53 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

26.	HANNES KÖLBL Du Arschloch sag' a mal [einmal]!	Saakelin kusipää !
27.	LEO SCHMID Penner ! HANNES KÖLBL Blöde Sau !	Nilkki . - Senkin sika .

Neljää prosenttia kaikista muista lähtökielisistä puhuttelulisäyksistä ei ole käännetty kohdetekstiin, sillä muutama sukulaisnimi ja tehtävännimitys on poistettu käännöksestä. Syinä ovat yleisimmin tiivistys ja saman tiedon saaminen kuvasta, mutta myös kulttuuriset ja kielelliset erot. Esimerkissä 54 lähtötekstissä esiintyvät tehtävännimikkeet *Hauptkommissar* ja *Kollege* ennen erisnimiä, mutta kohdetekstissä ei esiinny kumpaakaan tehtävännimikettä. Tieto siitä, että Stolberg ja Schreiber ovat poliiseja, selviää käännökssä nimien maininnan jälkeen samassa repliikissä, joten täsmentävät tehtävännimikkeet voidaan nähdä epäolennaisena tietona ja ne on jätetty pois tiivistyksen vuoksi.

Esimerkki 54 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

107.	TRAINER Aha. Und wer sind wir? STOLBERG Hauptkommissar Stolberg, Kripo Düsseldorf, mein Kollege Herr Schreiber.	Ketkä me? - Stolberg ja Schreiber Düsseldorfin rikospoliisista.
------	---	--

Muutamassa kohdetekstin repliikissä esiintyy sukulaisnimi tai tehtävännimitys, vaikka lähtötekstissä vastaavaa puhuttelulisäystä ei esiinny. Tällaisia tapauksia on kolme prosenttia kaikista muista puhuttelulisäyksistä. Sukulaisnimi esiintyy muutamassa kohdetekstin repliikissä, vaikka lähtötekstissä

esiintyy pronomini. Sukulaisnimien käytöllä kohdetekstissä on pyritty selventämään viittaussuhteita, jotta teksti olisi ymmärrettävää vastaanottajalle. Esimerkissä 55 lähtötekstissä on pronomini *er*, joka on käännöksessä korvattu sukulaissanalla *poika*. Jos kohdekielessä olisi sukulaissanan sijalla pronomini (*hän*) lähtökielen tapaan, ei viittaussuhde olisi välttämättä selvä vastaanottajalle. Pronomini *hän* voi viitata sekä isään että poikaan.

Esimerkki 55 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

90.	Das Besucherprotokoll sagt aus, 15:28 hat Leon Kroll seinen Vater besucht.	Vieraskirjan mukaan Leon Kroll meni isänsä luo kello 15:28.
91.	CATHARINA Und keiner weiß, wo er steckt. STOLBERG Vielleicht ist er gerade dabei, seine Jugend zu verschwenden.	Kukaan ei tiedä, missä poika on nyt. - Kaiketi tuhlaamassa nuoruuttaan.

Yhdessä aineiston kohdekieliseen repliikkiin on lisätty tehtävänimitys, vaikka lähtötekstissä ei esiinny tehtävänimitystä. Esimerkissä 56 kohdetekstissä on tehtävänimike *komisario*, joka on korvannut lähtökielisen luokkanimen *Frau*. Kohdekielessä käytetään vähän luokkanimiä (Hall 2005, 81). Tehtävänimikkeellä ilmaistaan kohdetekstissä selkeämmin, että Brandt on poliisi.

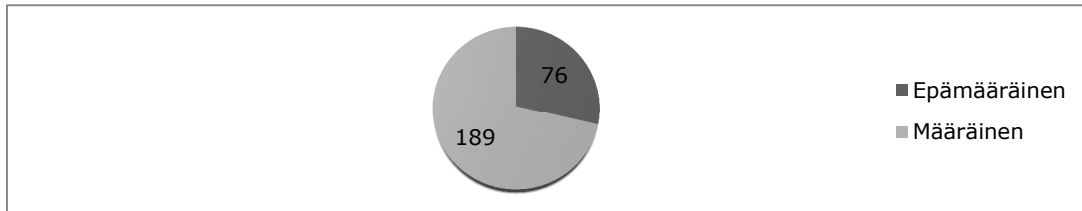
Esimerkki 56 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

132.	CATHARINA Frau Radtke, Sie waren bis vorgestern seine Sekretärin, da werden Sie... FRIEDERIKE RADTKE Frau Brandt,	Vielä toissapäivänä olitte Krollin sihteeri... - Komisario Brandt.
------	---	---

Kaikki puhuttelulisäykset täyttävät yksinkertaisuuden kriteereitä ymmärrettävyyden tekstuaalisista tunnusmerkeistä. Eris-, luokka-, yleis-, sukulais-, hellittely- ja haukkumanimet sekä tehtävänimitykset ovat erittäin havainnollisia, sillä niillä on yleensä hyvin selkeä viittaussuhde toiseen elementtiin. Nämä puhuttelulisäykset, etenkin yleis- ja sukulaisnimet, ovat myös yleiskielisiä ilmaisuja. Puhuttelulisäykset vaikuttavat myös tekstin sisäiseen järjestykseen, sillä niiden avulla lauseita ja virkkeitä kytketään johdonmukaisesti toisiinsa. Puhuttelulisäyksillä on korvattu muun muassa pronomineja, jolloin lauseiden välille syntyy viittaussuhde, jonka avulla lauseet kytketään yhteen. Puhuttelulisäyksillä voidaan myös lyhentää ja tiivistää tekstiä, kun esimerkiksi yleisnimillä on korvattu jokin muu elementti. Haukkumanimilla voidaan herättää vastaanottajan huomio tekstiä kohtaan sekä luoda puheen illuusiota tekstiin, joten voivat olla stimuloivia lisäyksiä. Usein haukkumanimet ovat ärsykesanoja, joiden avulla tekstistä saadaan mielenkiintoisempi.

5.3.6 Artikkelit

Lähtökielen aineistossa esiintyy enemmän määräistä kuin epämääräistä artikkelia. Määräistä artikkelia esiintyy noin kaksi ja puoli kertaa enemmän kuin epämääräistä artikkelia, sillä lähtökielellä on yhteensä 189 määräistä artikkelia ja 76 epämääräistä artikkelia.

Kaavio 2. Lähtötekstin epämääräisten ja määräisten artikkelien jakauma.

Artikkeleilla voidaan luoda sidosteisuutta tekstiin, sillä määräisen artikkelin avulla viitataan jo tuttuun asiaan (esimerkki 58). Epämääräisellä artikkelilla taas ilmaistaan uusi asia. Esimerkissä 57 Maria vastaa Herzogin kysymykseen lähtötekstissä epämääräisellä artikkelilla, sillä asia on uusi. Esimerkin kohdekielisessä repliikissä ei ole epämääräiseen artikkeliin viittaavaa elementtiä.

Esimerkki 57 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

115.	HERZOG Schlechte Nachrichten?	Huonoja uutisiako?
116.	MARIA PERREITER Ja, ein Tötungsdelikt Ganz hier in der Nähe HERZOG Jemand, den sie kennen?	Surmatyö, aivan tässä lähellä. - Onko uhri tuttu teille?

Kohdekielessä ei ole varsinaisesti artikkelia, mutta artikkelimaisia sanoja löytyy käännöksestä. Kohdetekstin aineistossa yleisiä artikkelimaisia sanoja ovat substantiivin yhteydessä olevat demonstratiivipronominit, joilla voidaan ilmaista määräisyyttä artikkelin tapaan (ISK 2005, 1356). Niitä esiintyy substantiivin yhteydessä 19 tapauksessa eli noin 21,3 prosentissa kaikista kohdekielen demonstratiivipronomineista. Ne määrittävät artikkelin tapaan substantiivia, kuten esimerkissä 58, jossa lähtökielellä on käytetty määräistä artikkelia ja kohdekielessä demonstratiivipronominia. Esimerkissä kohdekielen *tässä* painottaa, että kyse on juuri tietystä jutusta.

Esimerkki 58 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttävä 2012)

24.	Ich bin ja schon mitten drin in dem Fall. BERND Bis zum Hals...	Olen jo syvällä tässä jutussa. - Korvianne myöten.
-----	--	--

Myös lähtökielessä esiintyy substantiivin yhteydessä oleva demonstratiivipronomini *dies-*, joka on saanut artikkelimaisia piirteitä. Esimerkissä 59 myös kohdekielen *tämä* on kohdekielen *diesem* tapaan artikkelimainen, sillä *tämä* liittyy sanaan *puulaaki* samalla määrittäen sitä.

Esimerkki 59 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

110.	TRAINER Aus 'ner normalen Vereins-Mannschaft wär' der Kerl längst rausgeflogen. Aber in diesem Hobbyverein hier...	Seurajoukkueessa tuollaista ei katseltaisi, mutta tämä puulaaki...
------	---	--

Yleisin artikkelinomaisin sana kohdekielisessä aineistossa on demonstratiivipronomini *se*, jota käytetään artikkelinomaisesti paljon myös puhutussa suomen kielessä (ISK 2005, 1359). Yleisimmin *se* ilmaisee kohdekielessä määräisyyttä silloin, kun lähtötekstissä esiintyy määräinen artikkeli. Esimerkissä 60 kohdekielessä on määräinen artikkeli *die* ja määräisyys näkyy käännöksessä sanassa *sitä*, joka määrittää sanoja *kamalaa litkua*. Muita artikkelinomaisia demonstratiivipronomineja aineistossani ovat muun muassa *tämä* ja *ne*.

Esimerkki 60 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

38.	HERZOG Mit Kaffee meinen sie doch nicht etwa die grausame Brühe bei ihnen auf dem Revier?	Ette kai tarkoita kahvilla sitä kamalaa litkua täällä piirissä?
-----	--	---

Aineistossani on myös tapaus, jossa kohdetekstissä esiintyy artikkelinomainen, määräisyyttä ilmaiseva *sitä*, mutta lähtötekstissä ei ole artikkelia lainkaan (esimerkki 61). Kohdetekstissä sanalla *sitä* korostetaan juuri tiettyä *paskaa*. Ilman artikkelinomaista sanaa *sitä* kohdetekstissä tarkoitettaisiin yleisesti *paskaa*. Lähtötekstissä puhutaan myös murteellisesti, joten pronominin *sitä* avulla on pyritty luomaan käännökseen lisää puheenomaisuutta.

Esimerkki 61 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

14.	HANNES KÖLBL Das[s] du Scheiße baust hab' i' (ich) g'sehn	Että otat sitä paskaa.
-----	---	-------------------------------

Muutama lähtökielisen aineiston määräisistä artikkeleista liittyy ihmisen nimeen. Näissä tapauksissa määräinen artikkeli sijaitsee erisnimen edessä. Yhteensä erisnimeen liittyneitä määräisiä artikkeleita on lähtötekstissä neljä kappaletta, yksi liittyy sukulaisnimeen. Artikkelin lisäys erisnimeen muun muassa painottaa juuri tiettyä henkilöä. Kohdekielessä ei esiinny näissä tapauksissa minkäänlaista määräisen artikkelin tapaista elementtiä. Esimerkissä 62 erisnimeen *Gerald* on liitetty lähtötekstissä määräinen artikkeli, mutta kohdetekstissä ei ole määräisen artikkelin tapaista elementtiä.

Esimerkki 62 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

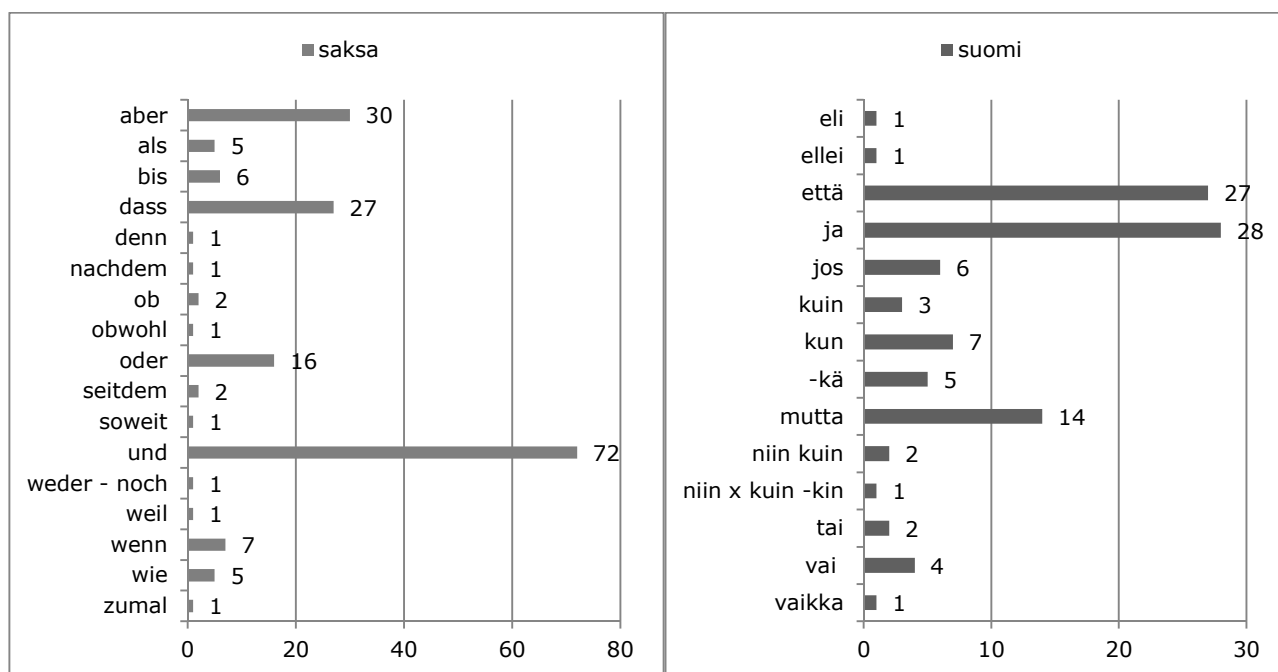
138.	Na, ich mein', normalerweie müsste doch der Gerald beim Umzug sein! MARIA PERREITER Das stimmt Wieso war er net (nicht) dort?	Geraldinhan piti olla kulkueessa. - Totta. Miksei hän ollut?
------	--	---

Ymmärrettävyyden tekstuaalisista tunnusmerkeistä artikkeli vaikuttaa ruututekstien ymmärrettävyyden kannalta sisäiseen järjestykseen. Kun ruututeksteissä käytetään artikkelimaista elementtiä, niillä on viittaussuhde johonkin toiseen elementtiin, minkä avulla lauseiden välille luodaan johdonmukainen kytkeä.

5.3.7 Sidossanat

5.3.7.1 Konjunktiot

Konjunktiot yhdistävät lauseita tai sanoja, jolloin ne luovat tekstiin sidosteisuutta (ISK 2005, 784). Lähtö- ja kohdekieliset konjunktiot on esitetty omina taulukoinaan, sillä osaa kohdekielisistä konjunktioista ei ole käännetty lähtökielisistä konjunktioista, vaan jostain muusta elementistä tai niitä ei ole käännetty ollenkaan. Kielten välillä on myös eroja siinä, että joidenkin lähtökielisten konjunktioiden kohdekieliset vastineet ovat konnektiiveja, kuten *seitdem*.

Kuva 9. Lähtö- ja kohdetekstin konjunktiot.

Lähtötekstissä esiintyy hieman enemmän konjunktioita kuin kohdetekstissä: lähtötekstissä on konjunktioita yhteensä 179 kappaletta, kohdetekstissä 103 kappaletta. Lähtötekstissä esiintyy 17 erilais-

ta konjunktioita, kohdetekstissä kolme vähemmän eli 14 erilaista konjunktioita. Lähtötekstissä yleisin konjunktio on *und* ja kohdetekstissä sen vastine *ja*. Lähtötekstin konjunktio *und* on käännetty konjunktioiksi *ja* vain 29,2 prosentissa kaikista lähtötekstin konjunktioista, sillä useimmiten sana *und* on jätetty pois käännöksestä. Tämä johtuu siitä, että yleisimmin eli 53,6 prosenttia kaikista lähtökielen konjunktioista on jätetty käännöksestä pois useimmiten tiivistämisen ja lähtö- sekä kohdekielten erojen vuoksi. Esimerkissä 130 lähtötekstissä konjunktio *und* toistuu kolme kertaa peräkkäin, mutta kohdetekstissä sen vastine *ja* esiintyy vain kerran. Esimerkin 63 kohdetekstiä on muutenkin tiivistetty ja sen rakennetta on muutettu. Esimerkissä 64 lähtötekstin rakennetta on muutettu, sillä kohdekielinen repliikkijako jakaa Catharinan puheenvuoron kahteen repliikkiin. Konjunktio *und* on jätetty käännöksestä pois repliikin 64 alusta, sillä puheenvuoro on jaettu kolmeen virkkeeseen, toisin kuin lähtötekstissä, jossa on vain yksi virke.

Esimerkki 63 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

77.	KATI ASCHAUER Ich weiß doch, wie wichtig der Bob für ihn ist Und und und was da alles dranhängt!	Ratakelkkailu ja kaikki, mitä siihen liittyy, on hänelle niin tärkeää.
-----	---	---

Esimerkki 64 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

48.	CATHARINA Michael Kroll ist im Vorstand der Bank,	Michael Kroll on pankin hallituksessa.
49.	und die jetzige Frau Beck hat ein eigenes Bauunternehmen – beide haben auf finanzielle Forderungen verzichtet.	Nykyisellä rouva Beckillä on oma rakennusfirma. Rahasta ei riideltä.

37,4 prosenttia lähtökielisistä konjunktioista on käännetty konjunktioiksi. Suhteellisen samoissa määrissä ovat myös konjunktoiden lisäykset käännökseen, sillä 31,1 prosenttia kohdekielessä esiintyvistä konjunktioista ei ole käännetty konjunktioista tai muusta lähtökielen elementistä. Näissä tapauksissa kohdekielessä pyritään sujuvaan kohdetekstiin, kuten esimerkiksi 65, jossa lähtötekstin kaksi virkettä on yhdistetty kohdetekstissä konjunktion avulla yhdeksi virkkeeksi. Samalla tekstiä on tiivistetty.

Esimerkki 65 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttävä 2012)

25.	Wer ist das da drüben?	Keitä nuo ovat?
26.	ZENZ Kinder von Ivanov. Der dritte ist ein Freund der Familie.	Ivanovin lapset ja perheen ystävä.

Lähtö- ja kohdekielten eroavaisuuksien takia toisinaan lähtötekstissä esiintyy konjunktio ja kohdetekstissä jokin muu elementti, kuten konnektiivi tai partikkeli, tai päinvastoin. Esimerkissä 66 on kyse päinvastaisesta tilanteesta, jossa kohdetekstissä esiintyy konjunktio ja lähtötekstissä jokin muu

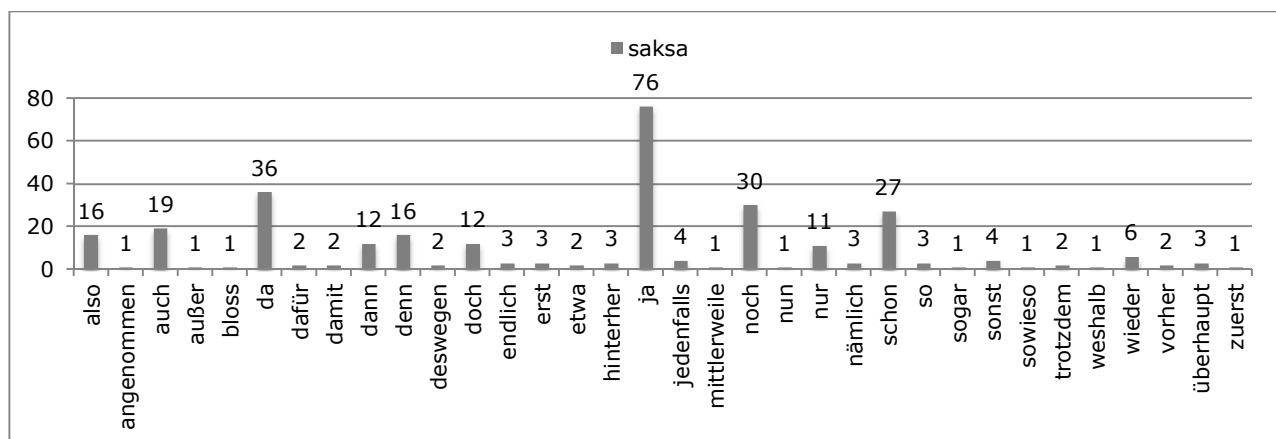
elementti. Esimerkissä 66 jälkimmäisen repliikin lähtökielinen teksti on katkonaista, jota on kohdetekstissä muutettu sujuvammaksi tiivistämällä ja lisäämällä elementtejä, kuten lisäämällä konjunktiota *ellei*. Lähtötekstissä virke *Höchstens* on vaillinainen, mitä se on myös kohdetekstissä, mutta kohdetekstiin on ymmärrettävyyden vuoksi lisätty elementtejä.

Esimerkki 66 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

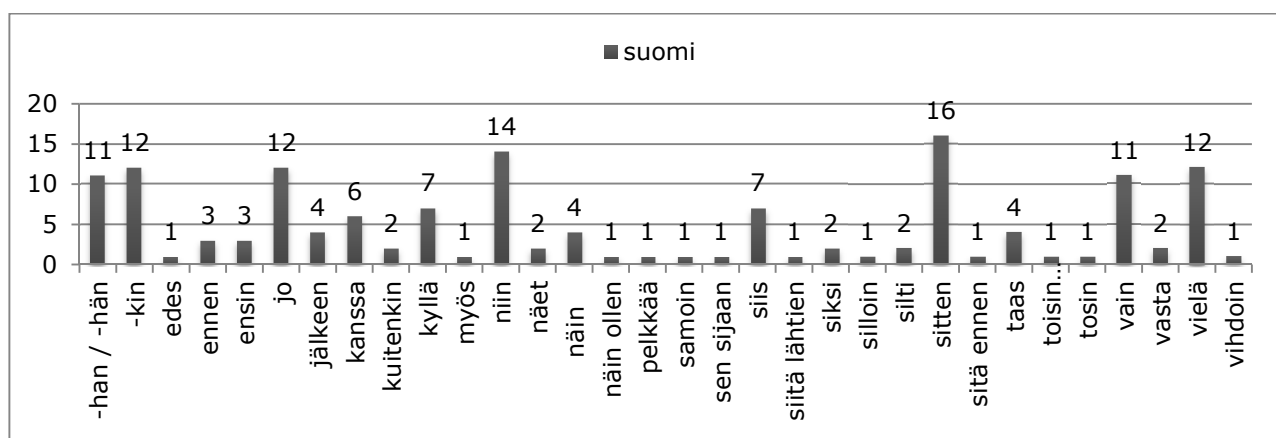
115.	TRAINER Freunde? In der Mannschaft? ... Eher nicht...	Että onko kavereita joukkueessa? Eipä juuri.
116.	Höchstens... Und gib ab! STOBERG Wer?	Ellei sitten... Syötä! - Kuka?

5.3.7.2 Konnektiivit

Lähtö- ja kohdetekstin konnektiivit eivät aina ole täysin samoja, sillä lähtötekstin konnektiivi ei välttämättä ole konnektiivi kohdetekstissä tai päinvastoin. Ne voivat olla konjunktioita tai muita kielellisiä elementtejä. Siksi esitän konnektiivit omina taulukoinaan kielittäin.

Kuva 10. Lähtötekstin konnektiivit.

Kuva 11. Kohdetekstin konnektiivit.

Lähtökielisessä aineistossa esiintyy konnektiiveja yhteensä 308 kappaletta, kun taas kohdetekstissä niitä on 148 kappaletta. Lähtökielessä esiintyy siis yli kaksi kertaa enemmän konnektiiveja kuin kohdekielessä. Lähtökielessä esiintyy 34 erilaista konnektiivia ja kohdekielessä 32. Lähtökielessä yleisin konnektiivi on *ja*, jota käytetään lähtötekstissä myöntävissä vastauksissa. Toisinaan *ja* on käännetty sen kohdekieliseksi vastineeksi *kyllä*, mutta kuitenkin useimmiten lähtökielen *ja* myöntävä vastaus on korvattu käännöksessä jollain verbillä, kuten esimerkissä 67 *olla*-verbillä.

Esimerkki 67 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

108.	THOMAS Ist bei Ihnen geschossen worden? ARI Ja. Mit einem Luftgewehr.	Onko täällä ammuttu? - On. Ilmakiväärillä.
------	---	---

Yleisin konnektiivi kohdekielessä on *sitten*. Erot eri konnektiivien esiintymismäärissä eivät kuitenkaan ole yhtä suuret kohdetekstissä kuin lähtötekstissä. Konnektiivi *sitten* esiintyy lähtötekstissä konnektiivina *dann* tai jonain muuna kielellisenä elementtinä, joten lähtö- ja kohdetekstin konnektiivit eivät ole suoraan verrannollisia. Esimerkissä 68 kohdetekstissä esiintyy konnektiivi *sitten* ja lähtötekstissä konnektiivi *dann*. Esimerkissä 69 kohdetekstissä esiintyy konnektiivi *sitten*, mutta lähtötekstissä esiintyy sana *jetzt*, joka liittyy konnektiivin *erst* käyttöön.

Esimerkki 68 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

41.	MARIA PERREITER Dann entführ ich sie an einen meiner Lieblingsplätze.... HERZOG Das freut mich, danke	Sitten kaappaan teidät yhteen lempipaikkaani. - Hauskaa, kiitos.
-----	--	---

Esimerkki 69 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

73.	NICO Ach, was'n Zufall. Erst der Wagen von Amanda Beck, jetzt der des Opfers?	Melkoinen sattuma. Ensin Amanda Beckin auto, sitten uhrin.
-----	--	---

Lähtötekstissä esiintyy yli kaksi kertaa enemmän konnektiiveja, sillä kohdetekstiä on tiivistetty ja monet konnektiivit ovat jääneet pois käännöksestä. Lähtötekstin konnektiiveista 67,5 prosenttia ei ole käännetty ollenkaan. Esimerkiksi konnektiivi *denn* on jätetty kääntämättä joka kerta esiintyessään lähtötekstissä. Lähtötekstissä esiintyvä konnektiivi *denn* on tiivistetty pois käännöksestä esimerkissä 70, jossa Maria on lähdössä pois työpaikaltaan ja antaa viimeiset ohjeet alaisilleen, ennen kuin luovuttaa tutkimuksen johdon Herzogin käsiin. *Denn* on tiivistetty pois käännöksestä, kuten muissakin sen esiintymistapauksissa, sillä se on voitu nähdä epäolennaisena ja ylimääräisenä elementtinä, vaikka sen avulla tekstiin on luotu sidosteisuutta edelliseen tapahtumaan, jota kuvassa ei ole näytetty. Maria on voinut esimerkiksi ohjeistaa alaisiaan pidempään kuin vain kuvassa näytetyn

ohjeistustilanteen ajan, mikä ei ilmene käännöksestä. Kuvanleikkauksesta saa käsityksen, että katsoja näkee parhaillaan käynnissä olevan ja jo aiemmin alkaneen tilanteeseen, josta voi päätellä, että ohjeita on annettu jo ennen kuvanleikkausta.

Esimerkki 70 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

208.	MARIA PEREITER Tja, denn wünsch ich euch viel Erfolg.	Toivotan menestystä.
------	---	----------------------

Toisinaan lähtökielessä toistetaan samaa konnektiivia perättäin. Lähtökielessä toistetut konnektiivit on useimmiten jätetty kokonaan kääntämättä, kuten esimerkissä 71. Lähtökielessä perättäin toistettua konnektiivia *ja*, *ja* ei ole käännöksessä lainkaan.

Esimerkki 71 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttävä 2012)

22.	BERND Ja ja , mein Schreibtisch biegt sich. Aber ich kann das nicht alleine entscheiden, Herr Zenz.	Pöytä on täynnä, mutta päätös ei ole minun, Zenz.
-----	---	---

Joskus lähtökielen konnektiivia ei ole käännetty konnektiiviksi, vaan joksikin muuksi kohdekielen elementiksi. Tämä johtuu toisinaan siitä, että lähtö- ja kohdekielen välillä on eroja siinä, mikä elementti luokitellaan konnektiiviksi ja mikä ei. Toisinaan lähtökielen konnektiivi on korvattu jollain muulla elementillä kohdetekstin sujuvuuden vuoksi. Muita kohdekielen elementtejä, joiksi konnektiivit on käännetty, ovat esimerkiksi konjunktioita, adverbijä, partikkeleita tai kvanttoripronomineja. Esimerkissä 72 lähtökielessä esiintyy konnektiivi *jedenfalls*, joka on käännetty sanaksi *ainakin*.

Esimerkki 72 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

105.	Viele Jahre lang war der Brauch hier verboten, weil es die Burschen zu wild getrieben haben	Kulkue oli kielletty monta vuotta, kun meno muuttui liian villiksi.
106.	Aber mittlerweile geht es gesittet zu meistens jedenfalls	Nykyään se sujuu taas siivosti. Enimmäkseen ainakin .

Toisinaan kohdetekstissä esiintyy konnektiivi, mutta lähtötekstissä on jokin muu elementti. Luokittelujen mukaan kohdekielen konnektiiveihin lukeutuu post- ja prepositioita, mutta prepositiot eivät lukeudu lähtökielen ohjeiden mukaan konnektiiveihin. Esimerkissä 73 esiintyvät prepositiot *vor* ja *ennen*, joista *ennen* luokitellaan konnektiiviksi kohdekielen ohjeissa, mutta lähtökielen *vor* ei ole ohjeiden mukaan konnektiivi. Toinen kielten välinen eroavaisuus konnektiivien määritelmässä on se, että jotkin kohdekielen konnektiivit luokitellaan lähtökielessä konjunktioiksi, kuten esimerkissä 74 *aber* ja *kuitenkin*.

Esimerkki 73 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

140.	CATHARINA Sie sind vorgestern nur fünf Minuten vor Herrn Kroll aus der Bank gegangen.	Lähditte toissapäivänä pankista vain viisi minuuttia ennen Krollia.
------	---	---

Esimerkki 74 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

104.	HERZOG Aber im Moment haben sie's geglaubt, richtig! MARIA PERREITER Kunststück	Hetkisen kuitenkin uskoitte. - Nokkelaa.
------	--	--

Sidossanat luovat ruututeksteihin ymmärrettävyyttä sisäisessä järjestyksessä, sillä sidossanat kytkevät johdonmukaisesti lauseita ja virkkeitä toisiinsa. Etenkin konjunktiot kytkevät lauseita ja virkkeitä konkreettisesti toisiinsa, sillä se on konjunktioiden tehtävä.

5.3.8 Tulosten yhteenveto

Kaikkia seitsemää koheesiokeinomallissani esiteltyä koheesiokeinoja esiintyy niin lähtö- kuin kohdetekstissäkin. Näin ollen voidaan todeta, että ruututekstit ovat sidosteisia, sillä niissä esiintyy muodostamaani malliin kuuluvia koheesiokeinoja. Toisaalta lähtötekstissä esiintyy mallini seitsemää koheesiokeinoja lukumäärällisesti enemmän kuin kohdetekstissä, joten ruututekstit eivät ole yhtä sidosteisia kuin lähtötekstit.

Koheesiokeinomalliini kuuluvat lähtökieliset koheesiokeinot on kuitenkin yleisimmin karsittu pois käännöksestä, mikä selittää suurimmalta osin lähtö- ja kohdetekstin määrällistä eroavaisuutta. Lähtökielessä esiintyvien koheesiokeinojen poistoa käännöksistä ilmenee kaikissa koheesiokeinomalliini kuuluvissa sidoskeinoissa paitsi proadjektiiveissa, sillä lähtötekstissä on vain yksi proadjektiivi, joka on myös käännetty proadjektiiviksi. Poistoa esiintyy eniten toistossa, proadverbeissa ja sidossanoissa, joiden lähtökielisistä edustajista suurin osa on jätetty kääntämättä kohdetekstiin. Etenkin konnektiiveja on jätetty paljon pois käännöksestä, sillä lähes kolmea neljäsosaa lähtötekstin konnektiiveista ei ole käännetty kohdetekstiin. Näin ollen Helinin (2008, 142) ohjeita on noudatettu, sillä toistoja ja sidossanoja on poistettu usein tiivistämisen vuoksi aineistoni käännöksistä. Tiivistämistä esiintyy paljon kohdetekstissä, sillä se on oleellinen osa av-käännösten luonnetta. Tiivistämisen lisäksi toinen malliini kuuluvien kohdetekstin koheesiokeinojen poisjättöön johtava syy on kohdetekstin sujuvuuden tavoittelu. Näillä pyritään tekemään ruututeksteistä ymmärrettäviä vastaanottajalle. Muun muassa monien tervehdysten ja puhuttelulisäysten toistoja on poistettu käännöksestä tiivistämisen vuoksi, mutta myös siksi, että kohdekielellä ei ole tapana toistaa esimerkiksi puhuttelutavan nimeä kuten lähtökielellä. Poistoa ilmenee myös sen vuoksi, että lähtökielisellet koheesiokei-

nolle ei ole aina vastinetta kohdetekstissä, kuten muutamille proadverbeille ja sidossanoille. Toisaalta koheesiomalliini kuuluva sidoskeinoja on käytetty tekemään tekstistä tiiviimpää ja ymmärrettävämpää.

Kielellisillä eroilla on myös vaikutusta sidoskeinojen kääntämisessä. Etenkin sidoskeinojen poistamisessa kielellisillä eroilla on merkittävä rooli, kuten artikkelin käytössä. Artikkelia ei esiinny lähtötekstin tapaan kohdetekstissä, mikä on yksi suurimmista kielellisistä eroista ja minkä vuoksi lähtö- ja kohdetekstin artikkeliesiintymät eroavat toisistaan. Kohdekielessä ei ole varsinaista artikkelia kuten lähtökielessä, mutta käännöksessä esiintyy odotettua enemmän artikkelimaisia sanoja, jotka ilmaisevat määräisyyttä ja luovat sidosteisuutta tekstiin. Kaikkia koheesiokeinoja ei voi täysin verrata toisiinsa, kuten juuri artikkelin käyttöä, sillä kielelliset eroavaisuudet ovat niin suuret. Kielten välillä on eroja myös siinä, kuinka sidoskeinot jaetaan kuuluviksi eri mallien osiin. Lähtö- ja kohdekielessä muun muassa jaotellaan konjunktioihin ja konnektiiveihin kuuluvat sanat eri tavoilla ja kohdekielessä ei aina ole täysin samaa vastaavuutta tietylle lähtökieliselle ilmaisulle, vaan niitä voi olla useita tai ei yhtäkään. Myös lähtökielinen proadverbi on kohdekielessä toisinaan jonkin muun sanaluokan edustaja, esimerkiksi konnektiivi. Myös pronomien käytössä esiintyy paljon kielellisiä eroavaisuuksia, kuten persoonapronomien käytössä. Lähtökielessä esiintyy yli viisi kertaa enemmän persoonapronomineja kuin kohdetekstissä, sillä useimmiten lähtökielen persoonapronomini ilmenee kohdetekstistä persoonapäätteen muodossa. Vaikka kohdetekstissä ei esiinny yhtä paljon persoonapronomineja, ei kohdeteksti ole sen vuoksi vähemmän sidosteinen, sillä sama viittaussuhde syntyy eri tavalla kohdetekstissä.

Samoin kulttuurien välisillä eroavaisuuksilla on vaikutusta sidoskeinojen kääntämisessä, mikä ilmenee etenkin puhuttelulisäysten kääntämisessä. Esimerkiksi luokkanimien käyttö on paljon yleisempää lähtö- kuin kohdekielessä, mikä näkyy myös tutkimustuloksissani, sillä lähtötekstissä esiintyy yli kolme kertaa enemmän luokkanimiä kuin kohdetekstissä. Toisaalta yleisnimien käyttö on kohdetekstissä runsaampaa kuin lähtötekstissä, joten puhuttelulisäyksillä on pyritty myös luomaan lisää ymmärrettävyyttä kohdetekstissä.

Ensimmäinen hypoteesini liittyy ruututekstien tiivistämiseen ja poistoihin. Hypoteesini mukaan ruututekstit ovat vähemmän sidosteisia kuin lähtötekstit, sillä koheesiokeinojen tiivistämisen ja poistojen vuoksi sidosteisuus häviää käännöksestä. Näin ollen oletukseni piti osittain paikkansa, sillä kohdetekstistä on tiivistämisen myötä yleisimmin jätetty sidoskeinoja kokonaan pois. Käännökset eivät ole yhtä sidosteisia kuin lähtötekstit, sillä kohdetekstissä ei esiinny yhtä paljon sidos-

keinoja kuin lähtöteksteissä. Hypoteesini ei kuitenkaan täysin pidä paikkansa, sillä sidosteisuus ei häviä aina täysin käännöksestä. Sidosteisuutta on luotu kohdetekstiin toisinaan jollain muulla keinolla, kuten persoonapronominin korvaamisella persoonapäätteellä, jolloin viittaussuhde säilyy.

Vaikka suurin osa lähtötekstin koheesiokeinosta on jätetty pois, ei pidä unohtaa, että monet lähtötekstin sidossanat on myös käännetty sidossanoiksi. Useimmiten koheesiokeinoon kääntäminen koheesiokeinoksi on toiseksi yleisin tapa käsitellä koheesiokeinoja aineistossani, sillä lähtökielinen koheesiomalliini kuuluva sidoskeino käännetään usein sen kohdekieliseksi vastineeksi. Yleisintä on kääntää koheesiokeino koheesiokeinoksi substitutiolla ja muissa puhuttelulisäyksissä, joissa yli puolet kaikista lähtökielen esiintymistä on käännetty niiden kohdekieliseksi vastineiksi.

Toisinaan lähtötekstin koheesiokeinoja on korvattu toisilla koheesiokeinoilla tai jollain muilla elementeillä kohdetekstissä. Pro-muodot ovat suosittuja elementtejä korvaamaan muita elementtejä, sillä esimerkiksi pronomineilla on korvattu muun muassa erisnimiä, substantiiveja sekä kokonaisia lauseita ja lähtökielen pronomineja on käännöksessä korvattu puhuttelulisäyksillä, muilla pronomineilla sekä substantiiveilla. Korvauksella on pyritty lisäämään ruututekstin selkeyttä ja ymmärrettävyyttä.

Koheesiokeinojen luoma sidosteisuus aineistossani pohjautuu pitkälti erilaisiin viittaussuhteisiin, sillä niiden ansiosta teksti nivoutuu yhteen. Etenkin runsaalla pro-muotojen käytöllä on luotu paljon sidosteisuutta tekstiin. Oletinkin pro-muotojen olevan suosittuja aineistossani, sillä ne ovat lyhyitä ja ytimekkäitä ilmaisuja. Useimmiten kuvan ja tekstin välinen sidosteisuus syntyy aineistossani juuri erilaisilla pro-muodoilla. Koheesiokeinoissa esiintyy myös päällekkäisyyttä, esimerkiksi jotkin tekijät kuuluvat eri koheesiokeinoihin, riippuen näkökulmasta.

Tutkimuksessani oli myös muutama odottamaton tulos. Vaikka sidoskeinoja esiintyy yleensä ottaen määrällisesti enemmän lähtökielellä, muutamaa sidoskeinoa esiintyy enemmän kohdekielellä. Käännöksessä esiintyy enemmän ellipsiä, proadjektiiveja ja yleisnimiä, mikä johtuu pääosin kielellisistä syistä sekä tiivistämisestä. Esimerkiksi yleisnimet ovat suositumpia kohdetekstissä, sillä ne selventävät viittaussuhteita ja ne ovat tiiviitä ilmaisuja. Yllättävää tutkimukseni tuloksissa on myös se, että lähes kaikkia koheesiokeinomalliini kuuluvia sidoskeinoja on lisätty käännökseen, vaikka niitä ei esiintyisi lähtötekstissä. Näin ollen ruututeksteihin on lisätty sidosteisuutta. Osittain lisäykset kompensoivat monien muiden sidoskeinojen poisjättöä. Esimerkiksi substitutiota, pro-muotoja ja puhuttelulisäyksiä on lisätty käännökseen, jotta teksti olisi sujuvaa kohdekielellä ja samalla lisä-

yksillä on pyritty myös ymmärrettävyyden lisäämiseen. Mielenkiintoista oli myös huomata, kuinka sidosteisuutta syntyy sellaistenkin repliikkien välille, joiden välillä on useita muita repliikkejä.

Aineistoni ruututekstit täyttävät osittain Langerin ym. (1990) ymmärrettävyyden tekstuaaliset tunnusmerkit. Ruututekstit ovat yksinkertaisia, sillä ne ovat sanavalinnoiltaan yleiskielisiä ja havainnollisia sekä lauserakenteiltaan lyhyitä ja yksinkertaisia. Toisaalta nämä pätevät lähes kaikkiin ruututeksteihin, eivät ainoastaan tämän tutkimusaineiston ruututeksteihin, sillä jo ruututekstien luonteen ja rajoitusten vuoksi käännökset ovat mahdollisimman lyhyitä ja yksinkertaisia, jotta ne on helppo vastaanottaa lyhyessä ajassa. Pro-muodot ja puhuttelulisäykset havainnollistavat yksinkertaisuutta. Jäsentelyssä ja järjestyksessä ruututeksteillä ei ole kovin paljon liikkumavaraa, sillä kännökset seuraavat paljon läsnä olevaa lähtötekstiä, kuten aineistossanikin. Sisäisessä järjestyksessä suuri rooli on sidossanoilla, joita esiintyy aineiston ruututeksteissä, mutta myös ellipsillä, substitutiolla, pro-muodoilla, puhuttelulisäyksillä ja artikkelilla on vaikutusta sisäiseen järjestykseen. Ymmärrettävyyden tekstuaalisten tunnusmerkkien mukaan aineiston ruututekstit ovat liian lyhyitä, sillä ne kertovat vain olennaisimman. Ruututeksteillä on kuitenkin rajattu tila, joten niiden täytyykin olla lyhyitä. Lyhyyttä ja tiiviyttä edesauttavat ellipsi, substitutio, pro-muodot ja puhuttelulisäykset. Toistoja on kuitenkin poistettu, mikä on hyvä asia lyhyiden ja tiiviiden mukaan. Stimuloivia lisäyksiä ei esiinny paljoa aineistoni ruututeksteissä, sillä ne sisältävät useimmiten epäolennaista tietoa, minkä vuoksi ne on poistettu ruututeksteistä. Puhuttelulisäyksistä haukkumanimet edustavat stimuloivia lisäyksiä. Stimuloivilla lisäyksillä luodaan tekstiin persoonallinen sävy ja puheen illuusio, mutta niitä esiintyy aineistoni ruututeksteissä muidenkin seikkojen kautta kuin ainoastaan stimuloivien lisäysten, kuten proadjektiivien avulla.

Toinen hypoteesini oli, että tekstin sidosteisuus vaikuttaa tekstin ymmärrettävyyteen – ilman sidosteisuutta teksti ei ole ymmärrettävää. Kuten aiemmin jo totesin, ruututekstit ovat sidosteisia, sillä niissä esiintyy sidoskeinoja. Näin ollen ruututekstit ovat myös hypoteesini mukaan ymmärrettäviä. Toisaalta käännöksissä esiintyy lähtötekstiä vähemmän sidoskeinoja, mutta se ei kuitenkaan vaikuta merkittävästi tekstin ymmärrettävyyteen. Usein sidoskeinoja on poistettu tekstin sujuvuuden ja sitä myöden ymmärrettävyyden vuoksi, joten hypoteesini ei pidä siltä osin paikkaansa, että ilman sidosteisuuttakin teksti ei ole ymmärrettävää. Sidosteisuudella on positiivisia vaikutuksia tekstin ymmärrettävyyteen, mutta teksti voi olla ymmärrettävää ilman sidoskeinojakin.

Aineistoni koostuu kolmesta jaksosta kolmesta eri saksalaisesta rikossarjasta, joista kustakin on rajattu noin 15 minuuttia puheosuuksia jaksojen alusta. Aineistoni kohdeteksteillä on kaksi kääntä-

jää: Ketun kääntäjä on Marja Hannula sekä Stolbergin ja Syyttäjän kääntäjä on Marjo Hiidensalo. Käännösten välillä ei ole havaittavissa eroja kääntäjien työnlaadun suhteen. Tiivistyksiä, poistoja ja lisäyksiä on tehty kaikkien aineiston ohjelmien käännöksissä. Suuria eroja ei ole kääntäjien välillä, sillä erot liittyvät yleensä lähtötekstien eroihin, sillä joissain teksteissä esiintyy esimerkiksi erisnimiä enemmän kuin muissa, joten sen käännöksessäkin esiintyy sen vuoksi enemmän erisnimiä.

Tutkimustuloksistani on todennäköisesti hyötyä av-kääntäjille, ja miksei myös muille käännösosalalla toimiville henkilöille, sillä ruututekstien sidosteisuutta ei ole aiemmin tutkittu. Tutkimukseni antaa siis uutta tietoa ruututeksteistä ja niiden kääntämisestä. Tutkimukseni myötä av-kääntäjät voivat pitää käännöstyön ohella mielessään ruututekstien sidosteisuuden merkityksen, jotta lopputulos olisi mahdollisimman laadukas ja ymmärrettävä vastaanottajan näkökulmasta. Aiemman ruututekstien sidosteisuuden tutkimuksen puutteen vuoksi en voi suhteuttaa tuloksiani täydellisesti aiempien tutkimusten tuloksiin. Becherin (2011, 36) tutkimuksessa konnektorien käytössä tuloksena ovat myös kielten väliset eroavaisuudet, sillä käännöksen konnektoreja oli poistettu tai lisätty muun muassa siksi, että kohdekielessä ei esiinny lähtökielen konnektorille vastinetta. Tutkimuksellani on siis yhteneväisyyksiä Becherin tutkimuksen kanssa, mutta jo tutkimusten aineistot ja kieliparit ovat niin erilaiset, että täydellisiä vertailuja ei voi tehdä. Liimataisen (2013, 11) tutkimuksessa puhuttelulisäyksiä on käännetty sekä ensi- että uudelleenkäännöksessä. Eroja syntyy lähtökielen murteellisten ja alasaksan puhelisyäysten käännöksissä: ensikäännöksessä on silloin käytetty yleis- tai kirjakieltä, mutta uudelleenkäännöksessä ne on korvattu kohdekielen murteilla. Puurtisen (2005, 215) tutkimuksessa selvisi, että konnektorien käytössä ei esiinny merkittäviä eroja alun perin suomeksi kirjoitetun ja käännetyn lastenkirjallisuuden välillä. Näitä tuloksia voi verrata omassa tutkimuksessani eri kääntäjien välisiin eroihin sidoskeinojen kääntämisessä. Pääosin eroja ei esiinny aiempien tutkimusten samankielisten teosten tai käännösten välillä, kuten eroja ei esiinny myöskään tutkimuksessani eri kääntäjien käännösten välillä, vaikka lähtötekstejäkin on kolme erilaista. Liimataisen (2013) tutkimuksessa myös selvisi, että uudelleenkäännöksessä on käytetty ensikäännöstä enemmän puhuttelulisäysten poistoa. Poistoa esiintyy paljon myös omassa tutkimuksessani.

6 Lopuksi

Tutkimus osoitti, että koheesiokeinoja esiintyy sekä lähtö- että kohdetekstissä, joten osittain jo lähtötekstin sidosteisuuden vuoksi kohdetekstikin on sidosteinen. Sidoskeinoja on kuitenkin poistettu käännöksestä paljon, mutta myös jonkin verran lisätty sellaisia sidoskeinoja, joita lähtötekstissä ei esiinny. Ruututekstit ovat siis sidosteisia, vaikka eivät tosin yhtä sidosteisia kuin lähtötekstit, kuten analyysi osoitti.

Koheesiokeinojen suuresta poistojen määrästä voidaan päätellä, että tiivistämisellä on suuri vaikutus ruututekstien sidosteisuuteen. Koheesiokeinoja poistetaan ruututeksteistä valtaosin tiivistämisen vuoksi, sillä osa koheesiokeinoihin kuuluvista tekijöistä opastetaan jättämään ensimmäisenä pois ruututekstien tiivistämisessä. Tiivistäminen on oleellinen osa ruututekstien luonnetta, mutta koheesiokeinoja ei pitäisi tiivistämisen myötä poistaa kokonaan ruututeksteistä. Koheesiokeinot nimitäin tekevät tekstistä ehyen kokonaisuuden eikä vain joukkoa irrallisia lauseita. Koheesiokeinot luovat samalla tekstiin punaisen langan, jonka vastaanottaja poimii ja jonka avulla hän muodostaa ruututeksteistä, kuvista ja äänestä kokonaisuuden. Etenkin ruututekstien kohdalla koheesiokeinot ovat tärkeitä, sillä ruututekstit esiintyvät ruudulla rajatun ajan ja pienissä pätkissä, jolloin sidosteisuus ruututekstien välillä on tärkeää tekstin ymmärrettävyyden kannalta.

Av-kääntäjien kannalta tutkimuksestani voi olla hyötyä heidän työssään, jotta he tiedostaisivat enemmän sidosteisuuden merkitystä tekstin kokonaisuudessa. Sidosteisuudella on kuitenkin merkitystä muissakin tekstilajeissa, joten tutkimuksestani voi olla hyötyä myös muilla kääntämisen aloilla. Kääntäjät saattavat huomioda aiempaa enemmän sidoskeinojen merkityksen käännöksissä ja sidoskeinojen vaikutuksen tekstin ymmärrettävyyteen. Ruututekstit ja käännökset yleensäkin tehdään vastaanottajia varten, joten sidoskeinoja käyttämällä edesautetaan tekstien ymmärrettävyyttä ja siten vastaanottajien onnistuneempaa vastaanottokokemusta.

Monimenetelmäisyys oli tutkielmassani hedelmällinen tutkimusstrategia, sillä yhdistelmä kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusta tuotti monipuolisia tuloksia. Sekä määrällisellä että laadullisella tutkimuksella pystyin parhaiten osoittamaan, kuinka sidosteisia lähtö- ja kohdeteksti ovat sekä millaisia koheesiokeinoja niissä on käytetty. Tutkimusaihetta on pro gradu -tasolla järkevintä lähestyä tapaustutkimuksena, sillä av-kääntämisen kenttä on niin laaja, että yleistäviä tutkimuksia on lähes mahdoton tehdä tämänkaltaisessa tutkimuksessa.

Toisaalta, koska tämä on yksittäinen tapaustutkimus, tutkielman tuloksista ei voi tehdä laajempia yleistyksiä, sillä aineisto on suhteellisen pieni. Tämä tapaustutkimus käsittelee vain kolmesta saksalaisesta rikossarjasta kustakin vain yhden jakson alkuosasta noin 15 minuutin mittaista puheosuutta. Tulevaisuudessa tutkimusta voisi laajentaa aineiston pituuden puolesta sekä koskemaan myös muiden av-kääntämisen muotojen sidosteisuutta, kuten dubattujen ja voice-over käännösten sidosteisuutta. Tässä tutkimuksessa aineisto koostuu saksan ja suomen kielestä, mutta jatkotutkimuksissa kielivalikoimaa voisi laajentaa ja vertailla, onko eri lähtökielten välillä eroja sidosteisuuden kannalta. Toivottavasti tämän tutkimuksen myötä kiinnostus ruututekstien sidosteisuuteen laajenee, jotta tulevaisuudessa tutkimuksia ruututekstien sidosteisuudesta olisi kattavammin tarjolla.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Der Alte 2011. *Die Maske des Bösen*. Dialogilista. ZDF.

Der Staatsanwalt 2011. *Liebe und Hass*. Dialogilista. ZDF.

Kettu 2012. *Pahan naamio*. Kääntänyt: Hannula, Marja. Dialogilista. YLE.

Kettu, *Pahan naamio*, esitetty Suomessa 22.12.2012. Kääntänyt: Hannula, Marja. Videotiedosto. YLE.

Kommissar Stolberg 2011. *Geld oder Liebe*. Dialogilista. ZDF.

Stolberg 2012. *Rahasta vai rakkaudesta*. Kääntänyt: Hiidensalo, Marjo. Dialogilista. YLE.

Stolberg, *Rahasta vai rakkaudesta*, esitetty Suomessa 1.12.2012. Kääntänyt: Hiidensalo, Marjo. Videotiedosto. YLE.

Syyttäjä 2012. *Viha ja rakkaus*. Kääntänyt: Hiidensalo, Marjo. Dialogilista. YLE.

Syyttäjä, *Viha ja rakkaus*, esitetty Suomessa 15.12.2012. Kääntänyt: Hiidensalo, Marjo. Videotiedosto. YLE.

Painetut lähteet

Beaugrande, Robert-Alain de & Dressler, Wolfgang Ulrich 1981. *Einführung in die Textlinguistik*. Niemeyer, Tübingen.

Blühndorn, Hardarik, Breindl, Eva & Waßner, Ulrich H. (toim.) 2006. *Text – Verstehen. Grammatik und darüber hinaus*. Walter de Gruyter, Berliini.

Bogucki, Łukasz & Kredens, Krzysztof (toim.) 2010. *Perspectives on Audiovisual Translation*. Peter Lang, Frankfurt am Main.

Brinker, Klaus 1997. *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. 4., tarkistettu ja täydennetty painos. Erich Schmidt Verlag, Berliini.

Díaz Cintas, Jorge & Anderman, Gunilla (toim.) 2009a. *Audiovisual Translation. Language Transfer on Screen*. Palgrave Macmillan, Basingstoke. E-kirja, saatavilla www-muodossa: <[Díaz Cintas, Jorge & Anderman, Gunilla 2009b. Introduction. Díaz Cintas & Anderman \(toim.\), 1–17.](http://reader.eblib.com/%28S%28rbbxivbszj3h0ikh0hbutzw1%29%29/Reader.aspx?p=455158&o=1600&u=hVtUGjcz1Qp9p2qoOyrh7o6mNZM%3d&t=1378297315&h=2D084205F4CF0A93171956A137E18AE7EC9623C5&s=18325117&ut=5392&pg=1&r=img&c=-1&pat=n>VAI<http://www.tampere.eblib.com/patron/FullRecord.aspx?p=455158></p></div><div data-bbox=)

Díaz Cintas, Jorge & Remael, Aline 2007. *Audiovisual Translation: Subtitling*. St. Jerome Publishing, Manchester.

- Dijk, Teun A. van 1980. *Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung*. Hol. kiel. alkuteos Tekstwetenschap. Een interdisciplinaire inleiding (1978). Saks. kiel. käännös: Christoph Sauer. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
- Engel, Ulrich 1988. *Deutsche Grammatik*. Julius Groos Verlag, Heidelberg.
- Fabricius-Hansen, Cathrine 2001. Texte in der Fremdsprache lesen und verstehen: Überlegungen zu einem vernachlässigten Thema. VAKKI-symposiumi XXI, 8–26.
- Gambier, Yves 2007. Audiovisuaalisen kääntämisen tutkimuksen suuntaviivoja. Suomennos: Leena Salmi. Oittinen & Tuominen (toim.), 73–115.
- Georgakopoulou, Panayota 2009. Subtitling for the DVD Industry. Díaz Cintas & Anderman (toim.), 21–35.
- Hall, Christopher 2005. Die deutsche und finnische Anrede im interkulturellen Vergleich. Reuter, Ewald & Sorvali, Tiina (toim.), *Satz – Text – Kulturkontrast. Festschrift für Marja-Leena Piitulainen zum 60. Geburtstag*. Peter Lang, Frankfurt am Main. 63–89.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, Ruqaiya 1990. *Cohesion in English*. 10. painos. Longman, Lontoo.
- Helbig, Gerhard & Buscha, Joachim 2001. *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Langenscheidt, Berliini.
- Helin, Irmeli 2008. Av-median ja kääntämisen kulttuuriset kontekstit. Helin, Irmeli & Yli-Jokipii, Hilka (toim.), *Kohteena käännös. Uusia näkökulmia kääntämisen ja tulkkauksen tutkimiseen ja opiskelemiseen*. Käännöstieteen laitos, Helsingin yliopisto, Kouvola. 131–148.
- Hurt, Christina & Widler, Brigitte 1999. Untertitelung/Übertitelung. Snell-Hornby, Mary, Hönl, Hans G., Kußmaul, Paul & Schmitt, Peter A. (toim.), *Handbuch Translation*. 2., parannettu painos. Stauffenburg, Tübingen. 261–263.
- Iisa, Katariina, Piehl, Aino & Kankaanpää, Salli 1999. *Tekstintekijän käsikirja*. 3. painos. Yrityskirjat, Helsinki.
- Immonen, Leena 2007. Sana kuvatilassa. Näkökulmia selostustekstien kääntämiseen. Oittinen & Tuominen (toim.), 222–234.
- ISK 2005 = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2005. *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. SKS, Helsinki.
- Jääskeläinen, Riitta 2007. Av-kääntämisen tutkimus ja tutkimustarpeet Suomessa. Oittinen & Tuominen (toim.), 116–130.
- Kadric, Mira, Kaindl, Klaus & Kaiser-Cooke, Michèle 2005. *Translatorische Methodik. Basiswissen Translation 1*. Facultas Verlags- und Buchhandels AG, Wien.

- Kerkkä, Karita 2011. Rikoselokuva ja sen ruututekstitys. Immonen, Leena, Pakkala-Weckström, Mari & Vehmas-Lehto, Inkeri (toim.), *Kääntämisen tekstilajit ja tekstilajin kääntäminen*. Finn Lectura, Helsinki. 183–195.
- Kokkola, Sari 2007. Elokuvan kääntäminen kulttuurikuvien luoja. Oittinen & Tuominen (toim.), 202–221.
- Langer, Inghard, Schulz v. Thun, Friedemann & Tausch, Reinhard 1990. *Sich verständlich ausdrücken*. 4., uudelleen muotoiltu painos. Ernst Reinhardt Verlag, München.
- Lehtonen, Mikko 2007. Ruumis, kieli ja toiminta. Ajatuksia audiovisuaalisten tekstien multimodaalisuudesta. Oittinen & Tuominen (toim.), 30–43.
- Linke, Angelika, Nussbaumer, Markus & Portmann, Paul R. 1996. *Studienbuch Linguistik*. 3., muuttamaton painos. Niemeyer, Tübingen.
- Lötscher, Andreas 2006. Die Formen der Sprache und die Prozesse des Verstehens. Textverstehen aus grammatischer Sicht. Blühdorn, Breindl & Waßner (toim.), 19–45.
- Neves, Josélia 2009. Interlingual Subtitling for the Deaf and Hard-of-Hearing. Díaz Cintas & Anderman (toim.), 151–169.
- Nurmi, Timo 2004. *Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja*. Kolmas, tarkistettu ja päivitetty painos. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- O’Sullivan, Carol 2011. *Translating Popular Film*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Oittinen, Riitta & Tuominen, Tiina (toim.) 2007. *Olennaisen äärellä. Johdatus audiovisuaaliseen kääntämiseen*. Tampere University Press, Tampere.
- Pasch, Renate, Brauße, Ursula, Breindl, Eva & Waßner, Ulrich Hermann 2003. *Handbuch der deutschen Konnektoren. Linguistische Grundlagen der Beschreibung und syntaktische Merkmale der deutschen Satzverknüpfen (Konjunktionen, Satzadverbien und Partikeln)*. Walter de Gruyter, Berliini.
- Pedersen, Jan 2011. *Subtitling Norms for Television. An exploration focussing on extralinguistic cultural references*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Puurtinen, Tiina 2005. Käännössuomen piirteitä lastenkirjallisuudessa. Mauranen, Anna & Jantunen, Jarmo H. (toim.), *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere University Press, Tampere. 211–223.
- Pääkkönen, Irmeli & Varis, Markku 2000. *Kriittinen lukutaito*. Finn Lectura, Helsinki.
- Ranta, Pekka & Surakka, Minna 2007. Kokemuksia audiovisuaalisen kääntämisen opetuksen järjestämisestä yliopistossa. Oittinen & Tuominen (toim.), 131–145.
- Remael, Aline 2010. Audiovisual Translation. *Handbook of Translation Studies, Volume 1*. Saata-villa
www-muodossa: http://www.benjamins.com.libproxy.helsinki.fi/cgi-bin/bbr_https.cgi?cmd=show_article... Luettu 27.11.2012

- Rickheit, Gert & Strohner, Hans 1993. *Grundlagen der kognitiven Sprachverarbeitung. Modelle, Methoden, Ergebnisse*. Francke Verlag, Tübingen.
- Seppänen, Eeva-Leena 1989. Henkilöön viittaaminen puhetilanteessa. Hakulinen, Auli (toim.), *Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja I*. 2. painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki. 195–231.
- Skuggevik, Erik 2010. A typological threesome: subtitling, interpretation and voice-over. A study of symbiotic translation types. Bogucki & Kredens (toim.), 13–25.
- Strohner, Hans 2006. Textverstehen aus psycholinguistischer Sicht. Blühdorn, Breindl & Waßner (toim.), 187–204.
- Tomaszkiewicz, Teresa 2010. Areas of untranslability in audiovisual transfer. Bogucki & Kredens (toim.), 93–106.
- Tveit, Jan-Emil 2009. Dubbing versus Subtitling: Old Battleground Revisited. Díaz Cintas & Anderman (toim.), 85–96.
- Vertanen, Esko 2007. Ruututeksti tiedon ja tunteiden tulkkina. Oittinen & Tuominen (toim.), 149–170.
- Virkkunen, Riitta 2007. Ruudun rajoissa. Oopperan tekstittäminen. Oittinen & Tuominen (toim.), 244–261.
- Wittwer, Michael 2001. Textmerkmale zur Bestimmung der Verständlichkeit popularisierender Fachtextsorten in der Pädiatrie. VAKKI-symposiumi XXI, *Erikoiskielet ja käännösteoria. Vaasa, 10.–11.2.2001*. Vaasan yliopisto, Vaasa. 314–323.
- Yli-Vaakkuri, Valma 1989. Suomalaisen puhuttelun piirteitä. Kauppinen, Anneli & Keravuori, Kyllikki (toim.), *Kielen käyttö ja käyttäjä. Äidinkielen opettajain liitto*, Helsinki. 43–74.

Elektroniset lähteet

- Becher, Viktor 2011. When and why do translators add connectives? A corpus-based study. *Target* 23:1. John Benjamins Publishing Company. 26–47. Saatavilla pdf-muodossa: <http://viktor.becher.bz/downloads/papers/2011/becher_2011_02bec.pdf>.
- Kommissar Stolberg 2013. *Die Schauspieler. Die Protagonisten der Serie im Überblick*. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.zdf.de/Kommissar-Stolberg/Die-Schauspieler-13054098.html>>. Luettu 8.10.2013.
- Kontakt zum ZDF 2012. *Kontakt zum ZDF. So können Sie uns kontaktieren*. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.zdf.de/Kontakt-zum-ZDF-21494042,25034698.html>>. Luettu 8.10.2013.
- Liimatainen, Annikki 2013. Ajan vaikutus puhuttelulisäysten kääntämiseen. Tarkastelussa Thomas Mannin teoksen *Buddenbrooks* ensi- ja uudelleensuomennos. VAKKI Publications II., *Perspektivität als Herausforderung*. Vaasa. [Pdf-liite sähköpostiviestissä]. Vastaanottaja: Maiju Raami. Lähetetty 29.9.2013. Luettu 29.9.2013.

- Opettaja 2007. Tekstitetyt tv-ohjelmat ovat parantaneet kielitaitoa. *Opettaja* 12.10.2007. Saatavilla
www-muodossa:
<http://www.oaj.fi/pls/portal/docs/PAGE/OPETTAJALEHTI_EPAPER_PG/2007_41/115096.htm>. Luettu 8.10.2013.
- Sendungen A-Z 2013. Saatavilla www-muodossa: < <http://www.zdf.de/Sendungen-von-A-Z-4006.html#A>>. Luettu 8.10.2013.
- Tuominen, Tiina 2012. *The Art of Accidental Reading and Incidental Listening. An Empirical Study on the Viewing of Subtitled Films*. Acta Universitatis Tamperensis; 1794, Tampereen yliopisto. Saatavilla pdf-muodossa: <<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67927/978-951-44-9008-8.pdf?sequence=1>>

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere
Fachbereich Sprach-, Translations- und Literaturwissenschaften
Multilinguale Kommunikation und Translationswissenschaft
B-Arbeitssprache Deutsch

RAAMI, MAIJU: Die Bindung der Untertitel

Masterarbeit: 89 Seiten
Deutsche Kurzfassung: 16 Seiten
November 2013

1 Einleitung

Die Bindung ist sehr wichtig für alle Texte, auch wenn es sich bei den verbindenden Wörtern und Mitteln häufig strukturell relativ kleine Faktoren im ganzen Text handelt. Die Textbindung funktioniert wie ein Klebstoff, der verschiedene Elemente des Textes zusammenfügt. Die Bindung bewirkt so, dass ein Text als Text erkannt wird. Ohne verbindende Faktoren bilden die nacheinander folgenden Sätze keinen Text, sondern sie benötigen verbindende Mittel, um eine sinnvolle Einheit zu bilden (Halliday & Hasan 1990, 293). Die Bindung ist ein interessantes Forschungsthema, weil sie einen überraschend großen Einfluss auf die Text- und Satzstruktur und die Verständlichkeit haben kann.

Diese Arbeit beschäftigt sich mit der Bindung von Untertitel. Untertitel sind eine vielgelesene Textsorte in Finnland, somit ist es nicht egal, was für Untertitel gezeigt werden (Jääskeläinen 2007, 116, 120). In Finnland wird viel ferngesehen und gleichzeitig werden viele Untertitel gelesen, darum spielen die Untertitel im täglichen Leben vieler Personen eine wichtige Rolle (Pedersen 2011, 1, Vertanen 2007, 149). Die Untertitel sind die herrschende Art von Übersetzung im finnischen Fernsehen, weil etwa 80 Prozent der ausländischen TV-Programme untitled werden (Vertanen 2007, 149). Es gibt schon verschiedene Studien von Untertiteln und von Textbindung, aber keine von Verbindung der Untertitel. Deswegen gibt es einen Bedarf für diese Arbeit.

Das Ziel dieser Arbeit ist zu untersuchen, wie verbindend die Untertitel sind und was für verbindende Mittel benutzt worden sind. Die Verdichtung ist sehr charakteristisch für Untertitel und es wird geraten, Wiederholungen, verbindende Wörter und Ausrufe zunächst auszulassen, um die Untertitel zu raffen (Helin 2008, 142). In dieser Arbeit wird recherchiert, ob die Textbindung Einfluss

auf die Verständlichkeit der Untertitel hat. Der Gegenstand der Untersuchung sind die Kohäsionsmittel im Ausgangs- und Zieltext. Es wird verglichen, ob es Unterschiede zwischen Ausgangs- und Zieltext gibt. Zur Untersuchung gehört auch die Betrachtung der Verbindung zwischen Bild und Text. Als Untersuchungsmaterial werden drei Folgen von drei verschiedenen deutschen Krimiserien mit ihren finnischen Untertiteln und ihren deutschen Dialoglisten verwendet: die Episode „Die Maske des Bösen“ aus der Serie *Der Alte* (2011), die Episode „Liebe und Hass“ aus der Serie *Der Staatsanwalt* (2011) und die Episode „Geld oder Liebe“ aus der Serie *Kommissar Stolberg* (2011).

2 Audiovisuelle Translation

Audiovisuelle Translation (*audiovisual translation*, AV-Translation) ist der allgemeinste Terminus für Übersetzungen, die mit Bildern, Wörtern und Tönen zu tun haben (Díaz Cintas & Remael 2007, 12; Gambier 2007, 76; Kokkola 2007, 203; Remael 2010). Audiovisuell ist lateinischen Ursprungs und in dem Wort werden das Hören und das Sehen vereinigt, weil *audio* ‚ich höre‘ bedeutet und *visuell* vom Verb *videre* stammt, das ‚sehen‘ bedeutet (Lehtonen 2007, 30–31). Es gab und gibt noch viele andere Benennungen für diesen Bereich, wie *film translation* oder *screen translation*, aber der Terminus *AV-Translation* ist beliebt, weil er multisemiotisch ist und weil er alle Veröffentlichungskanäle (z. B. Fernsehen, Filme und Radio) zusammenfasst (Díaz Cintas & Remael 2007, 12; Gambier 2007, 76–77; Remael 2010).

Der Zweck der AV-Translation ist, das AV-Produkt für die Rezipienten, die die Ausgangssprache nicht verstehen, in ihrer Muttersprache verständlich zu machen (Díaz Cintas & Anderman 2009b, 4). Es gibt verschiedene Formen von AV-Translation, aber in dieser Untersuchung konzentriert man sich auf die Untertitel. In Untertiteln wird eine Mitteilung aus einer Sprache in eine andere Sprache übersetzt und Rede wird gegen schriftliche Form ausgetauscht (Díaz Cintas & Anderman 2009, 4; Georgakopoulou 2009, 22; Pedersen 2011, 11). Die Untertitel sind, wie auch andere AV-Produkte, eine Gesamtheit von Bildern, Wörtern und Tönen, die in Wechselwirkung stehen (Díaz Cintas & Remael 2007, 145; Kokkola 2007, 203). Diese Gesamtheit sollte bei der Übersetzung berücksichtigt werden, nicht nur der Dialog (Kokkola 2007, 203). Der Übersetzer sollte beachten, dass z. B. Bilder miteinander verknüpft und synchron sind (Ranta & Surakka 2007, 133). Die AV-Translation weicht wesentlich von anderen Formen der Translation ab, weil die Ausgangssprache zu hören ist, während die Untertitel gelesen werden. Damit kann der Rezipient die Übersetzung mit der Ausgangssprache vergleichen. (Díaz Cintas & Remael 2007, 55.)

Es gibt viele Adjektive, die die Eigenschaften von der guten Untertiteln beschreiben: deutlich, einfach, leicht lesbar, kompakt und unauffällig (Hurt & Widler 1999, 262; Jääskeläinen 2007, 124; Georgakopoulou 2009, 21; Kerkkä 2011, 188; Pedersen 2011, 22). Wegen des Veröffentlichungskanales gibt es beschränkten Raum und Zeit für die Untertitel (vgl. z. B. Hurt & Widler 1999, 261; Díaz Cintas & Remael 2007, 145; Gambier 2007, 85; Pedersen 2011, 8). Die Rezipienten sollten genug Zeit haben, um die Untertitel lesen zu können. Darum sollte der Übersetzer die Lesegeschwindigkeit des Rezipienten berücksichtigen. (Pedersen 2011, 19–20.)

Der Wandel von der Rede zur geschriebenen Form wirkt sich dahingehend aus, dass die Untertitel gekürzte Übersetzungen des Dialogs sind (Hurt & Widler 1999, 261; Díaz Cintas & Remael 2007, 145). Die allgemeinsten Methoden den Text zu kürzen sind Auslassungen, Verdichtungen und nur die wesentlichsten Informationen präsentieren (Díaz Cintas & Remael 2007, 146; Ranta & Surakka 2007, 132; Kerkkä 2011, 189; Pedersen 2011, 20). Alle verbalen Informationen können wegen der Beschränkungen nicht in den Untertiteln verwendet werden, weshalb die Sachen mit weniger Wörtern in der Übersetzung ausgedrückt sollen (Díaz Cintas & Remael 2007, 146; Pedersen 2011, 20). Obwohl die Kürzung des Textes in den Untertiteln wesentlich ist, können Auslassungen redundanter Elemente in den Untertiteln manchmal die Kohäsion der Untertitel vermindern, weil die redundanten Elemente den Rezipienten beim Verstehen des Sinns helfen können (Georgakopoulou 2009, 25). Häufig werden auch die Kohäsionsmittel von Untertiteln weggelassen, obwohl sie die Verhältnisse und Ereignisse des Textes explizit machen. Untertitel ohne Kohäsionsmittel können schwer verständlich sein und ihre Lesbarkeit kann leiden. (Tveit 2009, 87.)

3 Kohäsion und Kohärenz als Zeichen von der Textbindung

3.1 Kohäsion und/oder Kohärenz

Kohäsion und Kohärenz sind als Zeichen von Textbindung in vielen Theorien vorgestellt worden. Es gibt aber verschiedene Denkansätze, wie Kohäsion und Kohärenz bestimmt werden. Einige Theorien konzentrieren sich entweder nur auf Kohäsion oder nur auf Kohärenz und grenzen die Begriffe nicht voneinander ab. Nach Brinker (1997, 18) besteht kein Bedarf, um Kohäsion und Kohärenz zu unterscheiden und er behandelt ausschließlich Kohärenz wie auch Helbig und Buscha (2001, 623). Dagegen konzentrieren Halliday und Hasan (1990, 4) sich nur auf Kohäsion (*cohesion*). Obwohl diese Wissenschaftler entweder Kohäsion oder Kohärenz behandeln, gibt es gleichwohl eine Übereinstimmung zwischen diesen Theorien: Kohäsion wie Kohärenz sind mit der Formulierung des Textes verbunden, d.h. wie die Sätze einen Text aufbauen (Halliday & Hasan 1990, 4; Brinker

1997, 12; Helbig & Buscha 2001, 623). Unterschiede gibt es im Blickwinkel, wie die Formulierung des Textes bestimmt wird: durch den Inhalt oder durch die Folge von Sätzen (Halliday und Hasan 1990, 4; Brinker 1997, 12; Helbig und Buscha 2001, 623).

Einige Theorien nehmen sowohl die Kohäsion als auch die Kohärenz wahr und unterscheiden diese Begriffe voneinander. Pääkkönen und Varis (2000, 21) zweiteilen die Textbindung in strukturelle und inhaltliche Bindung. Mit struktureller Bindung meinen sie die Kohäsion und mit inhaltlicher Bindung die Kohärenz. Linke, Nussbaumer und Portmann (1996, 224–226) teilen den Text in Oberflächenstruktur, die mit der Kohäsion gleichgesetzt werden kann und in Texttiefenstruktur, die mit der Kohärenz gleichgesetzt werden kann, auf. Auch laut Beaugrande und Dressler (1981, 3–5) wird die Kohäsion im Oberflächentext gefunden, aber sie meinen, dass Kohärenz zur Textwelt gehört. Meiner Meinung nach ist die Unterscheidung in Struktur und Inhalt nach Pääkkönen und Varis (2000) aussagekräftiger als die Unterscheidungen nach Linke et al. (1996) und nach Beaugrande und Dressler (1981).

Trotz vieler Unterschiede ist es allen Theorien gemein, dass Kohäsion mit der Sprache und Kohärenz mit dem Inhalt zu tun hat. Kohäsion und Kohärenz stehen in Wechselwirkung und ergänzen sich, weshalb keine der beiden Textualitätskriterien eliminiert oder bevorzugt werden kann. Zum Beispiel Linke et al. (1996, 225) finden, dass die richtige Interpretation der Texttiefenstruktur mit Hilfe der Oberflächenstruktur (d.h. Kohäsion) erreicht werden kann. Man sollte sich jedoch darüber bewusst sein, dass der Text nicht selbst verbindend ist, auch wenn es sowohl die Kohäsion als auch die Kohärenz darin gibt, sondern der Rezipient die Textbindung erschafft. Die Kohärenz ist nach Beaugrande und Dressler (1981) ein Ergebnis kognitiver Prozesse des Rezipienten. Der Sinn entsteht nicht allein aus dem Text, sondern um den Sinn zu schaffen, wird die Interaktion mit dem Rezipienten benötigt. (Beaugrande & Dressler 1981, 7–8.)

Meiner Ansicht nach sollen Kohäsion und Kohärenz unterschieden werden, weil sie sich auf verschiedenen Ebenen des Textes zeigen. Meiner Meinung nach ist die Unterscheidung zwischen Kohäsion und Kohärenz nötig, weil sich der Textbindung mit Hilfe der Unterscheidung von zwei verschiedenen Niveaus genähert werden kann. In dieser Arbeit konzentriere ich mich stärker auf die Kohäsion, wenn ich die Kohäsionsmittel in den Ausgangs- und Zieltexten miteinander vergleiche. Andererseits spielt die Kohärenz eine Rolle in meiner Untersuchung, wenn ich das Verhältnis zwischen Bildern und Wörtern betrachte.

3.2 Mein Modell der Kohäsionsmittel

Wie in Kapitel 3.1 bereits erwähnt wurde, gibt es in Bezug auf Kohäsion und Kohärenz mehrere Definitionen. Dasselbe trifft auch auf Kohäsionsmittel ein. Einige Wissenschaftler sehen Kohäsionsmittel als umfangreichere Gesamtheit als andere an und einige teilen Kohäsionsmittel gründlicher als andere ein. Es gibt sowohl Ähnlichkeiten als auch Unterschiede zwischen verschiedenen Modellen der Kohäsionsmittel in den Theorien und manchmal überlagern sich die Kohäsionsmittel. Einige Kohäsionsmittel kommen in fast allen Modellen und einige nur in einem Modell vor. Verschiedene Modelle der Kohäsionsmittel ergänzen sich auch. Ich stimme mit Halliday und Hasan (1990) überein, dass die Kohäsionsmittel nicht streng abgegrenzt werden sollten, weil einige Kohäsionsmittel Grenzfälle sind und weil die Kohäsionsmittel aus verschiedener Sicht interpretiert werden können (Halliday & Hasan 1990, 88).

Zum Zweck der Unterscheidung zwischen Sprachen und Theorien habe ich mein eigenes Modell der Kohäsionsmittel geschaffen. Mein Modell der Kohäsionsmittel wurde so aufgebaut, dass ich die anwendbaren Kohäsionsmittel für mein Untersuchungsmaterial aus den oben erwähnten Theorien gewählt habe. Zum meinen eigenen Modell gehören sieben Kohäsionsmittel: Wiederholung, Substitution, Ellipse, Pro-Formen, Anredeformen, Artikel und verbindende Wörter.

Mit **Wiederholung** wird gemeint, dass ein Element des Textes noch einmal erwähnt wird (Beaugrande & Dressler 1981, 57; Linke et al. 1996, 215; Helbig & Buscha 2001, 624). Die Wiederholung schafft Textbindung, wenn zum Beispiel dasselbe Wort, das Wort in einer anderen Wortart, das Wort derselben Wortgruppe oder das Wort als Teil eines Kompositums wiederholt wird (Beaugrande & Dressler 1981, 60; Linke et al. 1996, 215–216). In meiner Untersuchung betrachte ich anhand meines Forschungsmaterials, was mithilfe der Wiederholung noch einmal erwähnt wird. Die Wiederholung ist einer der Faktoren, die wegen der Verdichtung zunächst ausgelassen werden sollten (Helin 2008, 142). Deswegen ist es interessant zu untersuchen, ob die Wiederholung in den Übersetzungen vermieden worden ist.

Bei der **Substitution** wird ein sprachliches Element mit einem anderen Element substituiert (Halliday & Hasan 1990, 88; Linke et al. 1996, 216; Pääkkönen & Varis 2000, 21). Solche vertretende Elemente sind zum Beispiel Synonyme, Unterbegriffe d.h. Hyponyme, Oberbegriffe d.h. Hyperonyme, Metaphern und Lexeme, die demselben Wortfeld angehören. Diese Elemente entsprechen inhaltlich den Elementen, die substituiert werden, und beide Elemente deuten auf einen gemeinsa-

men außersprachlichen Gegenstand. (Linke et al. 1996, 216–217.) In meinem Material betrachte ich Synonyme, Unter- und Oberbegriffe sowie aus mehreren Wörtern gebildeten Strukturen.

Mit **Ellipse** wird gemeint, dass ein sprachliches Element des Textes ausgelassen wird (Beaugrande & Dressler 1981, 51; Halliday & Hasan 1990, 88; Linke et al. 1996, 221; Pääkkönen & Varis 2000, 21). Das ausgelassene Element ist gemeinsam für zwei aufeinander folgende Sätze (Pääkkönen & Varis 2000, 21; ISK 2005, 1124). Solche Elemente können ein Wort, mehrere Wörter oder ein Teil des Wortes sein, d.h. die Sätze haben somit einen gemeinsamen Satzteil, wie Subjekt, Objekt oder Prädikativ (ISK 2005, 1124). Obwohl etwas in der Ellipse nicht gesagt wird, wird die Auslassung so gemacht, dass das ausgelassene Element trotzdem verstanden wird (Halliday & Hasan 1990, 142). Das resultiert daraus, dass der Rezipient selbst die leeren Stellen füllen und die Bindung zwischen Elementen schaffen kann (Linke et al. 1996, 222). Die Ellipse wird in dieser Arbeit in ihrer grammatischen Bedeutung untersucht, d.h. ob ein gemeinsamer Satzteil ausgelassen worden ist.

Pro-Formen kommen häufig in Theorien vor, obgleich einige Theorien die Pro-Formen umfangreicher als andere verstehen (vgl. Beaugrande & Dressler 1981; Linke et al. 1996). Zum Beispiel Beaugrande und Dressler (1981, 64, 67) verstehen Pro-Formen umfangreich, weil in ihrem Modell Pronomina, Pro-Adverbien, Pro-Verben wie Pro-Adjektive zu den Pro-Formen gehören. Im Gegensatz zu Beaugrande und Dressler (1981) definieren Pääkkönen und Varis (2000, 20) Pro-Formen enger, weil zu ihrem Modell nur Pronomina gehören. Zu den Pro-Formen in meiner Arbeit gehören Pronomina, Pro-Adverbien und Pro-Adjektive, weil sie die Textbindung mit Verweisen auf andere Textelemente bilden (Linke et al. 1996, 217; Pääkkönen & Varis 2000, 20). Beaugrande und Dressler (1981, 64) bemerken, dass verkürzende oder vereinfachende Kohäsionsmittel wie Pro-Formen häufig sind. Deswegen vermute ich, dass Pro-Formen auch in den Untertiteln beliebt sind.

Die **Anredeformen** schaffen auch Textbindung. Liimatainen (2013, 1) hat die Anredeformen im Roman *Buddenbrooks. Verfall einer Familie* von Thomas Mann und in seiner finnischen Erst- und Neuübersetzung untersucht. Diese Gruppe von Anredeformen gründet sich auf die Untersuchung von Liimatainen (2013). Mit Anredeformen wird gezeigt, wer der Rezipient ist und man versucht, die Aufmerksamkeit des Rezipienten mit Anredeformen zu bekommen (Yli-Vaakkuri 1989, 44; ISK 2005, 1024). Die Anredeformen entstehen aus verschiedenen Äußerungen der Anrede, aber in dieser Arbeit konzentriere ich mich auf die Anrede mit Namen: Eigennamen (*Tiina, Erich*), Verwandtschaftsbezeichnungen (*Schwester, Papa, Oma*), Gattungsnamen (*Mädchen, Mann*), höfliche Bezeichnungen (*Herr, Fräulein*), Ehrentitel (*Herr Major*), Berufstitel (*Präsident*) sowie Kose- und

Schimpfnamen (*Idiot, Süße*) (ISK 2005, 1024–1025). Es gibt Ähnlichkeiten wie Unterschiede zwischen Anredeformen auf Deutsch und auf Finnisch. Zum Beispiel Siezen ist allgemeiner auf Deutsch und Duzen allgemeiner auf Finnisch. Die Kultur und die Situation sind einige Faktoren, die auf Anredeformen Einfluss haben (Hall 2005, 78, 87). Zum Beispiel sind höfliche Bezeichnungen sehr üblich im Deutschen, aber solche höflichen Bezeichnungen sind selten im Finnischen. Im Finnischen sind Eigennamen sehr üblich. (Ebd. 73, 81.)

Nach Linke et al. (1996, 218–219) entsteht Textbindung mit Artikelgebrauch wie mit Pro-Formen, weil sowohl unbestimmter als auch bestimmter **Artikel** den Rezipienten dazu anleiten, die Bezüge im Text zu suchen. Neben Artikelgebrauch werden bestimmte Dingen z. B. mit Wiederholung oder Wiederaufnahme ausgedrückt (Engel 1988, 526; ISK 2005, 1349). Der bestimmte Artikel wird mit bekannten Dingen und der unbestimmte Artikel mit neuen Dingen gebraucht (Engel 1988, 526). Verschiedene Sprachen haben unterschiedliche Weisen die Bekanntheit auszudrücken. Im Deutschen gibt es Artikel, aber nicht im Finnischen. Obwohl es im Finnischen keine Artikel gibt, werden einige Wörter manchmal wie Artikel benutzt, z. B. Demonstrativpronomina (ISK 2005, 1359).

In vielen Theorien werden **verbindende Wörter** als Kohäsionsmittel genannt (vgl. z.B. Pääkkönen & Varis 2000, Halliday & Hasan 1990 und Linke et al. 1996). Zum Beispiel nach Pääkkönen und Varis (2000, 19) sind die verbindenden Wörter eines der deutlichsten Kohäsionsmittel und mit verbindenden Wörter werden die Verbindungen zwischen Sätzen und Abschnitten signalisiert, d.h. die Textbindung zwischen Textelementen. Es gibt umfangreichere und engere Definitionen von verbindenden Wörtern mit unterschiedlichen Benennungen, aber gemeinsam für alle Theorien ist es, dass diese Wörter die Textelemente verbinden und gleichzeitig die Textbindung gestalten (u.a. Halliday & Hasan 1990, 320; Linke et al. 1996, 223; Pääkkönen & Varis 2000, 19). Als Basis meines Modells dient die Gruppierung der verbindenden Wörter von Pääkkönen und Varis (2000, 19), die aus Konjunktionen und Konnektoren besteht. Im Allgemeinen werden Konjunktionen und Konnektoren Textbindung zwischen Wörtern, Sätzen oder weiteren Texteinheiten gestalten (Helbig & Buscha 2001, 390; Pasch et al 2003, 1; ISK 2005, 790). In der Untersuchung von Konjunktionen und Konnektoren betrachte ich zum Beispiel, wie viele verbindende Wörter im Ausgangs- und Zieltext vorkommen und ob es Unterschiede gibt, wie die verbindenden Wörter übersetzt worden sind.

4 Verständlichkeit

Es gibt verschiedene Faktoren, die auf die Verständlichkeit des Textes Einfluss haben. Der konkrete Text ist ein wesentlicher Teil der Textverständlichkeit, aber auch der Rezipient und seine kogniti-

ven Prozessen beeinflussen die Verständlichkeit. (Rickheit & Strohner 1993, 239; Iisa, Piehl & Kankaanpää 1999, 156.) Rickheit und Strohner (1993, 240) definieren, dass die Textverständlichkeit das Ergebnis des kognitiven Textverstehens ist. Ich würde sagen, dass die Verständlichkeit auch eine Eigenschaft des Textes ist.

Der Verständlichkeit kommt bei der Arbeit des Übersetzers eine große Bedeutung zu. Der Übersetzer übersetzt nicht nur die Wörter, d.h. die Oberfläche, sondern die Bedeutung des Textes. Um den Text zu übersetzen, soll der Übersetzer selbst den Text verstehen, bevor er den Text in einer verständlichen Form in die Zielsprache und für das Zielpublikum übersetzen kann. Die Übersetzung geschieht demnach im Dienste des Verstehens. (Kadric et al. 2005, 102–103.)

Es ist wichtig, dass die Untertitel verständlich sind. Jeder Untertitel soll eine logische und sinnvolle Einheit bilden und sein Inhalt soll für den Rezipienten sofort verständlich sein (Hurt & Widler 1999, 262; Vertanen 2007, 154). Der Rezipient kann nicht zur vorigen Replik zurückkehren oder die kommende Replik im Voraus sehen, deswegen sollen die Untertitel beim ersten Lesen verständlich sein (Díaz Cintas & Remael 2007, 103; Vertanen 2007, 153; Georgakopoulou 2009, 23; Kerkkä 2011, 188; Pedersen 2011, 23).

Der Verständlichkeit kann man sich aus verschiedenen Perspektiven nähern. Ein Denkansatz ist es, die Verständlichkeit nach dem kognitiven Modell als Interaktion zwischen dem Text und den Rezipienten zu definieren (Rickheit & Strohner 1993, 239; Wittwer 2001, 315). Nach Wittwer (2001) gibt es drei Dimensionen von Textverständlichkeit, die verschiedene Niveaus zugleich schildern. **Verstehen** liegt auf dem sprachlichen Niveau, **Begreifen** auf dem Niveau der Bedeutung und **Klarheit** ist auf dem Niveau der Praxis ausgesiedelt, weil der Rezipient die Information des Textes in der Praxis anwenden kann. (Wittwer 2001, 315–316). Der Zweck des Textproduzenten ist das höchste Niveau der Verständlichkeit, d.h. die Klarheit, zu erreichen (ebd. 317.)

Ein anderer Denkansatz ist, die Merkmale der Verständlichkeit im Text zu betrachten. Langer et al. (1990, 15) haben vier Merkmale der Verständlichkeit modelliert: Einfachheit, Gliederung – Ordnung, Kürze – Prägnanz und anregende Zusätze. Diese Merkmale hängen nicht voneinander ab (Langer et al. 1990, 23). Die Einfachheit hängt mit der Vortragsweise und mit sprachlichen Formulierungen, besonders mit der geläufigen und übersichtlichen Wortwahl und dem kurzen und einfachen Satzbau, zusammen. (Ebd. 16.) Das zweite Merkmal, innere Ordnung - äußere Gliederung, bezieht sich auf die Struktur des Textes. Die Sätze verketteten sich folgerichtig und Informationen

werden in der inneren Ordnung logisch dargestellt. In der äußeren Gliederung konzentriert man sich auf den deutlichen Aufbau des Textes, wo die zusammenhörigen Teile anschaulich eingeordnet worden sind. (Ebd. 18.) Das dritte Merkmal, Kürze – Prägnanz, verweist darauf, dass die Länge des Textes und das Informationsziel in einem angemessenen Verhältnis zueinander stehen sollten. Der Text sollte nicht zu lang oder zu kurz und nicht zu umfangreich oder zu kompakt sein, sondern etwas dazwischen sein. (Ebd. 20.) Die anregenden Zusätze wecken das Interesse des Rezipienten an dem Text und die Lust, den Text zu lesen oder zu hören. Die anregenden Zusätze, wie Ausrufe, lebensnahe Beispiele und Reizwörter, machen den Text interessant und persönlich. (Ebd. 22.)

5 Die Textbindung der Untertitel

5.1 Untersuchungsmaterial

Als Untersuchungsmaterial werden drei Episoden aus drei verschiedenen deutschen Krimiserien verwendet: Die Episode „Die Maske des Bösen“ („Pahan naamio“) aus der Krimiserie *Der Alte* (2011) (*Kettu*), die Episode „Liebe und Hass“ („Viha ja rakkaus“) aus der Krimiserie *Der Staatsanwalt* (2011) (*Syyttäjä*) und die Episode „Geld oder Liebe“ („Rahasta vai rakkaudesta“) aus der Krimiserie *Kommissar Stolberg* (2011) (*Stolberg*). Die Episoden der deutschen Serien wurden in Finnland zum ersten Mal im Dezember 2012 auf YLE gesendet. Das Untersuchungsmaterial besteht aus ausgangssprachlichen Dialoglisten, zielsprachlichen Untertiteln und bespielten Bildmaterialien der Episoden. Insgesamt dauert jede Episode etwa eine Stunde, aber ich habe das Material etwa 15 Minuten der Redeteile vom Anfang jeder Episode begrenzt, weil drei Stunden auf Untersuchungsmaterial zu umfangreich wären. Die Übersetzerin der Dialoge aus der Krimiserie *Der Alte* ist Marja Hannula und die Übersetzerin der Dialoge aus den Krimiserien *Kommissar Stolberg* und *Der Staatsanwalt* ist Marjo Hiidensalo.

In allen drei Krimiepisoden wird am Anfang jeder Episode ein Mord begangen und der Mord wird dann untersucht. Die Episode aus der Krimiserie *Der Alte* (2011) findet in Berchtesgaden statt, wo Bobfahrer Gerald Aschauer ermordet wird. Besnik Ivanov ist das Opfer in der Episode „Liebe und Hass“ aus der Krimiserie *Der Staatsanwalt* (2011), die in Wiesbaden spielt. Der Staatsanwalt vermutet, dass Drogen und Revierstreit mit dem Mord zusammenhängen. In der Episode aus der Krimiserie *Kommissar Stolberg* (2011) wird Michael Kroll überfahren. Stolberg fängt die Morduntersuchung an und findet heraus, dass das Opfer mit seiner Ex-Frau und mit seinem Sohn gestritten hat. In allen Episoden wird im Allgemeinen Hochdeutsch gesprochen, aber einige Gestalten in *Der Alte* sprechen Dialekt, wie "Da moan (mein) i, wird's a g'scheit's Geläut werd'n!" (*Der Alte* 2011).

In *der Staatsanwalt* (2011) wird manchmal eine andere Sprache gesprochen, aber der fremdsprachige Dialog wird nicht übersetzt, im Gegensatz zu dialektalen Äußerungen in *Der Alte* (2011).

5.2 Untersuchungsmethode

Das Ziel dieser Arbeit ist zu untersuchen, wie verbindend die Untertitel sind und was für verbindende Mittel benutzt worden sind. Es wird zudem ermittelt, ob die Textbindung Einfluss auf die Verständlichkeit der Untertitel hat. Meine Studie ist eine Mischung aus qualitativer und quantitativer Forschung. Mithilfe der qualitativen Forschung versuche ich zu ermitteln, ob die Untertitel verbindend sind und falls sie es sind, was für Kohäsionsmittel in den Untertiteln vorkommen. Mithilfe der quantitativen Forschung versuche ich zu beschreiben und zu interpretieren, wie viel Kohäsionsmittel in meinem Forschungsmaterial vorkommen. Mit Hilfe meines eigenen Modells der Kohäsionsmittel habe ich die Kohäsionsmittel im Untersuchungsmaterial analysiert. Meine Untersuchung ist eine Fallstudie wegen des begrenzten Untersuchungsmaterials: es gibt z. B. die Anfangsteile von drei Episoden, ein Genre, das Sprachpaar Deutsch-Finnisch und zwei Übersetzerinnen.

Der Gegenstand der Untersuchung sind die Kohäsionsmittel im Ausgangs- und Zieltext. Diese Arbeit gehört zur deskriptiven Forschung, weil die Erscheinungen beschrieben und erklärt, aber nicht verändert werden. Es wird auch verglichen, ob es Unterschiede zwischen Ausgangs- und Zieltext gibt. Zur Untersuchung gehört auch die Betrachtung der Textbindung zwischen Bild und Text. Ich untersuche, ob die Kohäsionsmittel des Ausgangstextes übersetzt worden sind und ob es Unterschiede zwischen den Kohäsionsmitteln gibt. Mit Hilfe von verschiedenen Beispielen aus dem Untersuchungsmaterial betrachte ich, ob die ausgangssprachlichen Kohäsionsmittel als Kohäsionsmittel oder als andere Elemente übersetzt worden sind oder ob die ausgangssprachlichen Kohäsionsmittel in der Übersetzung ausgelassen worden sind. Interessant ist es auch zu betrachten, ob Kohäsionsmittel in der Übersetzung eingesetzt worden sind. Es wird auch untersucht, ob die Übersetzung oder die Auslassung von Kohäsionsmitteln die Textverständlichkeit beeinflussen.

Die erste Hypothese ist, dass die Untertitel weniger verbindend als die Ausgangstexte sind, weil die Textbindung wegen der Verdichtung und Auslassung von Kohäsionsmitteln aus der Übersetzung verschwindet. Zum Beispiel Helin (2008, 142) empfiehlt, Wiederholungen, verbindende Wörter und Ausrufe zuerst wegen der Verdichtung entfallen zu lassen. Die Verdichtung und die Auslassungen sind auch einen wesentlicher Teil der Eigenschaften von Untertiteln. Die zweite Hypothese ist, dass die Textbindung auf die Verständlichkeit des Textes einwirkt – ohne Textbindung ist der Text nicht verständlich.

5.3 Zusammenfassung der Analyse

Alle sieben Kohäsionsmittel meines Modelles kommen sowohl im Ausgangs- als auch im Zieltext vor. Deswegen kann festgestellt werden, dass die Untertitel verbindend sind, weil sie Kohäsionsmittel enthalten. Zwar kommen im Ausgangstext zahlenmäßig mehr Kohäsionsmittel meines Modelles als im Zieltext vor, die Untertitel sind dennoch nicht so verbindend wie der Ausgangstext.

Am häufigsten sind die ausgangssprachlichen Kohäsionsmittel in der Übersetzung ausgelassen worden, was die zahlenmäßige Verschiedenheit zwischen Ausgangs- und Zieltext erklärt. Von Pro-Adjektiven abgesehen gibt es Auslassung in Bezug auf alle anderen Kohäsionsmittel meines Modelles. Meistens gibt es Auslassung bei Wiederholung, Pro-Adverbien und verbindenden Wörtern, weil der Hauptanteil dieser Mittel nicht übersetzt worden ist. Besonders sind die Konnektoren ausgelassen worden, fast Dreiviertel der ausgangssprachlichen Konnektoren sind nicht übersetzt worden. Zum Beispiel wird der Konnektor *denn* nicht jedes Mal übersetzt, obwohl er im Ausgangstext vorkommt. Der Konnektor *denn* wird wegen der Verdichtung ausgelassen, wie im Beispiel 1, wo Maria ihren Arbeitsplatz verlässt und ihren Untergebenen letzte Aufweisungen erteilt. *Denn* kann für ein irrelevantes und zusätzliches Element gehalten werden, obwohl Textbindung mit Hilfe des Konnektors *denn* im Text und Bild geschaffen worden ist. Könnte sein, dass Maria schon längere Zeit Anweisungen erteilt hat, bevor das im Bild gezeigt worden ist, was in der Übersetzung nicht vorkommt.

Beispiel 1 (Der Alte 2011; Kettu 2012)

208.	MARIA PEREITER Tja, denn wünsch ich euch viel Erfolg.	Toivotan menestystä.
------	---	----------------------

Wie schon das Beispiel 1 zeigt, ist die Verdichtung eine große Ursache, warum die Kohäsionsmittel in der Übersetzung ausgelassen worden sind. Ein anderer Grund ist, einen fließenden Zieltext zu bekommen. Das Ziel ist, die Untertitel für den Rezipienten verständlich zu machen. Die Verdichtung ist auch eine allgemeine Methode in der AV-Translation. Die Instruktionen von Helin (2008, 142) wurden befolgt, weil Wiederholungen und verbindende Wörter häufig wegen der Verdichtung ausgelassen worden sind.

Die sprachlichen Unterschiede haben auch einen Einfluss auf die Übersetzung von Kohäsionsmitteln, besonders in Bezug auf die Auslassung von Kohäsionsmitteln, wie z. B. Artikeln und Konnektoren. Es gibt keinen Artikel in der Zielsprache, im Gegensatz zur Ausgangssprache. Dadurch gibt es einen großen Unterschied zwischen Ausgangs- und Zielsprache. Obwohl es keinen

Artikel in der Zielsprache gibt, haben einige Demonstrativpronomen des Zieltextes eine ähnliche Funktion wie die Artikel im Ausgangstext, weil die zielsprachlichen Pronomen Bestimmtheit ausdrücken und Textbindung schaffen. Manchmal können die Kohäsionsmittel nicht vollkommen verglichen werden, z. B. der Gebrauch des Artikels, weil die sprachlichen Unterschiede so groß sind. Ausgangs- und Zielsprache unterscheiden sich auch insoweit, dass es manchmal kein Äquivalent oder mehrere Übersetzungsmöglichkeiten in der Zielsprache gibt. Zum Beispiel einige ausgangssprachliche Proadverbien haben keine zielsprachigen Äquivalente. Ein anderer großer Unterschied zwischen Sprachen gibt es im Gebrauch jener von Kohäsionsmitteln, wie z. B. Pronomina. Im Ausgangstext gibt es fünfmal mehr Personalpronomina als im Zieltext. Obwohl im Zieltext nicht ebenso viele Personalpronomina wie im Ausgangstext vorkommen, ist der Zieltext nicht weniger verbindend als der Ausgangstext, weil die ausgangssprachlichen Personalpronomina meistens als Personalendung im Zieltext vorkommen. In Beispiel 2 gibt es das Pronomen *ich* im Ausgangstext, aber es gibt kein Pronomen im Zieltext, sondern es werden die Personalendungen verwendet: *olen* und *menen*. Im Zieltext entsteht somit derselbe Bezug. Die Personalendungen kürzen die Übersetzung ab.

Beispiel 2 (Kommissar Stolberg 2011; Stolberg 2012)

68.	Ich bin müde, ich geh ins Bett.	Olen väsynyt. Menen nukkumaan.
-----	--	-----------------------------------

Auf die Übersetzung der Kohäsionsmittel haben die Unterschiede zwischen Kulturen auch Einfluss. Besonders gut wird dies sichtbar in der Übersetzung von Anredeformen. Im Zieltext wird mehr Verständlichkeit mit Anredeformen geschaffen, wie mit Gattungsnamen (*mies*, *tyttö*), die im Zieltext häufiger als im Ausgangstext sind. Die höflichen Bezeichnungen (*Herr*, *Frau*) sind dagegen deutlich häufiger im Ausgangstext als im Zieltext. Meistens werden Anredeformen in der Übersetzung ausgelassen, weil sie selten in der Zielsprache sind, im Gegensatz zur Ausgangssprache (Hall 2005, 73, 81). In Beispiel 3 wurde die Anredeform *Herr* nicht übersetzt.

Beispiel 3 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

123.	BERND Nehmen Sie Platz, Herr Kaymaz...	Istukaa, Kaymaz.
------	--	------------------

Meine erste Hypothese hängt mit der Verdichtung und Auslassung in den Untertiteln zusammen. Nach meiner Hypothese sind die Untertitel weniger verbindend als die Ausgangstexte, weil die Textbindung wegen der Verdichtung und Auslassung von Kohäsionsmitteln aus der Übersetzung verschwindet. Meine Vermutung trifft zum Teil zu, weil die Kohäsionsmittel im Allgemeinen wegen der Verdichtung ausgelassen worden sind. Die Übersetzungen sind nicht ebenso verbindend

wie die Ausgangstexte, weil es nicht so viele Kohäsionsmittel im Zieltext wie im Ausgangstext gibt. Die erste Hypothese stimmt aber nicht vollkommen, weil die Textbindung nicht völlig aus der Übersetzung verschwindet. Manchmal wird die Textbindung mit anderen Mitteln im Zieltext so hergestellt, dass der Bezug erhalten bleibt, z. B. die ausgangssprachlichen Personalpronomina werden durch die zielsprachigen Personalendungen ersetzt.

Trotz dem Umfang der Auslassung von Kohäsionsmitteln werden auch viele Kohäsionsmittel als Kohäsionsmittel übersetzt. Zweitüblich ist, es Kohäsionsmittel als Kohäsionsmittel zu übersetzen, weil die ausgangssprachlichen Kohäsionsmittel meines Modelles häufig als ihr zielsprachiges Äquivalent übersetzt worden ist. Manchmal werden die ausgangssprachlichen Kohäsionsmittel mit anderen Elementen im Zieltext substituiert. In der Gruppe Substitution gab es ein bisschen mehr Substitution im Ausgangstext, aber am häufigsten kommen die ausgangssprachlichen Substitutionen auch als Substitution im Zieltext vor. Durch Kohäsionsmittel geschaffene Textbindung ist auf verschiedenen Bezügen aufgebaut. Mithilfe von Bezügen ist der Text verflochten worden. Besonders häufig wurden Pro-Formen verwendet, um die Textbindung zu schaffen. Ich habe schon im Voraus vermutet, dass Pro-Formen in meinem Forschungsmaterial wegen ihrer Kürze und Bündigkeit beliebt wären. Meistens entsteht die Textbindung zwischen Bild und Text aus verschiedenen Pro-Formen. In Beispiel 4 gibt es die Demonstrativpronomen *das* und *nuo*, die nicht auf den Text hinweisen, sondern das Ziel ist, auf das der Bezug in der Filmsequenz verwiesen wird. Drei Personen werden im Bild gezeigt und mit Demonstrativpronomen wird auf diese Personen hingewiesen. Die Textbindung entsteht also zwischen Text und Bild, weil die Wörter auf die Personen im Bild hinweisen.

Beispiel 4 (Der Staatsanwalt 2011; Syyttäjä 2012)

25.	Wer ist das da drüben?	Keitä nuo ovat?
-----	-------------------------------	------------------------

Überraschend war, dass Ellipse, Pro-Adjektive und Gattungsnamen häufiger im Zieltext als im Ausgangstext auftraten, weil es im Allgemeinen mehr Kohäsionsmittel im Ausgangstext gibt. Die Verdichtung und unterschiedliche Sprachen sind die Hauptursache, warum Ellipse, Pro-Adjektive und Gattungsnamen häufiger im Zieltext als im Ausgangstext sind. Überraschend ist auch, dass fast alle Kohäsionsmittel meines Modelles in der Übersetzung eingesetzt worden sind, obwohl es kein Kohäsionsmittel an der entsprechenden Stelle des Ausgangstextes gibt. Das zeigt, dass die Textbindung in den Untertiteln zugenommen hat. Das Einsetzen von Kohäsionsmitteln kompensiert auch zum Teil den Umfang der Auslassung von anderen Kohäsionsmitteln. Die Kohäsionsmittel sind in

der Übersetzung eingesetzt worden, um einen fließenden Zieltext zu bekommen, aber auch um die Verständlichkeit zu vermehren. Die Textbindung wird nicht nur zwischen nacheinander folgenden Untertiteln erzeugt, sondern es können mehrere Untertitel zwischen Kohäsionsmittel und seiner Bezug stehen.

Die textualen Merkmale von Langer et al. (1990) kommen zum Teil in den Untertiteln zum Vorschein. Das Merkmal Einfachheit ist gegeben, weil Wortwahl und Satzbau leicht wahrnehmbar und verständlich sind. Die Wortwahl der Untertitel ist geläufig und übersichtlich und der Satzbau ist kurz und einfach. Während des Übersetzens beeinflusst der Ausgangstext stark die innere Ordnung und die äußere Gliederung der Untertitel. Die Untertitel stehen neben dem Ausgangstext, weshalb den Übersetzer die Hände gebunden sind. Die verbindenden Wörter spielen eine große Rolle im Hinblick auf die innere Ordnung und die äußere Gliederung. Nach textualen Merkmalen sind die Untertitel zu kurz, weil sie nur das Wesentlichste ausdrücken. Es gibt einen beschränkten Raum für die Untertitel, darum sollen sie kurz sein. Wiederholungen sind ausgelassen worden, was positiv in Bezug auf Kürze und Prägnanz ist. Es gibt wenige anregende Zusätze in den Untertiteln, weil sie häufig redundante und unwesentliche Informationen enthalten. Deswegen sind sie hauptsächlich ausgelassen worden. Die Schimpffnamen können als anregende Zusätze in meinem Forschungsmaterial betrachtet werden. Mit anregenden Zusätzen werden eine persönliche Stimmung und eine Illusion von Rede geschaffen, die in den Untertiteln neben den Schimpffnamen z. B. durch Pro-Adjektive verwickelt werden, obwohl die meisten anregenden Zusätze ausgelassen worden sind.

Die zweite Hypothese war, dass die Textbindung auf die Verständlichkeit des Textes einwirkt – ohne Textbindung ist der Text nicht verständlich. Wie schon erwähnt, sind die Untertitel verbindend, weil sie Kohäsionsmittel enthalten. Aus diesem Grund sind die Untertitel verständlich nach meiner Hypothese. Andererseits gibt es weniger Kohäsionsmittel im Zieltext als im Ausgangstext, aber das beeinflusst nicht signifikant die Verständlichkeit der Untertitel. Wegen des fließenden Zieltextes und der Verständlichkeit sind Kohäsionsmittel oft in der Übersetzung ausgelassen worden, weswegen meine Hypothese nicht stimmt, dass ohne Textbindung nicht verständlich ist. Die Textbindung trägt zur Verständlichkeit des Textes bei, aber der Text kann auch ohne Kohäsionsmittel verständlich sein.

Zwischen den Übersetzungen gibt es keine merklichen Unterschiede, wenn die Qualität der Übersetzungen von zwei Übersetzerinnen betrachtet wird. Es gibt Verdichtungen, Auslassungen und Zusätzen in allen Übersetzungen. Die Unterschiede zwischen den Übersetzungen sind mehr mit den

Unterschieden in den Ausgangstexten verbunden, weil einige Texte zum Beispiel mehr Eigennamen als die anderen enthalten und deswegen auch im Zieltext mehr Eigennamen vorkommen.

Die Ergebnisse meiner Untersuchung können nicht vollkommen in Beziehung zur früheren Studien gesetzt werden, weil es keine Untersuchungen dieser Art gibt. Zum Beispiel Becher (2011, 36) hat den Gebrauch der Konnektoren betrachtet und sein Resultat ist, dass die Unterschiede zwischen Sprachen eine große Rolle im Übersetzungsprozess spielen, weil die Konnektoren in den Übersetzungen ausgelassen und eingesetzt worden sind, weil es kein zielsprachiges Äquivalent gibt. Meine Untersuchung hat also übereinstimmende Ergebnisse mit der Untersuchung von Becher, aber die Untersuchungen können nicht vollständig verglichen werden, weil schon die Forschungsmaterialien und Sprachpaare so weit auseinandergehen. Liimatainen (2013, 11) hat die Anredeformen in Erst- und Neuübersetzung untersucht. Die Anredeformen sind in beiden Übersetzungen übersetzt worden, aber es gibt Unterschiede, wenn die Anredeformen auf Plattdeutsch oder mit Dialekt vorkommen. Die Untersuchung von Puurtinen (2005, 215) hat gezeigt, dass es keine bedeutenden Unterschiede im Gebrauch der Konnektoren zwischen Kinderliteratur gibt, die ursprünglich auf Finnisch geschrieben wurde und diejenigen die ins Finnische übersetzt wurde. Diese Ergebnisse können mit meinen Ergebnissen der verschiedenen Übersetzerinnen verglichen werden. Weitgehend gibt es keine bedeutenden Unterschiede zwischen Texten derselben Sprachen, wie auch in meiner Untersuchung zwischen Übersetzungen von zwei Übersetzerinnen. In der Untersuchung von Liimatainen (2013) wurde erklärt, dass es mehr Auslassungen von Anredeformen in der Neuübersetzung als in der Erstübersetzung gibt. Es gibt viele Auslassungen auch in meiner Untersuchung.

6 Zum Schluss

Die Analyse hat gezeigt, dass die Kohäsionsmittel sowohl im Ausgangs- als auch im Zieltext vorkommen. Weil der Ausgangstext verbindend ist, ist der Zieltext zum Teil dadurch auch verbindend. Die Kohäsionsmittel wurden häufig im Zieltext ausgelassen, aber auch in geringem Maße eingesetzt. Die Untertitel sind demnach verbindend, obwohl nicht ebenso verbindend wie der Ausgangstext, wie die Analyse gezeigt hat.

Die Kohäsionsmittel wurden häufig in der Übersetzung ausgelassen und daraus kann geschlossen werden, dass die Verdichtung stark die Textbindung der Untertitel beeinflusst. Wegen der Verdichtung werden viele Kohäsionsmittel in den Übersetzungen ausgelassen, weil man einige Kohäsionsmittel in den Untertiteln auszulassen empfiehlt. Die Verdichtung ist sehr charakteristisch für Untertitel, aber die Kohäsionsmittel sollten nicht völlig ausgelassen werden. Mit Kohäsionsmitteln wird

der Text eine Gesamtheit und nicht nur eine Gruppe von separaten Sätzen. Zur selben Zeit schaffen die Kohäsionsmittel einen roten Faden im Text, dem der Rezipient folgt und der eine Ganzheit von Untertiteln, Bildern und Tönen bildet. Die Kohäsionsmittel sind besonders wichtig für Untertitel, weil die Untertitel nur für eine beschränkte Zeit und in kleinen Fragmenten vorkommen, somit ist die Textbindung zwischen den Untertiteln sehr wichtig für Verständlichkeit.

Diese Arbeit kann nützlich für AV-ÜbersetzerInnen sein, aber möglicherweise auch für andere ÜbersetzerInnen. Die Textbindung der Untertitel wurde nicht in früheren Studien untersucht, deswegen gibt es neue Informationen über Untertitel und ihre Übersetzung in dieser Untersuchung. Meine Forschung kann nützlich für ÜbersetzerInnen bei ihrer Arbeit sein, um die Bedeutung der Textbindung für die Gesamtheit mehr zu beachten und gleichzeitig möglichst hochwertige und aus der Sicht des Rezipienten verständliche Übersetzungen anzufertigen. Die Übersetzungen werden für den Rezipienten gemacht und mit Kohäsionsmitteln werden die Verständlichkeit des Textes und dadurch die Erfahrung des Empfangens verholffen.

Die Kombination von qualitativer und quantitativer Forschung hat vielseitige Ergebnisse hervorbracht. Am besten konnte ich mit der Kombination von qualitativer und quantitativer Forschung zeigen, wie verbindend Ausgangs- und Zieltexte waren und welche Kohäsionsmittel benutzt worden waren. Die Fallstudie war die beste Methode für diese Arbeit, weil die AV-Translation so breit gefächelt ist, dass die verallgemeinernde Forschung in einer Untersuchung dieser Art fast unmöglich zu machen ist.

Wegen der Fallstudie können aus den Ergebnissen keine umfangreichen Verallgemeinerungen über die Textbindung der Untertitel gemacht werden. Das Untersuchungsmaterial ist relativ klein, weil es nur 15 Minuten der Redesequenzen aus drei Episoden von drei verschiedenen Krimiserien beinhaltet. In der Zukunft könnte der Umfang des Untersuchungsmaterials umfangreicher werden und auch andere Formen der AV-Translation könnten untersucht werden, zum Beispiel die Textbindung der Übersetzungen von Synchronisation und Voice-over. Das Untersuchungsmaterial dieser Arbeit besteht aus dem Sprachpaar Deutsch-Finnisch, aber in der Zukunft könnten andere Sprachen untersucht werden. Es könnte auch verglichen werden, ob es Unterschiede in Bezug auf die Textbindung zwischen anderen Sprachen gibt. Hoffentlich wird das Interesse für Textbindung der Untertitel durch diese Arbeit geweitet, dass die Untersuchungen von Textbindung der Untertitel umfangreicher in der Zukunft wären.